KARACÓĞLAN

ilhan başgöz

CEM
YAYINEVİ
EĞİTİM
DİZİSİ

KARAC'OĞLAN

CEM YAYINEVİ EĞİTİM DİZİSİ

Dizgi: Metin Dizimevi
Baskı: Bahar Matbaası
İstanbul, 1977

İLHAN BAŞGÖZ

KARAC'OĞLAN

CEM YAYINEVİ

Bedia'ya.
Birlikte geçirdiğimiz, iyili kötülü yılların anısı için.

KİTABIMIZ İÇİN

Bu kitap, eskilerin deyimi ile, bir güldestedir; Karac'-Oğlan şiirlerinden derlenmiş bir deste. Amerika'da gördüğüm cönklerden çıkarılan bir kaç şiirden başka, okuyucu, burada yeni şiirler bulamıyacaktır. Biz Karac'Oğlan'ın yayınlanmamış, ya da yeni değil, güzel şiirlerini bir araya getirmek istedik; her şiirin altına da kısaltmalar halinde kaynağını yazdık.

Bir araya getirdiğimiz şiir sayısı yüzü geçmiyor. Her büyük şair gibi, Karac'Oğlan da bize sayılı güzel şiirler ve dizeler ile gelmiştir, yarına da, bu az sayıdaki eserlerle kalacaktır. Bunun için şiir sayısını arttırmadık. Bu kadarında bile, okuyucu, aynı duyguları benzer kalıplar içinde sunan bir biteviyelik sezecektir.

Karac'Oğlan'ın hayatı üzerinde yeni bilgiler sunmak kolay değil. Hele memleketten uzakta bulunan bir araştırıcı için büsbütün zor. Onun için, ancak bilinenleri, özetleyip, irdelemekle yetindik. Yeni diye ileri sürdüklerimiz, Karac'-Oğlan için bilinenlere pek bir şey katmaz. Öteki aşıklarımızın çoğu gibi, Karac'Oğlan'ın da hayatı, şiirleri olmakta devam edeceğe benzer. Bu şiirler üzerinde ise, edebiyat görüşlerinin dalgalanmalarına göre değişik yorumlar yapmak zor olmıyacaktır. Biz «Karac'Oğlan Geleneği» adı altında böyle bir yorum denedik.

Okuyucuya kolaylık olsun diye, bugünkü kuşakların anlamıyacağını sandığımız sözleri ve deyimleri, şiirin hemen

altında açıkladık. Bazı şiirlerin altına da (Bak:) diye bir not koyduktan sonra, aynı şiirin başka âşıklara izafe edilen çeşitlenmelerini, yerleri ile belirttik. Halk şiirimizin sözlü doğup, sözlü yayılmasından gelen bu karışmaların ayıklanması sanıldığından daha zor. Ama, gene de, söz gelimi, daha yakınlarda yaşamış olan Toklumenli Âşık Sait'in Karac'Oğlan'dan bir hayli şiir almış olduğu açıkça beliriyor.

Kitabın en sonuna da, Karac'Oğlan şiirlerinde geçen yer isimlerinin bir listesini ekledik. Bu yer isimleri sadece kitabımıza alınan şiirlerden taranmamış, Karac'Oğlan'ın yayınlanmış bütün şiirleri gözden geçirilerek hazırlanmıştır. Bu bakımdan tam bir liste sayılabilir.

KAYNAKLARIN KISALTMALARI

A. Cöngü	Amerika Birleşik Devletleri, Kaliforma Üniversitesi Kitaplığı, Yazmalar bölümünde bulunan cönkler. Bu cönkler Fahri Bilge'nin kitapları arasında satın alınmış.
A.R.	Ali Rıza Yalgın. Cenupta Türkmen Oymakları, cilt I, İstanbul 1930; V. Adana 1939.
Başpınar	Gaziantep Halkevi Dergisi, Gaziantep.
C.Ö.	Cahit Öztelli. Karaca Oğlan (Bütün Şiirleri), Milliyet Yayınları, İkinci Baskı, İst. 1970.
B.F.	Pertev N. Boratav - Halil Vedat Fıratlı. İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara 1943. Maarif Matbaası.
İ.B.	İlhan Başgöz. İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi. Ararat Yayınevi, İst. 1968.
İ.R.	İshak Refet (Işıtman). Karacaoğlan. Ankara, 1933, Ankara Halkevi Neşr.
Fikirler	Fikirler (İzmir Halkevi Dergisi).
F.K.	Fuat Köprülü. Türk Saz Şairleri, Milli Kültür Yayınları, Ankara, 1962.
K.B.	Kemal Gürpınar. Minhacı, Sivas, 1939.
M.C.	Müjgân Cumbur. Karacaoğlan. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, Ankara, 1973.
M.E.	Muzaffer Ergin. Toklumenli Aşık Sait, Kırşehir, 1938.
S.E.	Sadettin Nüzhet Ergun. Karaca Oğlan, Hayatı ve Şiirleri, dokuzuncu baskı, İstanbul, Maarif Kitaphanesi, 1945.
T.T.	Taha Toros. Dadaloğlu, Adana, 1940.

KARAC'OĞLAN GELENEĞİ

Güney illerimizin ünlü halk şairi Karac'Oğlan'ın hayatı üzerinde çalışanlar, içinden çıkılmaz güçlüklerle karşılaşırlar. Bugün, kesinlikle biliyoruz ki, tek bir Karac'Oğlan yaşamamıştır. On altıncı yüz yıldan bu yana, dörtten artık âşık, Karac'Oğlan adı ile şiirler söylemiştir. Güçlüğün başı burada yatıyor. Bu sanat erlerinden biri büyük sanatçı, eşi bulunmaz bir usta. Ötekilerin kimi kalfa, kimi çırak. Ama hepsi de kendilerine Karac'Oğlan adını yakıştırdıkları için, usta kimdir, çırak kim, hangisi büyük, hangisi küçük ayıramıyoruz. Güçlük bu kadarla kalsa gene neyse. Âşık şiiri sözlü yayıldığı için, ustanın türkülerini çalıp çağıranlar, onlara, bilerek bilmeyerek öz dillerini ve duygularını aktarmanın yollarını buluyorlar. Belli sınırlar içinde ustanın şiiri, binlerce dilde ve telde değişe değişe, çeşitlenmeler içinde bize geliyor. Böylece, Karac'Oğlan'lar birbirine, halk Karac'Oğlan'lara, Karac'Oğlan'lar halka karışıyor. Söyleyen dil kimin dili, çalan tel kimin teli ayırmanın olanağı kalmıyor. Bin dokuz yüz otuzlardan bu yana kitaba geçen şiirler, bu süreli değişime, bir donmuşluk getirmiş gibi görünüyor. Ama sözlü anlatım geleneği sürdükçe, Karac'Oğlan şiirleri kitaptan da alınsa, halkın dilinden değişecek, arta eksile, bozula düzele, incele yoğunlaşa çeşitlenmelerle yaşamasını sürdürecektir. Karac'Oğlan şiirleri bunun için, dört yüz yıllık bir süre içinde, çeşitli Karac'Oğlanların ve halkın el birliği ile kurduğu ortak bir yapı, imece ile dokunmuş bir

halk kilimi sayılmalıdır. Onun nakışlar dünyasından tek bir sanatçıyı söküp ayıramadığımız için, edebiyat tarihçisinin, tek sanatçıyı inceleyen yöntemi bizim işimize yaramıyor. Bu ortak yapıya, tıpkı Pir Sultan'ı incelerken yaptığımız gibi gelenek diyeceğiz. Karac'Oğlan şiiri geleneği. Onu böylece, ucu dört yüz yıl evveline varan bir akım, bir şiir okulu olarak göreceğiz. Tıpkı Egin türküleri'ni, asker türkülerini inceler gibi Karac'Oğlan türkülerini incelemeye çalışacağız. Karac'Oğlan'ı başka türlü, doğru anlıyacağımızı sanmıyoruz.

Âşık şiirimiz, sözlü ve hazırlıksız yaratılan, dilde ve telde, gene sözlü olarak yayılıp yaşayan bir şiir. Bu şiirin yaratılması, elde kalem yaz bozla olmuyor. Yaratıcı usta, eserini ilk yaratış anında bile, dinleyicisi ile, malının alıcısı ile yüz yüze; onun önünde, onun karşısında yaratıyor. Türküsünü sevip sevmediklerini yüzlerinden okuyabiliyor; hemen oracıkta gerekli değişmeleri de yapıyor. Dinleyicisinin yaşına başına, huyuna husuna, işine gücüne göre türküsüne biçim veriyor, nakış vuruyor. Daha bu adımda bile âşık şiiri dinleyicinin isterlerine adam akıllı açık. Yazılı şiir böyle değil. Onda yaratma çabası, elde kalem, dört duvar arasında, yaz-bozla yürütülen bir çaba. Yaratma ancak yazıya geçmekle, değişmez bir kalıba dökülmekle bitiyor. Bu artık son kalıptır; bir daha değişmiyecektir. Böylece kağıt üzerine aktarılan eser, yazarından da, dinleyicisinden de bağımsız bir hayata kavuşuyor. Ona artık kimse dokunamıyacak, çağların ötesine bu bağımsız, bu donmuş biçim içinde geçecektir. Sözlü şiir akılda tutulduğu için, ilk yaratma bittikten sonra da değişmeler sürüyor. Onun bağımsız, değişmez bir hayatı yok. Hem söyleyicisine, hem dinleyicisine bağımlı. Daha, yaratıcı ustanın dilinde bile bu değişmeler beliriyor, yeni çeşitlenmeler ortaya çıkıyor. Yaratıcı aşık, değişik zamanlarda ve değişik çevrelerde şiirlerini çalıp söylerken, ya aklında tutamadığı için, ya da yeni dinleyicisinin isterlerine uyarak, ilk bozmaları ilk düzeltmeleri kendisi yapıyor şiirinde. Sonra, nice yeni söyleyicinin dilinde ve telinde bu değişmeler büyüyor, açık şiiri yeni kuşaklara böyle aktarılıyor. Her çalıp çağırıcı, ya aklında tutamadığından, ya kendinden de

şiire bir şeyler katma isteğini dizginliyemediğinden, türkünün yalnız kuru bir söyleyicisi olarak kalmıyor, sınırlı bir biçimde, yaratıcısı da oluyor. Binlerce söyleyiciden gelen yeni nakışlar alarak âşık şiiri çağların ötesine geçiyor, ve geçtiği her yerden izler taşıyarak bize kadar geliyor. Hiçbir sözlü şiiri bunun için, yaratıcısının dilinden çıktığı gibi, bize gelmiş sayamayız. Bu görüşleri bazı örneklerle açıklamak istiyoruz:

Pek çok halk hikayesini ve şiirini aklında tutabilen Âşık Sabit Müdami (öl. 1968), bize 1967 yılında Posof'ta, Öksüz Vezir hikayesini anlattı. Ertesi gün aynı hikayeyi, Öğretmenler Birliği Lokalinde tekrar ettirdik. Her iki anlatışı da ses şeridine aldık. İkinci anlatışta Müdami, Öksüz Vezir'den bir dörtlüğü unuttu. Onun yerine, dinleyicilerin önünde kendisinden bir dörtlük yaratıp söyleyiverdi. Unutulan dörtlük, bir akşam evvelki anlatışta şöyle idi:

Öksüz Mollam der ki hâzır nâzırsın
Her nerde çağırsam orda hâzırsın
Sana güç nesne yok Hân-ı Gâdirsin
Sevdiğim de hayat bulsa ne olur.

İkinci anlatışta Müdami'nin, yeniden yarattığı dörtlük şu:

Öksüzem eyledim sana münacaat
Dergâhında gabul olsun bu hacât
Sendedir umudum Cenâb-ı Gudret
Sevdiceğim hayat bulsa ne olur.

Görülüyor ki, Öksüz Vezir'in sayılan bir türkünün içinde, aslında Müdâmi'nin olan bir kısım var. Bir türküde iki ayrı sanatçı kişiliği yaşıyor. Müdami'ye göre, bir türküyü söylerken unutursan, «kendinen dayanır gidersin, Âyet değil ki bu Allah günah yazsın. Kul yaratması. Eğer senin söylediğin aykırı düşmezse, dinleyen, anlasa da sesini çıkarmaz.»

Gene Müdami'den Tokatlı Nuri'nin bir destanını yazmışız. Bir dörtlük şöyle başlıyor:

«Bir **Ulah Bayanı** gördüm gidiyor».

1882 yılında ölen Nuri, elbet Ulah Bayanı dememiştir. Bunu, bayan sözü ortaya çıktıktan sonra, başka birisi, belki de Müdami şiire sokmuş. Yaşayan âşıklarımızın, kendi şiirlerini ayrı zamanlarda, derleyicilere değişik yazdırdıklarını biliyoruz. (Bunun en yakın örneği için bak. Saim Sakaoğlu; Âşık Hicrani, Türk Folklor Araştırmaları. No: 291 (1973) s. 6788). Sözlü şiir için, her toplulukta görülen bu özelliklerin yanında, bizim âşık şiirimize has özellikler de var. Bunlar da şiirin değişirliğine katkı yapıyor. Özellikle tekkelere bağlı âşıklarda kendilerini mürşitlerinin kişiliğinde kaybolmuş görme geleneği var. Ona duydukları büyük saygı yüzünden, bazen onun adını kullanıyor, şiirlerini onun adı ile yazıyorlar. Divriğinin Örenik köyünden Âşık İbrahim, Kul Himmet'i kendine mürşit saydığı, düşünde Ondan el aldığı için, kendi şiirlerinde «Kul Himmet Üstadım» adını kullanıyor. Bu yüzden Kul Himmet'le Kul Himmet Üstadım mahlasını kullanan İbrahim'in şiirleri birbirine karışıyor. İbrahim Aslanoğlu'nun çalışması olmasa idi, bu karışıklık sürüp gidecekti. (İbrahim Aslanoğlu, Kul Himmet Üstadım, Sivas, 1976). Dahası var. İmranlı'nın Söğütlü köyünden Hatice kız, Kul Himmet Üstadım'a saygısı yüzünden, «Kul Himmet Üstadım» adı ile şiirler söylemiş. Bu kızın şiirleri, erkek Kul Himmet Üstadım'ın şiirlerine karışıp gitmiş. Hangisi hangisinin belli değil.

Bu karışmalar işine derlemelerden gelen güçlükler de katılıyor. Size şiir veren birisi sözgelimi, Karac'Oğlanın diye bir şiir yazdırıyor. Sonra aynı kişi, şu veya bu nedenle, bir başka derleyiciye aynı şiiri, Pir Sultan'ın diye veriyor. Bunun dikkate değer örneklerinden birini sayın Adnan Saygun'un Karac'Oğlan adlı eserinde gördük. Ona Karac'Oğlan'ın şiirlerini yazdıran Ali İzzet aynı şiirlerin bir bölüğünü daha evvel Pertev Boratav'a Pir Sultanın olarak yazdırmıştı. (Bak. İlhan Başgöz, Karac'Oğlan, Pazar Postası, yıl 2, sayı

66, 11 mayıs, 1952 ve Cahit Öztelli, Adnan Saygun'un Karac'Oğlan kitabı Münasebetiyle, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 35, Haziran, 1952.)

Gelibolu'lu Âli'nin aşağıda üzerinde durulacak bir kitabında belirttiğine göre, daha 16 ncı yüzyılda, kötü şairler bazı eserlerini darda kalınca, Karac'Oğlan'a izafe edermiş. Bunun tam tersini de biliyoruz. Bazı âşıklar, daha evvel yaşamış âşıkların şiirlerini benimsiyorlar, onları kendilerininmiş gibi söylüyorlar. Toklumenli Âşık Sait'in şiirleri arasında Karac'Oğlan'dan alınan bazı şiirlerin bulunduğuna yukarda işaret etmiştik. Aynı olayı Ali İzzet'in şiirlerinde de görürüz.

Söylemek istediğimiz o ki, bir şiirde herhangi bir âşıkın adının alınmış olması, bu şiirin o aşıkın dilinden çıktığını bize göstermeğe yetmiyor. Şiirleri çok sevilip, halk arasında çok dağılmış aşıklar için bu kesin. Ama, çok dar bir bölgede kalan, şiirleri sadece bazı cönklerde yaşayan az tanınmış aşıklarda, bozulmalar daha küçük ölçüde oluyor. Böylelerinin şiirleri daha sağlam bir yapı gösteriyor, çeşitlenmeleri daha az oluyor. Karac'Oğlan adını taşıyan şiirlerdeki, dil ve anlatım aykırılıkları, görüş ve düşünüş farkları başka türlü açıklanamaz. Bu nedenlerle, elimizdeki Karac'Oğlan şiirlerini bir edebiyat okulu, bir şiir akımı, bir gelenek olarak görüyoruz; 16 ıncı yüzyılda temelleri atılmış, günümüze kadar sürüp gelmiş, Karac'Oğlan şiiri geleneği. Geleneğin kurucusu, ona sağlam özellikleri veren, bir Büyük Karac'Oğlan var. Ama, onlara, çeşitli nakışlar vuran, bozan düzen, başka Karac'Oğlanlar ve halkımız olmuş.

Nedir bu Karac'Oğlan geleneğinin özellikleri?

Karac'Oğlan şiir geleneğine de, her gelenek gibi, içinde doğduğu toplumun yapısı, yaratıcı âşığın kişiliği, ve doğa çevresi biçimini vermiş, nakışlarını vurmuştur. Yerleşik düzenin şiiri olarak başlayan âşık şiirini bu gelenek konar-göçerlerin arasına taşımış; böylece Güney İllerimizin, Çukurova, Toroslar, Gavurdağları Türkmen aşiretlerinin sesi halk şiirimizde duyulur olmuştur. Bu Türkmen topluluklarını, tarih içerisinde incèleyen etnografya araştırmalarından yok-

sunuz. Tarihçilerimiz ancak, Osmanlı Devletinin başına iş açtıkça onlardan söz ediyor. Gürültü patırtı kesildi mi, kimse adlarını anmıyor. Devletin kütüğüne bile yolunca kaydedilmemişler. Hazine, alabilirse, bunların Beylerinden bir vergi almış, kendilerini bu beyler düzeninde bırakmış. Ancak «düveli ecnebiye ile Gavur Dağlarının ağaları muhabereye başlayınca», 1864 yılında üzerlerine Fırka-i Islahiye adiyle bir kuvvet yollanarak, büyük ölçüde yerleşmeye zorlanıyorlar. Bu fırkanın hareketine katılan, tanınmış Tarihçi Cevdet Paşa, Tezakir adlı kitabında, bu Türkmenlerle ilgili, değerli gözlemlerde bulunuyor. Diyor ki: «Buralar cevelangâh-ı aşâir- aşiretlerin dolaştıkları yer- olmak hasebiyle hiç bir yerinde ziraat ve insan emeğine delâlet edecek emare ve alâmet yok idi. Her taraftan kalkıp uçan turaç kuşları ve ceylan sürüleri bu kuş cennetine letafet verir idi.» (Tezakir, Defter 21-39, s. 170). Bu açıklama, Karac'Oğlan geleneğini anlamak için pek önemli bir gerçeği veriyor bize. Konar-göçer toplumunda, insan doğa ile alış verişinde asalaktır, sömürücüdür. Doğa tek yanlı boyuna verir, insan doğaya hiçbir şey vermez; ne bilgi ne de emek. Tek yanlı boyuna doğadan alır. Yayla ve ova otunu çimenini yetirir; il halkı hayvanını otarır; orman ağacını bitirir, insan keser götürür; pınar suyunu getirir, Türkmenin kendi de hayvanı da içer oturur. Güneyde pek seyrek görülen kuraklık vurmadıkça, bu düzen böyle tek yanlı işler. Otun bitmediği yıl ise, aşirete sadece «O dağ olmaz bu dağ olsun», barhanasını yükletip göçmek düşer. İnsan bu düzende toprağı tarla tarla bölüp mal edinmemiştir daha. Toprakla savaşa başlamamıştır. Gelirin, aslan payı beylere gitse de, yayla ve kışlak bütün aşiretin sayılmaktadır. Göğsü kaba otlu yaylalarda herkes hayvanını otlatabilir. Bütün gücünü toprakla didişmeye veren, yeterince ürün alamayıp da emekleri boşa giden, eli böğründe kalan ekinci, konar-göçerlerin belirgin tipi değildir. Şiirde bu savaşın doğurduğu zalım toprak, kara toprak, kanlı toprak gibi deyimler daha görülmez. Doğa, insanı zora koşmadan veren, cömert bir anadır. Bu yüzden Karac'Oğlan şiir geleneğinin doğaya bakışı sıcak, aydınlık, duru ve seve-

cendir. Arada bir, sevgilisi ile arasına girdikçe, kavuşmalarına engel oldukça Karac'Oğlan doğaya kızar, ilenir «Od düşe de döne döne yanasın, balta vursun ormanların kurusun» diyecek kadar ileri de gider. Ama bu pek seyrektir. Onun sevgilisi doğa ile sarmaş dolaştır; doğadan kopmuş olarak düşünülmez. «Sana derim sana Beyler Pınarı, ne taraftan ince belli yar gitti» diye Karac'Oğlan konuşmaya başlayınca, Beyler Pınarı ile ince belli yar arasında, benzetmenin ötesinde bir birlik kurulur. Onları ayrı düşünemeyiz. Daha ileri giderek diyebiliriz ki, doğa Karac'Oğlan'da bir iyileştirici, koruyucu, kirden pastan yuyup arıtıcı, sıkıntılardan kurtarıcıdır. En umutsuz zamanında, sevgilisinden uzak düşüp, onun gelmesinden umudunu kesince Karac'Oğlan doğaya sığınır, teselliyi onda bulur: «Karac'Oğlan der ki devranım döndü, gönlüm yücedeydi engine indi, seherin yelleri şafağın bendi, hani usul boylu sunam gelmedi.» Karac'Oğlan şiirinin çizdiği tablonun bir yerlerinde, çimeni çiçeği, ardıcı çamı, kekik pınarları ve yayla yolları ile, çoğu zaman bir doğa parçası, aydınlık renkler içinde gülümser. Sevgiye de, umutsuzluğa da, gurbete, yıkılmışlığa da bu doğa parçası bir ferahlıklar, yücelikler nakışı vurur. Coğrafyanın şiir yapısına böylesine etkin girişi, onunla böyle bütünlenişi başka âşıklarımızda görünmez. Bu yanı ile Karac'Oğlan geleneği savaş türkülerinden daha çok birleştiricidir; vatan coğrafyasını kurucudur. Hepimiz Karac'Oğlan şiiri ile Torosun yüceliklerinden bakarak, Gündüzlü'nün ovasını, Perçembelini, Cihan suyunu, Beşdeliyi, Kervan yaylasını gördük; onları haritalarımızdan evvel bu şiirden öğrenerek sevdik. Bu değişik doğa anlayışı Karac'Oğlan geleneğinin ilk önemli özelliğini verir.

Cevdet Paşa bize Güneyli aşiretleri tanıtmaya şöyle devam ediyor:

«Tecirli aşiretinde cenaze namazı kıldıracak hoca olmadığından, ölülerini fevtoldukları yerlere defnedip (gömüp), çend mah sonra, (birkaç ay sonra), bir hoca bulurlar ise, kabri üzerine götürüp bir cenaze namazı kıldırırlar. İki şahit ile nikah kılmanın şer'an doğru olduğunu bilmediklerinden, ni-

kah için mutlaka bir hoca lazım zannı ile, zifaftan sonra ne vakit bir hoca bulurlarsa nikah kıydırırlar, çok defa zevce gebe iken akd-i nikah olunur. Üç aylar münasebeti ile aralarına bir hoca giderse nice cenaze namazları kılar, nice nikahlar akdeyler. (Tezakir, adı geçen ciltler, s. 163).

Görülüyor ki, bir eğitim ve kent dini olan müslümanlık Türkmen obalarına daha iyice yerleşmemiş, camisini ve medresesini kurup topluma kendi görüşlerini kabul ettirememiş; ölüm gibi, evlenme gibi en önemli geçiş törelerinde bile, konar-göçerler öz âdetlerini sürdürüyorlar. Hoca ve câmi bunların arasına ancak köyler halinde konduktan sonra girmiş. Fırka-i Islahiye aşiretleri kondurunca, her köye bir kışla, kışlanın yanına da bir cami yaptırmış. Müslümanlığın şartlarını yerine getirmelerini emretmiş. Bir halk fıkrası kitap ve cami müslümanlığının Türkmenlere ne kadar yabancı olduğunu pek güzel anlatıyor. Kurulan köylere Fırka-ı Islahiyenin kumandanı Derviş Paşa, yılda bir ay orucunuzu tutup, beş vakit namazınızı kılacaksınız demiş. Halk bu beş vakit namazla otuz orucu vergi sanmış, ve vergi köyün hane sayısına göre salındığından, Paşanın haksızlığından şikayet ederlermiş. «Bak şu Derviş Paşanın adâletsizliğine, 500 haneli Alanlı köyüne de salmış, beş vakit namazla otuz oruç, elli haneli bizim köye de.» Göçebenin müslümanlığı bize Dede Korkut Oğuzlarınınkini hatırlatıyor. Halkın görgü, gelenek ve inançları içinde eritilmiş bir halk dini bu. Deli Dumrul, Tanrıyı nasıl bir Türkmen Kocası gibi alıyor, Onunla senli benli konuşuyorsa, Karac'Oğlan da öyle. Benim güzel komşum, aksakallı Dedem der gibi, Güzel Allahım diyor:

Önde sonda vereceksen yârimi
Hemen ver hey Güzel Allah hemen ver.

Aslında Karac'Oğlan geleneğinde, Tanrı'ya öyle önemli bir yer ayrılmış değil. Tıpkı, Orhan Veli'nin Süleyman Efendisi gibi, ayakkabısı ayağını vurmadıkça, yani Karac'Oğlan'ın başı sevgilisi ile derde girmedikçe, Tanrı'nın adını anmıyor. Sadece sevgilisi ile arasına dikilen engelleri kaldırması için Tanrı'yı yardıma çağırıyor, ondan sonra unutuyor. Bu

işte kendisine yardımcı olmadı mı, ona çıkışıyor, nazlanıyor, baş kaldırıyor. Yalnız Tanrı kavramı değil, ahiret, cennet, cehennem, kutsal kitap gibi dinin temel inançları ve kuralları da, Karac'Oğlan şiirinde değişmez kalıplar ve katı prensipler olarak değil, sevgili ile ilişkileri ölçüsünde (yumuşak inanışlar) olarak yer alırlar. Din, Karac'Oğlan'ın sevgilisi ile ilişkilerine yön vermez, bu ilişkiler dinin katılıklarını yumşatır, onları insan duyguları içine alır. Nerede kitap ve kalıplar müslümanlığı, Karac'Oğlan'da, sevgili ile çatışsa, orada, din kuralları ya ince ince alaya alınır, ya da onlara açıktan kafa tutulur:

Şu dünyada sevdiğine sarılan
Ahirette sual sorulmaz imiş.

Güzel sevmek günah değil
Dört kitapta yerin gördüm.

İslam dinini yastılar
Beni yârimden kestiler.

Karac'Oğlan sevenleri ayıran bir dinin ancak, yasılmış, bozulmuş bir din olabileceği kanısında. Başka türlü din anlayışı bu şiirde yer tutmuyor. Bunun için, söz gelimi «On ik' İmam gülbengine erişem», ya da «beş vaktini kazaya, koymayıp kılan öğünsün» gibi dizeler bu geleneğe ters düşer. Bunların, sonradan katmalar olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Dinin ve Tanrı'nın böyle anlaşılıp yorumlanması, Karac'Oğlan geleneğinin, başka, önemli bir özelliğini verir.

Âşık geleneğimizde, sanatla aşk bilece uyandığı, sanat eri olmakla sevdaya düşmek bir görüldüğü için, şiirin odak noktası sevgilidir. İnsan duygularının ve heyecanlarının tümü, sevgilinin çevresine sıralanır, biçimini ve nakışını sevgilinin davranışından alır. Sevgi, insandaki iç dünyanın bütün öteki esintilerini ve çalkalanmalarını yüklenip taşıyan bir araç haline gelir. Şiirin her yerinde bizi karşılayan, çok defa

da soyut kalıplar içinde sunulan bu sevgili, taşıdığı öteki heyecanlara baka daha silik, daha sönüktür. Onun çevresinde, ayrılık gibi, gurbet, yoksulluk, ölüm ve zulum gibi, umut, umutsuzluk ve yalnızlık gibi insan duyguları seyrek görünürler, ama, tek ışıklar gibi yalın ve seçkin görünürler; daha gerçek, daha az kalıplaşmış, daha yoğun anlatılırlar. Gelenek bunları belli kalıplara sokup, insan duyguları olmaktan kolayına uzaklaştıramıyor. Ama sevgiliyi kalıplaştırabiliyor.

Aşık şiirinin sevgilisi bir kadındır, bir insandır; ama, anadan doğma, babadan inme değil. Bu sevgili, mistikle şamanlığın karışımından oluşmuş bir mit'ten doğmadır. Aşığa gerçek hayatta değil, düşte görünür. Bir elinde aşk kadehi, bir elinde Pir'in eli ile görünür. Dili söze, teli sese yatmamış olan çırağı, âşıklık zenaatının içine sokup usta yaptığı, ona ince sanatın sihirli kapısını açtığı için etkisi köklü ve kalıcıdır. Genç sanatçı ömrü boyunca yeri yurdu, adı sanı olmayan bu düşsel güzeli hayalleyecek, onun türküsünü çalıp söyleyecektir. Hem doğanın, hem de insan ilişkilerinin dışında yaşayan bu güzeller, klasik şiirimizin sevgilileri gibidir. Ordan halkın arasına inmiş silik kopyalardır bunlar. Gelenek bunların halk şiirinde anlatılmasını da kalıplaştırmış, biteviyeliğe sokmuştur. Aşık şiirimizde yakasını bu soyutlamalardan sık sık kurtaran, sevgiliyi doğanın ve insan ilişkilerinin içinde bize veren tek örnek Karac'Oğlan şiiridir. Gerçi, zaman zaman, Karac'Oğlan da güzeli soyutlamaya soyutlar. Bu şiirde de, gönüller sultanı, hûri melek sıfatlı, ahû gözlü, dudu dilli sevgililer yok değildir. Ama, Karac'Oğlan sevgiliyi mit'ten sıyırıp, konar-göçerlerin dünyasında salınan, kanlı canlı bir insan yapmayı da başarmıştır. Hem klasik edebiyatımızın, hem aşık şiirimizin, sevgiliye zulum etmekten başka ne iş yaptığını bilmediğimiz sevgilileri, Karac'Oğlan geleneğinde, yaylanın iş hayatına karışmıştır. Onların elinde, aşk dolusu yerine, süt küleğini, ya da yayığın sapını görürüz. Bunlar helke kollarında suya giderler, çadırın önünde yayık yayarlar, Kozan dağında, Avşar içinde ağ mayayı çekip göçe dururlar. Atlas tumanları ak topuklar üzerine dökülmüş, iş yaparken ağ memeleri domur domur terle-

miş Türkmen kızları ve gelinleridir bunlar. Karac'Oğlan şiiri, halk şiirimizde ilk kez, bize bu güzellerin adını da verir: Elif, Anşa, Zeynep, Hürü, Ürüşen, Döndü diye anılırlar. Sevgili böylece bir hayal olmaktan çıkar, adı sanı, yeri yurdu, işi gücü belli olan bir insan olur. Âşıkının dışında, yaylanın çimeni çiçeği içinde yaşamağa başlar. Soyut sevgiliyi anlatmak için kullanılan söz kalıplarının hepsi bu somut güzeli anlatmaya dar gelir. Karac'Oğlan, Türkmen'in arı duru dilinden, yeni deyimler, yeni imajlar ile yeni ve renkli bir dil kurar. Halk edebiyatımızın güzeli anlatmada kullanılan en yalın dizelerini, şiir yükü en yoğun dörtlüklerini bu şiirde buluruz. Bu bakımdan gelenek eşsiz derecede güzeldir, tektir. Ne kendinden evvelkiler, ne sonrakiler bu başarıya ulaşabilmiştir. Örnekleri birlikte okuyalım:

Al yanaklar domur domur terlemiş.
Rahmetin güllere yağdığı gibi.

Boyu kısa amma kendi münasip
Uzar gider bir şıvgacık dal gibi.

Gelin al çimenli koru
Kız petekte bala benzer.

Elvan elvan güllü yeşil korusun.

Bir buğday benizli zülfü dolaşık
Gitme diye beni yolda eğler var.

Ay doğup da şafak atmada sandım
Meğer yarin düğmeleri çözülmüş.

Son dizeler, sevgili mit'ini tümden tersine çeviriyor. Onu karanlıktan, mistik'ten, bilinmezden inmiş sayacağına; mistiğin ve bilinmezin sırlarını getirip sevgilinin ak tenine yerleştiriveriyor, kadın vücudunu mistiğin yaratıcısı yapıyor,

ulaşılmazın, bilinmezin kaynağı yapıyor. Tıpkı Yunus Emre'nin tasavvufu tersine çevirip, kökü havada dalları yerde bir ağaç yapması gibi.

Sevgilinin düşten kurtulup ete kemiğe kavuşması, sevgi anlayışının içine cinsel isteği katıyor. Cinsel istek sevginin bölünmez bir parçası oluyor; Karac'Oğlan hangi kızla, hangi gelinle karşılaşsa, hangi güzele gönlü aksa, aklından geçen hayalleme, düşleme filan değil, o da bunu dobra dobra söylüyor:

Söyleyim mi sana sözün doğrusun
Soyunup koynuna girmeye geldim.

Karac'Oğlan geleneği'nin sevgilisi tek bir güzel de değil. Âşıkın gönlü nerde güzel görse ona çevriliyor, nerde güzel bolsa oraya gitmeyi kuruyor. Ama, bunların arasından birinin, Karac'Oğlan'ın gönlünde önemli bir yeri olmuş. Elif bu. Sadece bütün bir türkü Elif'e adanmakla kalmamış, Karac'Oğlan'ın yaşı ilerledikten sonra da Elif'in sızısı yüreğinden gitmemiş. Diyor ki: «Zamanede Elif derler, bir küçücük gelin sevdim.» Karac'Oğlan'ın güzellerinde başka bir özellik de var ki, âşık şiirimizde pek görünmez. Bunlar erkekten kaçmayan, kendilerini sevgililerine sunacak kadar cömert, aşka ve sevgiye karşılık veren güzeller. Karac'Oğlan başını alıp gitmeye kalktı mı, boynuna sarılır döndürürler; çadırlarını da, göğüslerini de ona açmaktan çekinmezler. Bu kavuşma ve birleşme anları, açık saçık çizgiler halinde, ama şiir yükünü yitirmeden bize anlatılır:

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Ağlatmadı güzel güldürdü beni
Ben güzelden de böyle vefa ummazdım
Ağ göğsü üstüne kondurdu beni.

Tomurcuk memesin verdi ağzıma
Yorgunsun sevdiğim em dedi bana.

Bir kiraz dudaklı emdi şuramı.

Yönümü dönderdim inip gitmeye
Sarıldı boynuma indirdi beni.

Karac'Oğlan geleneğinin en yeni ve önemli özelliği, sevgi ve kadın anlayışına getirdiği bu değişik bakıştır. Şiir bu yanı ile çığır açmış, kalıcı olmuş, kendinden sonra gelen nice çevre âşıklarına yön vermiştir. Nasıl oluyor da bu şiir, geleneğin çizdiği kalıpları böylesine kırıp, bu kadar yeni bir akım getirebiliyor? Bu sorunun karşılığını, Türkmen konargöçerleri arasında, kadının yerine bakarak verebileceğimizi sanıyorum. Gene Cevdet Paşayı dinleyelim bu konuda:

«Aşiretin-Tecirli- Ağası Süleyman Ağayı, o gün karısı boşamış, bundan dolayı canı sıkılırmış. Meğer Tecirli aşiretinde karılar kocalarını boşamak âdet imiş. Şöyle ki, karı kocasına ben ondan mahzuz değilim diye haber gönderdiği gibi, kocasından boş olurmuş. Antakya'da dahi bu yolda bir garip bir adet vardır ki, örf ve âdetlerince, bir karı mavi ferace giydiği gibi kocasından boş olurmuş. Binanaleyh oldukça hali vakti yerinde olan gelinlerin cihazında bir de mavi ferace bulunuyor. Bir karı kocasına pek ziyade darılırsa, sandıktan ol mavi feraceyi çıkarıp giydiği gibi kocasından boş düşüyor. Şayet kendisinin mavi feracesi yok ise bir komşusundan ödünç alıp giyiyor.» (Tezakir, s. 173).

Aşiret ağasını boşamaya kadar varan kadının bu gücü ve yetkisi, onun iş hayatındaki sorumluluğu ile orantılı görünüyor. Konar-göçerlerin konut biçimi olan çadır, ev işi dediğimiz uğraşmayı daha geliştirmemiş. Erkek, çoğunluk hayvan yetiştirme ve ona bağlı işlerden sorumlu; geri kalan bütün işler kadına düşüyor. Sabahın erinde kalkıyor kadın. Su getirmek, odun kırmak, ocağı ve tandırı yakıp ekmek ve yemek yapmak, davarı sağmak, kilimi, halıyı dokumak, çadıra gelen erkek konuğu ağırlamak, üstelik de çocuğu bakıp büyütmek kadına bakıyor. Bunların hepsi de çadırın dışında yapılan işler. Ev işi kadını kafes arkasına, dört duvar arasına daha kapamamış. Bütün gün süren dışarı işi, kadının

erkek tarafından hayallenmesine meydan bırakmıyor. Soyutun toplum temeli böylece ortadan kalkıyor. Genç delikanlı, sabahtan nereye uğrasa orda iş içinde döneleyen gerçek kızla, gelinle yüz yüze geliyor. Karac'Oğlan'ın «Sabahtan uğradım ben bir güzele» demesine bunun için inanabiliriz. Onun yolu her sabah gerçekten bir güzele uğramış, böylece oturup güzeli hayallemesine gerek kalmamıştır. Bunun için geleneğin soyut kadın anlayışından uzaklaşabilmesini, toplum düzenine bağlayabiliriz. Bunun gibi bize İran'dan gelen kadın soyutlaması geleneği de ancak, konmuş, oturmuş toplum düzeninde, erkekle kadın arasına türlü sebeplerle kaç-göç girince kendine uygun toprağı bulmuş ve yeşermiştir. Epikte, ister ana olsun ister sevgili olsun, kadın erkekle nasıl omuz omuza döğüşüyor, bu sebepten soyut bir varlık olmaktan çıkıyorsa, Karac'Oğlan geleneğinde de erkekle omuz omuza çalışıyor, böylece gerçek bir varlık olarak şiire girebiliyor.

Karac'Oğlan geleneği dine, kadına ve doğaya bakışı ile, âşık şiirimize yenilikler getiriyor. Bu bakımdan tektir, eşsizdir. Ona öncülük eden başka bir usta âşık tanımıyoruz. Ama, hiçbir şiir akımı da, pat diye gökten düşmez, onun hiç olmazsa bazı özellikleri daha evvel bir yerlerde belirir, tomurcuklanır. Karac'Oğlan şiirine de mâni söyleme geleneğimiz öncülük etmiş görünüyor.

Mâni söylemenin Türk halkının hayatında eski ve köklü bir yeri olmuştur. Daha on üçüncü yüzyılda Şeyyat Hamza'nın adına bağlanmış mânilerimiz var. On beşinci yüzyılın sonlarında ve on altıncı yüz yılda yaşayan, Hatayi gibi, Muhittin Abdal gibi şairler mâniler kullanmışlardır. Mâni söylemek iş ve toplum hayatımıza derinden işlemiş; düğünlere, törenlere girmiş. Hıdrellez eğlencelerinde fal açmak, niyet tutmak için kullanılmış, ekin biçerken, deste kaldırırken söylenmiş, gece bekçilerinin davulunda ramazana karışmış, keten helvacının dilinde kahvelere, gazinolara girmiş, Mektuplarımıza bile karışır olmuş mâniler. Mâniyi öğrenmek için ne tekkede beklemeğe, ne medresede okumaya, ne de bir ustanın yıllarca sazını taşımaya gerek var. Bu kısa dörtlükler saz çalmayı da gerektirmez. Mâni söylemek için onu

geleneksel bir ezginin içine oturtmak da şart değil. Bu sebepten mâni yakıcı, ya da söyleyici, şu veya bu yoldan yukarı sınıflar edebiyatından, profesyonel şiir akımlarından gelen etkilere göre kalıba girmek zorunda değil. Mânilerle, Karac'Oğlan şiirini bu temel birbirine yaklaştırıyor. Duygularını, yukardan, ustadan gelen ölçülere ve kalıplara göre ayarlamayan halk adamı, kadına da, dine de, doğaya da Karac'-Oğlan geleneği gibi bakıyor. İki akım da güzeli soyutlamaktan kaçınıyor; ikisi de Tanrı'yı her an çevrelerinde duymuyorlar, başları sıkıldıkça Tanrı akıllarına geliyor. İkisi de Tanrı'yı insanlara yardımcı bir yücelik olarak görüyor. İkisi de dini, insan duygularını baskılayan kuru bir kalıp olarak görmek istemiyor. Maniler bu konuda daha sert, baş kaldırmağa daha yatkın. Tanrı'ya daha sık kafa tutuyor. Manilerin bir de toplumsal yerme ve kınama yanı var. Karac'-Oğlan geleneğinde bu yok. Aşiret Beyinin sıkı sıkıya düzenlediği, aykırılıkları hemen dışarı atan konar-göçer toplum biçimi, yergiyi ve taşlamayı geliştirmiyor. Protestonun belirip tutunması için gerekli toplum sınıfları aşiret düzeninde oluşmamış daha.

Elimizde Karac'Oğlan'ın mani geleneğini bildiğini gösteren bir dize var:

Karac'Oğlan eder bir mâni söyle
Ezelden kalmıştır bu kanun böyle.

Ama bu dizeler olmasaydı da, aşağıdaki örneklere bakarak Karac'Oğlan geleneği ile mâni söyleme geleneğimiz arasındaki yakınlığı kolayca anlayacaktık. Bu mânilerin temelinde yatan kadın anlayışı ile Karac'Oğlan'ınki arasında şaşılacak bir öz yakınlığı var:

Mâniler şöyle diyor:

Âşık oldum bir cana
Kül oldum yana yana
Dedim dost bir buse ver
Dedi em kana kana.

Niyazi Eset, Mukayeseli ve
Neşredilmemiş Maniler, No. 161

Bahçelerde böğrülce
Kız belin ne de ince
Nidem kuru cilveyi
Sarılıp yatmayınca

İ. Başgöz, Manilerimizden, s. 31.

Şu dağda geven olsa
Geven devenin olsa
Padişah ferman yazsa
Seven sevenin olsa.

Başgöz, s. 46.

Derelerin al tuncu
Kınalı parmak ucu
Öpülmemiş kızların
Kabul olmaz orucu.

Başgöz, s. 46.

Karac'Oğlan şiiri de aynı şeyleri söylüyor, ama sadece başka bir biçim içinde; koşmayı kullanarak:

Karac'Oğlan der ki çöktüm oturdum
Sağ yanımda yavru bazlar götürdüm
Gidip İstanbul'dan ferman getirdim
Herkesin sevdiği verilsin deyi.

Ergun, s. 90

Yer değilem karış karış yarılam
Su değilem bunalam da durulam
Şu dünyada sevdiğine sarılan
Ahirette sual sorulmaz imiş.

Öztelli, s. 227

Çağır Karac'Oğlan çağır
Taş düştüğü yerde ağır
Güzel sevmek günah değil
Ben kitapta yerin gördüm.

Öztelli, s. 270

Karac'Oğlan şiiri, yukardan beri özelliklerini belirtmeye çalıştığımız çevrenin çocuğu; bu gelenek Güney'in toplum ve doğa koşullarına, insan ilişkilerine sıkı sıkıya bağlı. Ama, onun kuru bir kopyası değil. Her büyük sanatçının yaptığı gibi, Karac'Oğlan da bu ortak kültürü, usta elleri ile yeniden yoğurmuş, ondan yeni bir bileşim, yeni bir şiir yaratmıştır. Bu yüzden dar bir çevreye sıkışıp kalmamış, doğduğu yerin de, çağın da üzerine çıkmış bütün bir millete ve bütün insanlara sesini sevdirmeği başarmıştır. Türkçemizin en güzel dizelerini, halk edebiyatımızın şiir yükü en yoğun örneklerini bu şiir bize bırakmıştır. Onun kimi yerde yatır olması, kimi yerde hikayelere baş kişi haline gelmesi, kimi yerde âşık, kimi yerde garip sayılması; tepelere, geçitlere adını vermesi büyüklüğünün en canlı örnekleri.

Bir rivayete göre, Karac'Oğlan öldüğü vakit, sazını mezarının yanındaki bir çamın dalına asmışlar. Saz daha çürümemiş. Ben bu sazın hiç çürüyeceğini sanmıyorum. Toros'lardan, Gavur Dağlarından, Perçembeli'nden, Meryemşil ovasından kimi zaman deli dolu, kimi zaman tatlı esen garbi yelleri dokundukça bu sazın telleri bize Karac'Oğlan'ın sesini sunmaya devam edecektir. Ona yakışan en güzel mezar bu.

KARAC'OĞLAN'LAR İÇİN NELER BİLİYORUZ

Karac'Oğlan'ın hayatı üzerinde çok şey bilmiyoruz. Bildiklerimizin bir bölümü onun şiirlerinden geliyor. Öteki âşıklarımız gibi Karac'Oğlan da şiirlerinde öz hayatı ile ilgili bilgiler verir bize. Onun yaşadığı yerler, adı, ailesi, sevgilileri, hatta yaşadığı zamanla ilgili açıklamalar bu şiirlerde bize kadar gelir. Yukardanberi göstermeye çalıştığımız gibi, şiirler değişir oldukları için, ordan gelen bilgilere kesinlik vermek zor. Ancak, başka kaynaklarla desteklendikçe, bunlar değerlendirilebiliyor. Karac'Oğlanın hayatını incelemek için kullanabileceğimiz ikinci kaynak, onun adına bağlı, ve halk arasında yaşayagelen hikayeler, menkabelerdir. Tıpkı şiirler gibi bunlar da halkın dilinde söylene geldiği için, çeşitli nedenlerle değişir, bozulur, düzelir. Eğer okur yazarların kitaplarına geçen birkaç kayıt elimize geçmemiş olsa, Karac'Oğlan'ın ve Karac'Oğlan'ların yaşadığı zaman için bile kesin bilgiler elde edemiyecektik. Bu, âşık şiirinin, okur yazar olmıyan, bildiğini ve öğrendiğini kitaptan ve okuldan değil, gelenekten öğrenen toplum katlarının sanat yaratması olmasından ileri geliyor. Oralarda kültür, kitapla ve okulla değil, görenekle yeni kuşaklara aktarılıyor.

Elimizdeki Karac'Oğlan şiirlerini tek tek sanatçılara bağlamak zor, ama bildiğimiz Karac'Oğlan'ları birbirlerinden ayırmak, ve eldeki bilgileri onların hayatına bağlamak olanak dışı değil. Bunun için, yaşadığını bildiğimiz Karac'Oğlan'lar üzerinde bildiklerimizi ayrı ayrı tartışacağız:

BİRİNCİ KARAC'OĞLAN

1. Gelibolu'lu Mustafa Âli Efendi, 1599-1600 yıllarında yazdığı bir eserde, kötü şairlerden söz ederken diyor ki «Böyle hayvanlar, olgun insanlara vergi şiirden dem vurmak isterler... gazel okumaya yeltenirler. Aptalları inandırabilirlerse, bu sözleri biz dedik diye yalan söylerler; darda kalırlarsa (bu şiirler) Karac'Oğlan'a isnat olunur.» (Gelibolu'lu Mustafa Ali, Mevâidü'n Nefâis fi Kavâ'idi'l Mecâlis, s. 67'den aktaran Cahit Öztelli, Karac'Oğlan, 1973, XXII. Cemil Yener, bu eserde Karac'Oğlan'ın varsağılarından söz edildiğini ileri sürüyorsa da sayfa numarası vermiyor. C. Yener, 1973, s. 17)

2. İstanbul'da, 1582'de yazılan bir Surname'de «Kimi kaval çalıp ol dağı yankılandırır, kimi Karac'Oğlan türküsü ile gönlün eğlendirir» diyen bir kayıt var. (K. Tecer, 1954, s. 6-9)

3. On altıncı yüzyıldan kalan başka bir yazmada Karac'-Oğlan'ın bir şiiri bulunmuştur. (K. Tecer, 1954, s. 7-9)

Yukarıdaki kaynaklar sağlam, verilen bilgi kesindir. On altıncı yüzyılda bir Karac'Oğlan yaşamıştır. K. Tecer'in ileri sürdüğü gibi, bu kaynaklara dayanarak, Karac'Oğlan'ı on beşinci yüzyıla kadar, kolayına götüremeyiz. Ama, İstanbul'da on altıncı yüzyılın ikinci yarısında bilindiğine göre, bu yüzyılın ilk yarısında yaşamış olmalıdır. Kimdir bu Karac'-Oğlan? Karac'Oğlan şiirlerinin çoğunu söylemiş olan büyük sanatçı bu mudur? Elimizdeki şiirlerden ne kadarı 16 ıncı yüzyılda yaşayan bu Karac'Oğlan'dan kalmadır. Bilmiyoruz. Ondan bize kadar gelmiş tek bir şiir var:

Çıktı yaylasını bile yayladı
Vardı padişaha bizi koğladı
Yaktı vilayeti viran eyledi
Nenüz olduk (alduk) Serdar bizde nenüz var.

(Cumhur, s. IV)

Yukardaki dörtlüğü de içine alan bu şiirin dili, öteki Karac'Oğlan şiirlerine bakarak iyice eski. Ama sadece bu dil özelliğine bakarak, öteki şiirler arasında on altıncı yüzyıldan kalanlar olmadığı söylenemez. Bu şiirdeki eskilik, onun dört yüz yıl evvel yazıya geçmesinden geliyor. Eğer bu şiir de, günümüze kadar, söylene çağrıla gelseydi, dili değişecek, eski sözcükler yenilenecekti. Bu yüzden elimizdeki 500 kadar Karac'Oğlan şiirinden bir bölüğünün on altıncı yüz yıldan kalmış olması olanak dışı değil.

İKİNCİ KARAC'OĞLAN:

Aşağıda özetliyeceğimiz bilgilerden, on yedinci yüzyılda da bir Karac'Oğlanın yaşamış olduğu anlaşılıyor. Çoğu, sözlü kaynaklara ve Karac'Oğlan'ın şiirlerine dayanan bu bilgiler, tek tek ele alındığında, kesin görünmüyorlar. Bir kısmı yanlış yorumlanmış. Ama, hepsini bir araya getirince, on yedinci yüzyılda bir Karac'Oğlanın yaşamış olduğu yargısına karşı çıkmak zorlaşıyor.

1. 1707 de ölen Âşık Ömer, bir şiirinde şöyle diyor:

Karac'Oğlan ise eski meseldir

Biz şair saymayız öyle ozanı.

(S. Nüzhet Ergun, 1945, s. 26)

Âşık Ömer bu şiirde kendi devrinde yaşamış şâirlerin adlarını sayarken Karac'Oğlan'ı da anıyor. Karac'Oğlan adının, on yedinci yüzyılda yaşayan şairler arasında anılması, Onun da on yedinci yüzyılda yaşadığını göstermeğe yeter sayılmıştır. Oysa, Âşık Ömer, Karac'Oğlan için «eski meseldir» diyor. Bu eski olmanın nerelere kadar gittiğini kestirmek zor. Ama, bununla, Karac'Oğlan'ın Ömer'in devrinden eskilere götürülmek istendiği açık. Bu yüzden kaynağın verdiği bilgiyi kesin sayamıyoruz.

2. Ali Ufkî adında Leh asıllı bir sanatçı, İstanbul'da 1648

yılında, Mecmua-i Sâz u Söz isminde bir kitap yazıyor. Bu muzik kitabında Karac'Oğlan'ın iki türküsü var. (İleri Musiki Mecmuası, No. 233, 235, 236, 237; nisan, haziran, temmuz, ağustos, 1968 ve Öztelli, Karac'Oğlan, 1970).

Ali Ufkî Efendi'nin kitabı, Karac'Oğlan'ın on yedinci yüzyılın ortalarında İstanbul'da Saray çevrelerinde bile tanınıp bilindiğini, türkülerinin oralarda çağrıldığını gösteriyor. Ama, bundan Onun bu yüzyılda yaşamış olduğu anlamını çıkarmak zor. Karac'Oğlan'ın 1648 de İstanbul'da yazılan bir kitaba girebilmesi için, bu tarihten epey evvel yaşamış olması gerekir. Bu Karac'Oğlan acaba on altıncı yüzyılda yaşayan Karac'Oğlan mıdır? Bu olanak akla yakın geliyor. Bununla beraber, Ali Ufki Efendinin kitabına dayanarak, Karac'Oğlan'ın İstanbul'a gitmiş olacağı, Saraya kabul edildiği, orada kısa bir zaman kaldığı ileri sürülemez. Bunu yapabilmek için kaynağımızı iyice zorlamak gerekir.

3. On yedinci yüzyıldan kalan bir cönkte; «Aldı Gevheri, aldı Karac'Oğlan» diye başlayan türküler ard arda bulunmuştur. Bunlardan Gevheri ile Karaca'Oğlan'ın karşılaştıkları, böylece Karac'Oğlan'ın da Gevheri gibi on yedinci yüzyılda yaşamış olduğu çıkarılmaktadır. (Öztelli, Karaca Oğlan)

Sayın Öztelli'nin yayınladığı şiirler, iki âşıkın karşılaşmış olduğunu göstermekten uzak. Kesinlikle uzak. Cönklerde aldı Âşık Ömer, aldı Gevheri, aldı Karac'Oğlan gibi başlıklara sık raslanır. İki âşıkın şiirinin bu yüzden ard arda düşmesi, onların karşılaştığını göstermez. Karac'Oğlan - Gevheri karşılaşma şiirleri arasında böyle ilişkilerden eser yok. Ne bağlamanın, ne soru sormanın, ne karşılıklı öğünmelerin ya da kötülemelerin izi var bu şiirlerde. İkisi de, birbiri ile ilgisi olmayan şeylerden söz ediyorlar. Bunlara bakarak Karac'Oğlan'ın da Gevheri ile aynı yüzyılda yaşadığı ileri sürülemez.

4. Karac'Oğlan şiirlerinde bazı tarihler vermiştir. Bunların hepsi on yedinci yüz yıla düşmektedir:

Karac'Oğlan dendi ünüm duyuldu
Bin on beşte (1606) göbek adım koyuldu.

(Ali Rıza Yalgın'dan aktaran,
Cumbur, ve öteki araştırıcılar)

Bin on beşte beratçığım yazıldı
Seksen beşte bel kemiğim bozuldu
Bin doksanda mezarımın başında (1679)
Döner baykuş öter bülbül.

(Ali Rıza Yalgın'dan, Ergun, s. 12)

Âşıklarımız şiirlerinde, kendi hayatları ile ilgili tarihler verirler. Bu bir gelenektir. Yukardaki tarihlerden, 1606 Karac'Oğlan'ın doğum yılı olarak veriliyor. Bu açık. Ama, 1679'u, ölüm yılı olarak alamayız. Hiç bir âşık kendi ölümüne tarih düşüremez. Bu, olsa olsa, o yıllarda Karac'Oğlan'ın iyice yaşlanmış olduğunu gösterir. Aşağıda vereceğimiz yeni bir tarih, bunların neden kesin sayılamıyacağının bir örneğini veriyor. Gemerek'li Fikri Göden'den derlediğimiz bir dizede Karac'Oğlan diyor ki:

Bin kırk beşte (1636) göbek adın koyuldu
Çingiroğlu özbe benim soyumdu.

Çelişki açıktır. Karac'Oğlan 1636 da doğduysa, 1648 de Ali Ufki Efendi'nin kitabına şiiri alınınca on iki yaşında olacaktı. 1606 yılı da başka bir kaynaktan gelen bilgi ile çatışıyor. Aşağıda belirtilecek olan Ahmet Hamdi Efendi'nin söylediklerine göre Karac'Oğlan'ın babası 1013 (1604) te askere alınıp kaybolmuştur. Bu doğru ise Karac'Oğlan babası kaybolduktan iki yıl sonra doğmuş oluyor. Şiirlerde verilen tarihlere, sınırlı bir ağırlık tanımadan yanayız ancak, değişebilir olduklarını akılda tutmak, ve başka kaynaklarla desteklenmek şartiyle. Karac'Oğlan'ın on yedinci yüzyılda yaşamış olduğunu, daha doğrusu on yedinci yüz yılda da bir Karac'Oğlan'ın yaşamış olduğunu gösteren kaynakların en ağır basanları gene de yukardaki tarihler.

5. Karac'Oğlan şiirlerinde bazı olaylara değinmiş, bazı kişilerden söz etmiştir. Bu olayların 17 inci yüz yıla düştüğü, kişilerin de 17 inci yüz yılda yaşadığı ileri sürülmüştür. Şöyle ki; Karac'Oğlan, aşağıdaki dörtlüğü, Halep'in, 1658'de Abaza Hasan Paşa'dan geri alınması üzerine yazmış olmalıdır:

Âşıklar der ki n'olacak
Bu dünya mamur olacak
Haleb'i Osmanlı alacak
Dağı taşa katar birgün.

(F. Köprülü, Karac'Oğlan ve ondan sonraki araştırıcılar)

Fuat Köprülü'nün ileri sürdüğü bu görüş, dörtlüğü «Haleb'i Osmanlı aldı, dağı taşa katar birgün» diye değiştirerek okumaya dayanıyor. Hem Köprülü, hem öteki araştırıcılar bu şiiri kitaplarına, yukardaki biçimi ile, gelecek zaman içinde, doğru alıyorlar. Ama hepsi de Köprülü'yü izleyerek, şiiri incelerken gelecek zaman'ı geçmiş zamanla değiştirerek inceliyorlar; böylece anlama bir kesinlik yüklüyorlar. Oysa ki, uyaklar gelecek zamanın değişmesini kesinlikle önlemiş. Şiir, sadece gelecekle ilgili bir umut, bir dilek anlatıyor. Ondan 1658 yılında olmuş bir olay çıkarmak kolay değil. Şiirin tümünde, de böyle kesin bir yargıyı destekleyecek hiçbir tarih olayına değinilmiyor. Bu dörtlükten Halep'in yeniden ele geçirildiği yıl çıkarılamaz sanıyoruz.

Karac'Oğlan'ın başka iki şiirinde de, Sultan Murat'ın (1622-1639) İran Seferine, ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın (1663-64) Avusturya Seferine değinmeler olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca, Onun, Genç Osman olayı için bir destan yazmış olmasına bakarak 17 inci yüzyılda yaşamış olacağı görüşüne yeni bir destek getirilmiştir. (Köprülü, Karac'Oğlan; Öztelli, Karac'Oğlan, XVIII; Ergun, Karac'Oğlan).

Yapacağımız açıklamalar için önemli gördüğümüzden, bu iki şiiri ve onlara kaynak olduğunu sandığımız Kul Mustafa'nın şiirlerini aşağıya alıyoruz:

Karac'Oğlan'ın şiirleri

A.

Sana derim sana ey Acem Şahı
Üstüne Magrip'ten asker geliyor
Tahtını yıkıp da mülkün almağa
Sultan Murat kalkmış kendi geliyor

Otuz bindir hani meydan diyenler
Seksen bin de sarı postal giyenler
Doksan bini dahi serden geçenler
Sultan Murat kalkmış kendi geliyor

Sultan Murad uluların ulusu
Hacı Bektaş velilerin velisi
Altmış bin de Urumeli delisi
Sultan Murad kalkmış kendi geliyor

Genç Ali Paşa da ünlü bir vezir
Yetmiş bin mızraklı yanında hazır
Hak'tan imdat oldu yetişti Hızır
Sultan Murad kalkmış kendi geliyor

Karac'Oğlan der ki cenge doyulmaz
Can tatlıdır tatlı cana kıyılmaz
Ordusu yıldızdan çoktur sayılmaz
Sultan Murad kalkmış kendi geliyor

B.

Hazır ol vaktine Nemse Kıralı
Yer götürmez asker ile geliyor
Patriklerin inmiş tahttan diyorlar
Bir Halife kalmış o da geliyor

Yetmiş bin var siyah postal giyecek
Seksen bin var Allah Allah diyecek
Doksan bin var tatlı cana kıyacak
Yüz bini de Tatar Handan geliyor

Gelen Ahmet Paşam kendidir kendi
Altmış bin dal kılıç küsuru cündi
Kaçma kafir kaçma ölümün şimdi
Hacı Bektaş Veli kalkmış geliyor

Şevketli efendim sultanım vezir
Altmış bin kılıçlı yanında hazır
Deryalar yüzünde Boz atlı Hızır
Benli Boz'a binmiş o da geliyor

Karac'Oğlan der ki burda durulmaz
Güleç yüzle tatlı dile doyulmaz
Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz
Yedi iklim dört köşeden geliyor.

Kul Mustafa'nın şiirleri

A.

Hazır ol vaktine ey Acem Şahı
Magripten üstüne asker geliyor

Yıkacaktır tacın ile tahtını
Sultan Murad Handır kendi geliyor

Sultan Murad Handır gelen kendidir
Otuzbini zırhlı kırk bin Hindidir
Kaçamazsın ahir vaktin şimdidir
Kırk elli bin ehl-i tımar geliyor

Elli bin de benim benim deyici
Altmış bin de şirin cana kıyıcı
Yetmiş bin de siyah postal giyici
Sensen bin de Tatar Han'dan geliyor

Sultan Murad yeryüzünün halifesi
Sultan Hacı Bektaş anın velisi
Yetmiş bin de serdengeçti geliyor

Kul Mustafam der muhabbete doyulmaz
Ceng içinde şirin cana kıyılmaz
Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz
Hacı Bektaş köçekleri geliyor

B.

Hazır ol vaktine ey Acem Şahı
Magripten üstüne asker geliyor
Dokuz bini atlı on bini yaya
Köprül'Oğlu binmiş kendi geliyor

Allah Allah dedik vardık beriden
Koç yiğitler şikar aldı sürüden
Cansız divarları itip yürüten
Hacı Bektaş Veli binmiş geliyor

Elli bini benim benim deyici
Altmış bini tatlı cana kıyıcı
Yetmiş bini demir zırhlar giyici
Seksen bini Tatar Handan geliyor

Çıksın yücesine yarin gözeten
Çevirmez yüzünü oklan kazadan
Çekmiş Zulfikarın arşa uzatan
Tanrının aslanı Ali geliyor

Kul Mustafam eydur dillerde destan
Yerinden oynadı ol Arabistan
Kırk bin Cezayir'den kırk bin Tunus'tan
Seksen bin askerle Hünkâr geliyor.

Görüldüğü gibi, yalnız Karac'Oğlan'ın şiirleri ile Kul Mustafa'nınkiler arasında değil, Karac'Oğlan'ın A ve B şiirleri arasında da, benzemelerden öte bir yakınlık var. Yer ve kişi adları arasındaki değişmeler bir yana bırakılırsa, bunların dördü de, tek bir şiirin çeşitlenmeleri olarak görülüyor. Biz bunların hepsini Kul Mustafa'nın A şiirinden çıkmış varyant'lar sayıyoruz. Çünkü, yalnız Kul Mustafa'nın şiiri hem tarih olayları, hem yazarının kişiliği ile tam bir uyum içindedir. Kul Mustafa'nın bir ordu şairi olduğunu, Dördüncü Sultan Murat'ın İran seferine katıldığını ve Sultan Murad'a «Sultan Murat geldi açılın dağlar» diye bir destan yazdığını biliyoruz. Karac'Oğlan'ın askerlikle, orduyla, seferle ilgisi yok. Onun adını taşıyan A şiiri, önemli bir tarih tutmazlığı içinde. Şiir gerçekten Sultan Murat devrinde yazılmışsa, orada Genç Ali Paşa'nın adı bulunmamalıdır. Osmanlı tarihinde bildiğimiz iki Genç Ali Paşa var; ikisi de on sekizinci yüz yılda yaşamış. Sultan Murat'ın saltanatından en az yetmiş beş yıl sonra. Bunlardan biri, 1723 te açılan İran seferine katılıyor; Revan, Gence, Kars, Konya, Diyarbakır

valiliklerinde bulunuyor, vezir oluyor, ve 1154 (1741-42) te ölüyor. Şiirde adı geçen Genç Osman Paşa bu olacak (Sicilli Osmani, c. 3, s. 535). Bu ad bize göre şiiri, Sultan Murat adından daha kuvvetle 18 inci yüzyılın Osmanlı İran harplerine bağlıyor. Çünkü, Sultan Murat gibi, Türk Halk edebiyatında çok tanınmış bir padişahın adının bir şiire sonradan katılması oldukça kolay. Fakat, tarih olayı ile bir ilgisi bulunmasa Genç Ali Paşa'nın şiire girmesi pek kolay olmıyacaktı. Şiirin yapısı da, Sultan Murat adının, bu şiire sonradan eklendiğini gösteriyor. Bu şiirlerin hepsinde, çarpıcı etki sefere katılan büyük kişilerin ve askerin, ard arda sayılması ile elde ediliyor. Âşık, düşman Şah'ına korku salmak için, Sultan Murat, Tatar Han, Yüz bin kişilik asker ve Hızır gibi güçleri ustalıkla ard arda sayıyor. Karac'Oğlan'ın A şiirinde bu yapısal düzen bozuluyor. Her dörtlüğün sonunda Sultan Murat adının yeniden anılması bu çoğalma etkisini ortadan kaldırıyor. İkinci dörtlükten sonra, seksen bini aşan daha yüksek bir sayı bekliyoruz. Ama gelmiyor; onun yerine, daha evvel verilmiş olan Sultan Murat nakışı yeniden ileri sürülüyor. Dördüncü dörtlüğün sonunda da Hızır'la ilgili bir açıklama bekliyoruz. Bu kesintisiz akış da, gene Sultan Murat adı ile aksıyor. Genç Osman'ın A şiiri bozulmalara başlayınca, yukardakine benzer tarih tutarsızlıkları hemen kendini gösteriyor. Kul Mustafa'nın B şiirindeki Köprül'Oğlu da bunlardan biri. Murat'ın seferinde Köprülü Oğlu diye bir kumandan yok. Ancak 18 inci yüzyılda açılan İran Seferinde, Nadir Şaha karşı Azerbaycan seraskeri olarak savaşan, bir Köprülü Zade Abdullah Paşa var. Sonraki İran seferinin anıları, daha evvelki sefer için yazılan bir şiire karışarak, şiirlerde verilen tarih olaylarının pek sağlam sayılamıyacağına iyi bir örnek vermiş oluyor. Biz bu sebeplerden Karac'Oğlan'ın şiirlerinde verilen Sultan Murat, Acem Şahı, Nemçe Kıralı ve Fazıl Ahmet Paşa gibi isimlere kuşku ile bakıyor, onların Kul Mustafa'nın şiirinden çıkma çeşitlenmeler olduğunu sanıyoruz.

Karac'Oğlan'ın, 1639'da Bağdat fethi sırasında ölen Genç Osman için yazdığı destanı Cahit Öztelli bulup yayınlamıştır. (Öztelli, s. 341, No: 463). Şiir şöyle başlıyor:

İbtida yürüyüş oldu Bagdad'a
Sıçradı hendeği geçti Genç Osman
Vuruldu bayraktar kaptı bayrağı
İrişti bedene dikti Genç Osman.

Görüldüğü gibi şiir, Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiirinden geliştiği sanılan Genç Osman türküleri'nin bir çeşitlemesi. Ancak, Karac'Oğlan adına bir tek cönge geçmiş. Genç Osman türküleri'nin Karac'Oğlan'ın şiirinden çıkmış olduğunu ileri sürebilmek için hiçbir dayanağımız yok. Tersine, elimizde bir hayli çeşitlemesi bulunan Genç Osman türkülerinin, bir tek kaynakta Karac'Oğlan'a izafe edilen bu şiire kaynaklık etmesi gerekir. Ayrıca, bu şiiri Karac'Oğlan'ın yazmış olduğunu kabul etsek bile, ondan Karac'Oğlan'ın Genç Osman'ın devrinde yani on yedinci yüzyılda yaşamış olduğu anlamı çıkmaz. Çünkü Genç Osman'dan daha sonra yaşamış olan âşıklar da, pek yaygın olan Genç Osman menkabesi için şiirler yazmışlardır. Bunlardan ondokuzuncu yüzyılda yaşamış olan Dadanoğlu, yahut Dadaloğlu'nun, Genç Osman için yazdığı bir şiiri biliyoruz. (F. Köprülü; Kayıkçı Kul Mustafa, s. 29). Bu Genç Osman şiiri Karac'Oğlan'ın Genç Osman olayını gördüğünü ileri sürmek için, sağlam olmayan bir dayanaktır.

7. On yedinci yüzyılda yaşadığı kabul edilen Karac'Oğlan'ın doğum yeri olarak aşağıdaki isimler ileri sürülmüştür. (Ergun, Öztelli, Cumbur önsözlerinde bunların kaynaklarını verdiği için buraya tek tek almıyoruz).

Bahçe Kazasının Varsak (Farsak) köyü; Kozan Kazası'nın Gökçe köyü; Adana; Maraş; Niğde; Ermenak; Binboğa; Mamalı; Erzurum; Feke (Fikri Gönen'den); Saimbeyli'nin Karacalı köyü (Ali İzzet Özkan'dan); Musabeyli'nin Zobular köyü; Belgrat.

Hepsi de sözlü kaynaklardan, ya da Karac'Oğlan'ın şiirlerinden çıkarılan bu yerlerin hiç birine, kesin doğum yeri olarak bakamıyoruz. Ancak, aralarında öyleleri var ki, Karac' Oğlan'ın oralarda doğmamış olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

Onun Belgrat'lı olduğu, Rus bilim adamı Radloff'un Tuna

boylarından derlediği Karac'Oğlan ile İsmikân Sultan adlı hikayeden çıkarılmaktadır. Bu hikaye, öteki halk hikayelerimiz gibi kahramanın doğum yerini yerselleştirmiş, Belgrat'a götürmüştür. Karac'Oğlan Belgrat'lı olamaz.

Karac'Oğlan'ın Mamalı'da doğmuş olduğu şu dörtlüğe dayanılarak ileri sürülmektedir:

Karac'Oğlan der ki kolu bağlıyım
Ciğerciği aşk oduyla dağlıyım
Mamalı'da ben bir Rıdvanoğlu'yum
Kaplan postu giydiklerim kal demiş.

(S. N. Ergun, s. 213)

Bu şiir, gelenekte sık görüldüğü gibi, İsmail Bey adlı birinin ağzından söyleniyor; şiirde konuşan Karac'Oğlan değil, kim olduğunu bilmediğimiz İsmail Bey'dir. Şiirin tümünden anlaşılıyor ki, bu İsmail Bey, Diyarbakır ve Avşar gibi tımarların sahibidir; Ömer ve Bücür adlı iki emmisi oğlu vardır. Mamalı'dan ve Rıdvan Oğullarındandır. Şiir başka türlü anlaşılamaz. Mamalı'lı olan Karac'Oğlan değildir.

Karac'Oğlan'ın Erzurumlu olduğu «Erzurum'dur ilim benim,» «Erzurum dağından esen ürüzgar» dizelerinden çıkarılmaktadır. Karac'Oğlan'ın Erzurum'a kadar gittiğini gösteren oldukça sağlam bilgiler vardır. (Bak. A. Saygun; Karac'-Oğlan, Yeni Bilgiler, Bir Rivayet. Ankara, 1952). Bu kitaptaki şiirlerden önemli bir bölüğü Karac'Oğlan'ın olmamakla beraber, aşağıda görüleceği gibi Karac'Oğlan'ın Erzurum'a kadar gitmiş olması mümkündür. Kitabın eleştirisi için bak: (Başgöz. Karac'Oğlan, Pazar Postası, Yıl 2, Sayı 66, Mayıs 11, 1952 ve Öztelli; A. Saygun'un Karac'Oğlan kitabı Münasebetiyle; Türk Folklor Araştırmaları, cilt 2. Sayı, 35. Haziran 1952). Ama, Onun Erzurum'da doğmuş olduğunu ileri sürmek için ortada hiç bir sebebimiz yok.

8. Karac'Oğlan'ın hayatı ve ailesi:

Karac'Oğlan'ın hayatı üzerinde bildiklerimiz, yukardakilerden daha sağlam ve artık değil. Öztelli bu konuda, haklı

olarak, Ahmet Hamdi Efendi adındaki bir Konyalının anılarına ağırlık tanıyor. Hamdi Efendi 1876 da Karac'Oğlan'ın köyü olduğu söylenen Varsak'ı ziyaret etmiş. Orada Karac'-Oğlan'ın soyundan inen bir aileden bazı şiirler ve Karac'Oğlanla ilgili rivayetler toplayıp bir deftere yazmış. (Bu defteri ilkin, İbrahim Aczi Kendi, Konya (Halkevi Dergisi), Sayı 39 ve 46, 1942 de iki makale halinde yayınladı. Biz oradan alarak, 1949 da doktora tezimizde kullandık. Bu defter sonradan Öztelli'nin eline geçmiş olmalı ki, O da bu rivayeti aynen yayınladı (Öztelli, 80 yıl Evvel Karac'Oğlan'ın Köyünde, Türk Folklor Araştırmaları, 103 (1957).

Bu kaynakta verilen bilgiye göre, Karac'Oğlan'ın babası Kara İlyas, 1604 te Sayıl askeri alınmış, batgın gitmiş, bir daha köyüne dönmemiştir. Onun için Karac'Oğlan'ın ailesine Sayıloğulları derler. Varsak'ta (1876 da) Sayıloğlu Memet Efendi adında biri hâlâ yaşamaktadır.

Karac'Oğlan'ın Varsak'ta doğduğunu, Sayıloğlu diye bir aileden olduğunu vaktiyle Ali Rıza Bey de ileri sürmüştü. (S. N. Ergun, s. 11). Sayıloğlu adında, belki bu aileden, bir âşık da yaşamış. Aşağıdaki şiir onun:

TÜRKÜY-Ü KARAGÖZ

Ferayi bülbülü gördüm
Bağda feraya sarmaşmış
Götürmüş gonca gülleri
Çakır dikene sarmaşmış.

Âşıkın hakkın unutma
Meftununum cefa etme
Bırakıp illere gitme
Bir can bir cana sarmaşmış.

Kuluna eyleme yazık
Parmağında hatem yüzük

Kolunda altın bilezik
Zülüf gerdana sarmaşmış.

Sayıloğlum eder dilek
Ahımdan yatmıyor melek
Ahir bizi eder helak
Bu dert ki bize sarmaşmış.

(Kalifornia Üniversitesi, Fahri Bilge Kitapları, Cönk No 10, s. 29. Cönk 1788 ve 1827 yılları arasında yazılmış, Bozok'lu Memet Efendiye ait. Türkünün neden bu başlığı taşıdığını biz anlayamadık).

Hamdi Efendi defteri Karac'Oğlan için bilgiler vermeğe devam ediyor; ona göre Karac'Oğlan ağalardan biri tarafından evlendirilmiş,. karısı çirkin olduğundan, babası gibi Sayıl askeri yazılır diye köyünden kaçmış; Maraş'te yeni bir evlilik umudu ile 9 yıl bekledikten sonra köyüne dönmüş, duramayıp gurbete çıkmış, Tarsus, Karaman, Niğde, Kayseri, Sivas illerinin Türkmen aşiretleri arasında dolaşmış, yeniden Maraş'a dönmüş; orada, Cezel Yaylasında 96 yaşında ölmüştür. Bu rivayetin arasına Karac'Oğlan'ın şiirleri de serpiştirilmiş. Bu şiirlerin birinde, Karac'Oğlan adının Hasan olduğunu söylüyor. Başka birinde:

Kozan Dağından neslimiz
Arı Türkmendir aslımız
Varsak'tır durak yerimiz
Gurbet ilde yar eğler beni.

diyerek, bize soyunun Kozan'dan kalkıp Varsak'a gelmiş olması ihtimalini düşündürecek bilgiler veriyor. Bu şiir, yukarda Karac'Oğlan'ın vatanı olarak verilen Kozan, Feke ve Gökçe ile Varsak'ı birbirine bağlamaktadır. Acaba Karac'Oğlan'ın ailesi bilinmeyen bir sebepten Kozan'dan kalkıp, Bahçe kazasının Varsak köyüne mi göçtü?

Bu eski rivayet, Karac'Oğlan için elimizdeki kaynakların

en derli toplusu, en etraflısı olarak görülüyor. Ancak bunun da, bir rivayet'ten başka bir şey olmadığını akıldan çıkarmamak gerekir. Fikri Gönen'in Türkmenler arasından topladığı bir şiir, Karac'Oğlan'ı Çingiroğlulardan sayarak, ortaya bir çelişme koymaktadır. Sonra, bu Karac'Oğlan acaba Büyük Karac'Oğlan saymamız gereken sanatçı mıdır? Kesin olarak bunu da bilmiyoruz. Şiirlerinin bir kısmı Karac'Oğlan geleneğine yakışıyor, bir kısmı yakışmıyor.

10. Karac'Oğlan'ın dolaştığı yerler.

Gezginci sanat erleri olan âşıklar, dolaşıp gördükleri yerlerin adlarını şiirlerinde dinleyiciye sunmuşlardır. Ama, buna bakip da şiirde geçen her yeri, âşıkın ille de görmüş olduğu sanılmamalıdır. Karac'Oğlan, Çin gibi, Hint gibi masal ülkelerinden, Cezayir, Tunus, Buhara gibi uzak illerden de söz eder. Bunların bir bölümü, şu veya bu sebepten, halk şiiri geleneğinde kullanılagelen isimlerdir. Söz gelimi «Bahanı ödemez Hind ile Mısır» derken, Karac'Oğlan, bu iki ülkeyi zenginlikleri dillere destan olduğu için anmıştır. Bunun gibi «Gittim İstanbul'dan ferman getirdim, Herkes sevdiğine sarılsın diye» dizesi, pek yaygın bir türkü nakışını tekrar etmektedir. Bundan, O'nun İstanbul'a gittiği anlamı çıkarılmaz. Daha ileri giderek diyebiliriz ki, Karac'Oğlan açıkça gördüm dediği yerlerin bir bölümünü de, ya biçim zorunlulukları yüzünden, ya da gelenekten öyle aktarılmış olduğu için şiirinde anmaktadır. Cönkleri okur yazarlığı kıt adamların yazması, ayrıca, eski yazının bünyesinden gelen okuma güçlükleri de, yer isimlerinde yanlışlar yapmamıza neden oluyorlar. Aynı biçimde yazılan Mardin ve merdin sözleri buna bir örnek olabilir. Dize «Mardin'den de Karac'Oğlan Mardin'den» midir, yoksa «merdinden de Karac'Oğlan merdinden» midir kolayına anlaşılmaz. Bunlara yerselleştirme eğilimini de katmak gerekir. Sözlü yayılan şiirleri söyleyenler, çevrelerinde bilinmeyen yer adlarını, bilinenlerle değiştirmek istiyorlar. Şiirin yapısında, belli bozulmalara yer vermiyorsa, bunu yaptıkları da oluyor. Bütün bunlara karşı, Karac'Oğlan'ın şiirlerinde öyle yer adları var ki, buraları görmüş olduğundan şüphe edilemez. Böyle şiirlerde O, dağları, ovaları,

köyleri, kentleri, yaylaları belleri, pınarları ve yolları ile bir bölgenin coğrafyasını çizer. Yer adları buralarda, şiirin yapısı ile kaynaşmış, coğrafya şiir güzelliğinin bölünmez bir parçası olmuştur. Bu yer adlarının hemen hepsi Toroslar, Çukurova, Gâvur dağları, Antep ve Maraş ovaları çevresine düşer. Buralar Karac'Oğlan şiir geleneğinin vatanıdır. Bu Güney çevresinin dışında kalan yerleri Karac'Oğlan'ın görmüş olması elbet olanaksız değildir. Ama, şiirlerdeki bu yer adlarını sıkı bir elemeden geçirmek, ona göre değerlendirmek gerekir.

Biz Karac'Oğlan'ın verdiği yer adlarının böyle bir incelemesini yaptık. Kitabımızın sonunda, Onun şiirlerinde geçen yer adlarının hepsinin bir listesi bulunacaktır. Bu listede onun gördüğünü sandığımız, görmediğine inandığımız yerleri tek tek belirttik.

Bu konuda el birliği ile yapılacak bir iş var. Bu listede verdiğimiz yer isimlerinde yaşayanlar, oralardan Karaca'Oğlan'la ilgili bilgileri toplamalıdırlar. Bu bilgileri, şiirlerde geçen yer isimleri ile karşılaştırmak, bizi daha sağlam yargılara götürebilir. Söz gelimi; bir şiirinde Karac'Oğlan «Tonus Ovasına da her gelen çöker» der. Tonus bilindiği gibi, Şarkışla'nın eski adıdır. Gerçekten de, Şarkışlaya bağlı, Gemerek nahiyesinin (şimdi kazadır), Çubuk köyü önündeki çayırlıkta, küçük bir öz vardır. Bu özden Gemerek çayının kollarından biri çıkar. Özün çevresi bataklıktır. Buradaki geçitlerden birinin adı Karac'Oğlan geçitidir. Çevreden topladığımız bilgilere göre, Karac'Oğlan eşeği ile burada çamura batmış, onun için Karac'Oğlan geçiti denmiştir buraya. Ayrıca, Şarkışla'nın Topaç köyü önlerine düşen Kızılırmak'ın geçitlerinden birinin adı Karac'Oğlan geçitidir. Karac'Oğlan Erzuruma giderken, yerlilerin söylediklerine göre buradan Kızılırmak'ı geçmiştir. Şiirle, yersel bilgilerin birbirini desteklemesi Karac'Oğlan'ın Erzurum'a kadar gitmiş olabileceğini gösteriyor.

11. Karac'Oğlan nerede ölmüştür?

Güney'in köy ve kentlerinin çoğu Karac'Oğlan'ın kendi topraklarında öldüğünü ileri sürer, ve ona mezar yeri olarak çeşitli tepeleri ve yaylaları gösterirler. Bunların hiçbirine ke-

sinlik vermenin biz yolunu bulamadık. Buralardan bir kısmına, belki başka başka Karac'Oğlanlar gömülmüştür. Bu yer isimleri, Karac'Oğlan için adını verdiğimiz araştırmaların hepsinde bulunabilir. Maraş'ın Çizek yaylası, Tarsus, Mut adından en çok söz edilen yerler arasındadır.

12. Kar'oğlan, Koc'oğlan ve Karac'Oğlan.

İlkin Sadettin Nüzhet Ergun, 16 ıncı yüzyılda yazılmış bir tezkerede (Latifi), Naimî-i Hamidi'nin bir şiirinde, «Karoğlan türküsü» sözüne raslar. Bunun Karac'Oğlan türküsü olması gerektiğini ileri sürer. (S.N. Ergun, Karac'Oğlan, 1945, s. 11). Bu Kar'oğlan adı, bir türkü adı olarak, Sünbülzade Vehbi'de de görülmektedir: «Kimi mâni, kimi vâdi-i Türkmâni'de, Karoğlan kayabaşı yelellayı sühan». Köprülü, tarih kaynaklarından örnekler vererek bunun Karac'Oğlan değil, ayıcı türküsü demek olduğunu ileri sürer; çünkü, Ona göre, halk ayıya Karaoğlan der. (Türkiyat Mecmuası, Sayı 2, s. 502 den aktaran, Sadettin Nüzhet Ergun, s. 19). İstak Refet (Işıtman), haklı olarak, ayıya Karoğlan değil kocoğlan dendiğini, bunun ayıcı türküsü olamıyacağını belirtir (Ishak Refet, Karacoğlan s. 55, not.). Kutsi Tecer de, bu Karoğlan'ın Karac'Oğlan olması gerektiğine inanmaktadır.

Cahit Öztelli'nin, de haklı olarak belirttiği gibi Karac'Oğlan adının şiire Kar'oğlan olarak girmesi için hiçbir sebep yoktur. Bize göre bu tarih kayıtları, eskiliğini iyi bilmediğimiz bir Karoğlan türküsüne işaret olabilir. Bu Türkünün elimizde yalnız yeni derlemeleri var. Türkü: «Karoğlan Karoğlan, bende güzel gözler var ondan m'isten Karoğlan» dizeleriyle başlar; kızla oğlan arasında karşılıklı deyişmelerle sürer. Karoğlan kızın kaşını, gözünü, ağzını filan istemez, göbek altına gelene kadar «sen bilmedin derdimden» diye karşılık verir. Ama, tam oraya gelince «yenice de bildin derdimden» diyerek türküyü bitirir. (Özel arşivimizde, Adana'dan, 1946 da derlenmiş). Eğer, Karoğlan sözü, böyle bir türküye işaret olmasa bile, her şiirde geçen Karoğlan adının Karac'Oğlan olması düşünülemez. Bu adda bir âşık da pek âlâ yaşamış olabilir. Gerçekten de yalnız Karoğlan değil, Kara Hanım adlı âşıkların da yaşadığını biliyoruz. Bunların

Kara ile başlayan tapşırmalar seçmesinde Karac'Oğlan'ın etkisi düşünülebilirse de, Karac'Oğlan olmadıkları, ya da Karac'Oğlan'dan bozma olamıyacakları açıktır. Kar'Oğlan adlı bir aşık tarafından yazılan bir şiiri, biz Kaliformia Üniversitesi kitaplığında, Fahri Bilge kitapları arasındaki bir cönkte bulduk. Cönk 1836-1863 yılları arasında düzenlenmiş, kimin olduğuna dair bir kayıt yok. Şiir şu:

Bir yiğit düşmesin ilin derdine
Söyleyi söyleyi destan ederler
Heman yavuz olsa yiğidin adı
Onu gurbet ilde mihman ederler

Sevdiceğim bunun ili der n'oldu
Sarmadım o yari yüreğime derd oldu
Emmedim koçmadım adım sard'oldu
Billah sevmedim pinhan içinde

Kara Oğlan der ki bağ-ı âlemde
Kudretten çekilmiş kaşlar kalemde
Vadem yetip gurbet ilde ölende
Duyar düşmanlarım kurban ederler.

(Cönk No. 12, s. 96 b)

Kara Hanım adlı kadın âşıkın şiiri ise şu:

— Vaktim geldi senden imdat eylerim
İzin versen eğlenir de kalırım
Kız senin derdinden ben de ölürüm
İzin ver de ben gideyim evime

— Var git oğlan var git vaktim kalmadı
Ağlayan gözler de hiç de gülmedi
Benim dediceğim safa olmadı
Benim derdim bana yeter git oğlan

İzin ver de ben gideyim evime

— Var git oğlan var git kalbim yaralı
Şahan furdu kanatçığım yaralı
Kurudu gözüm de ciğerim yaralı
Benim derdim bana yeter git oğlan

— (dörtlük okunamadı)

— Kara Hanım der ki ben de bileyim
Emrettiğin zaman kendim geleyim
Kız senin kapında köle olayım
Yolca söyle ben gideyim evime

ÜÇÜNCÜ KARAC'OĞLAN :

On dokuzuncu yüzyılda Silifke'de bir Karac'Oğlan yaşamış. Halk ona Küçük Karac'Oğlan diyor. Ama, O şiirlerinde Küçük Karac'Oğlan adını kullanmıyor, Karac'Oğlan adını kullanıyor. Tıpkı, öteki Karac'Oğlanlar gibi; aşağıdaki dizeler bu Küçük Karac'Oğlanın:

Karac'Oğlan kendi kendin şaşırır
Akar gözü yaşı derya coşurur.

(Ali Rıza Yalgın, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt 2, s. 10'dan aktaran İlhan Başgöz, «Kaç Karac'Oğlan Var?», Yeni Ufuklar, C. 3/1 (1955), s. 302).

DÖRDÜNCÜ KARAC'OĞLAN

Gene on dokuzuncu yüzyılda, Yozgat'da, başka bir Karac'Oğlan yaşamış. Elimizde ondan kalma, Karac'Oğlan tapşırmalı şiirler var. (M. Şakir Ülkütaşır, Yeni Türk Mecmuası, No. 48'den aktaran, Başgöz, adı geçen makale).

Bu Karac'Oğlanların şiirleri, tek tek toplanıp yayınlanmış değil; hepsi bir Karac'Oğlan ırmağının içine katılıp gitmişler. «Bunlar sadece bildiğimiz Karac'Oğlanlar. Ara yerde bizim bilmediğimiz daha nice Karac'Oğlanlar geldi geçti, ve bu küçük kollardan akıp gelen sular büyük Karac'Oğlan ırmağına karıştı kimbilir?». Tırnak içine aldığım bu kısım, 1975 yılında İstanbul ve Ankara'da düzenlenen bir Karac'Oğlan törenine yolladığım konuşmadan alınma. Ondan sonra, bu görüşü haklı çıkarmak ister gibi, yeni Karac'Oğlanlardan söz edildi. Müjgan Cumbur kitabında (Cumbur, 1975, s. XVII) günümüzde bazı kimselerin Karac'Oğlan adı ile şiirler yazdığını söylüyor. Bunlardan bir de örnek veriyor:

Karac'Oğlan gezer ilden bir ile
Garip bülbüller de konar gülden bir güle.

Şiirden anlaşıldığına göre, pek usta olmayan bu yeni Karac'Oğlan'ın şiirleri, daha sözlü geleneğe karışmış değil; belki hiç de karışmayıp kitap köşelerinde kalacak. Ama, nazarî olarak, karışabilirdi de. Bekir Erdoğan'ın «yavaş yavaş» diye biten şiirini ben, Anadolu'da birkaç yerde türkü olarak dinledim. Eğer Karac'Oğlan tapşırmasını o kullansaydı, şiir Karac'Oğlan geleneğine katılabilirdi. Dahası var, Yaşar Kemal, bir açıklamasında, çocukluğunda, Çukurova'da, üç ayrı âşıkın, Karac'Oğlan diye şiirler söylediğini belirtiyor. Böyle olunca, Karac'Oğlan'ın şiirini nasıl bir tek âşıkın, bir tek sanatçının şiirleri olarak inceleyip, değerlendireceğiz? Biz bunun doğru bir yol olmadığı kanısındayız, onun için konuyu Karac'Oğlan geleneği olarak ele aldık.

ŞİİRLER

Gözüme ebrûsu geldi bakınca
Böyle m'olur dost gayreti çekince
Mısır'ın Bağdad'ın varı çıkınca
Yavrunun menendi güzel var m'ola

Yavru şahin otururdu yuvada
Ulu kuşlar semah kurmuş havada
Bozok kazasında Üsyün (Hüseyin) ovada
Yavrunun menendi güzel var m'ola

Ebru: Kaş. «Ebrusu gözüme geldi: Kaşı göründü gözüme.»
Menend: Benzer, eş.
Semah (Sema): Alevi ve Mevleviler'de dinsel müziğin eşliğinde yapılan dans. Semah durmak, semah tutmak, semah oynamak, semah dönmek olarak kullanılır. Alevi'lerde, Kırklar semahı, Abdal Musa Semahı, Turnalar Semahı, Kırat Semahı gibi çeşitleri vardır. Mevlevilikte yalnız Mevlevi Semahı olarak adlandırılır ve dönerek yapılır.

Yavru şahin otururdu sulakta
Altın küpe efildeşir kulakta
Yerde insan, Hint'te, gökte melekte
Yavrunun menendi güzel var m'ola

Ağır mahraması vardır elinde
Hak kelâmı söyler dertli dilinde
Deniz kenarında Kırnak Belinde
Yavrunun menendi güzel var m'ola

Karac'Oğlan otururdu kılbada (kıblede yahut kulbede)
Hiç güzel sevmedin mi yalan dünyâda
Kayseri'de Karaman'da Konya'da
Yavrunun menendi güzel var m'ola

A. Cöngü

Efildeşmek: Sallanmak, yer vurdukça ırgalamak.
Kelam: Söz. «Hak kelamı: Tanrı sözü.»
Mahrama: Mendil.

Bak:

Acep gezsem nazlı yarim var'mola
Âşık Hüseyin, Başpınar, sayı 56, s. 16.

Çıktım seyreyledim Niğde'yi Bor'u
Acep gezsem mavi donlum var m'ola
Güzeller durağı Tokat Engürü
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

Hey geri de deli gönül hey geri
Adana, İlbeyli, Göksun, Tekir'i
Otuz iki sancak Diyarbekir'i
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

Hesiri de deli gönül hesiri
Deryada dönüyor kıral yesiri
Halep, Trabulus, Koca Mısır'ı
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

Engürü: Ankara'ya eskiden, şimdi de halk arasında, bazı köylerde, verilen ad.

Hesiri (hesir): Gerçek anlamını bilmiyoruz. Bu dizedekine benzer tekrarlar halk şiirimizde ikinci dizeye uyak hazırlamak için kullanılır. Burada, Arapça, (hezr), boş, anlamsız kökeninden bozulmuş olabilir. O vakit dizeyi «Boşunadır Karac'Oğlan boşuna» diye anlamak gerekir.

Yesir: Esir.

Yeşil ördek yayılıyor çemende
Mehdi günü doğar âhir zamanda
Kürt'te Hindistan'da Çin'de Yemende
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

Yeşil ördek sulanıyor gölekte
Altın küpe şavk veriyor kulakta
Cennet i âlâda, huri melekte
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

Mehdi: Bektaşi ve Alevilerin din ulusu saydıkları İmamlardan 12'ncisi Hasan Oğlu Muhammed Mehdi'dir. Alevi-Bektaşi'ler bunun ölmemiş olduğuna, dünyanın sonunda yer yüzüne ineceğine inanırlar. O inince, dünyamızda sonsuz bir barış düzeni kurulacak, bütün haksızlıklar önlenecek, kurt kuzu ile gezer olacaktır. Mehdi günü deyimi ile, özlemi çekilen bu gün anlatılmaktadır. İnanış, Sünni müslümanlara da, bir ölçüde geçmiştir. Aslında Mehdi 10 uncu yüz yılda ölmüştür.

Âhir zaman: Dünyanın sonu.

Şavk vermek: Parlamak.

Mecliste içerler demi kanyadan
Güzel seven murat alır dünyadan
Kayseri'den, Karaman'dan Konya'dan
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

Mardin'den de Karac'Oğlan Mardin'den
Çeken bilir ayrılığın derdinden
Koçhisar'dan Hasan Dağın ardından
Acep gezsem mavi donlum var m'ola

IB

Dem: Arapça'dan kan, Farsça'dan zaman, nefes, ve içki anlamına alınarak Türkçeye giren bu sözcük, yerine göre bunların biri için kullanılır. Ama halk şiirimiz, onu daha çok içki anlamına kullanır, ve ondan demlenmek, dem çekmek gibi yeni eylemler töretir. Şiirdeki «demi kanyadan» sözcüklerini anlamak zor. Kanyadan diye bir sözcüğümüz yok. Bu olsa olsa Konya'dana uyak tutturmak için kaynatan (kaynatmak)ın harflerinde bir yer değişmesi ile açıklanabilir. O vakit, dizeyi «mecliste içerler demi kaynatan» diye okumak gerekir; anlamı da «meclislerde kan kaynatan içki içilir» demek olur.

Sancak: Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ülke bugünkü gibi il, ilçe ve köy gibi birimlere ayrılmamıştı. En büyük birim sancak'tı. Sivas sancağı, Amasya sancağı gibi. Sancak bugünkü ilden daha büyük bir birimdi, başında da bir sancak beyi bulunurdu.

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelende
Anı yad illere açıcı olma

Mecliste ârif ol kelâmı dinle
İl iki söylerse sen birin söyle
Elinden geldikçe iyilik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzâdelerden hiç kemlik gelmez
Sen iyilik et de o zayi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma

Hatırdan gönülden geçmek: Bir kimsenin hatırını kırmak, ona gerekli saygıyı göstermemek.
Yad iller: Yabancılar, başkaları.
Ârif: Eğitimi olmasa da hayatta pişmiş, olgun insan.
Hatıra dokunmak: Hatır yıkmak, hatır kırmak, gönül kırmak.
Asilzâde: Soylulardan doğmuş.
Kemlik: Kötülük.

İl ariftir yoklar senin bendini
Dağıtırlar tuzağını fendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerde uçucu olma

Muradım nasihat bunda söylemek
Size lâyık olan onu dinlemek
Sev seni seveni zay etme emek
Sevenin sözünden geçici olma

Karac'Oğlan söyler sözün başarır
Aşkın deryasını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma.

SN

Zâyi olmak: Boşa gitmek, işe yaramamak.
Hacil düşürmek: Utandırmak, küçük düşürmek.

Koyun meler kuzu meler
Sular hendeğine dolar
Ağlayanlar birgün güler
Gamlanma gönül gamlanma

Yiğit yiğidin yoldaşı
At yiğidin öz kardaşı
Sağlıktır cümlenin başı
Gamlanma gönül gamlanma

Yiğit yiğide yad olmaz
İyilerde ham süt olmaz
Bin kaygı bir borç ödemez
Gamlanma gönül gamlanma

Yiğit yiğide yâr olur
Kötülerde ham süt olur
Kara gün ömrü az olur
Gamlanma gönül gamlanma

Naçar Karac'Oğlan naçar
Pençe vurup göğsün açar
Kara gündür gelir geçer
Gamlanma gönül gamlanma

SN

Yad Yabancı, düşman.
Kaygı Üzüntü, sıkıntı.
Naçar Çâresiz
Ham süt Kötü süt; anadan emilen sütle geçen kötülükler; kötü huylar.
Kara gün Kötü gün, kötülükler getiren gün.

Katarında tor mayası bozular
Bir derd aldı yaralarım sızılar
Gülbenk dolusunu içen gâziler
Kıyma vezir kıyma Recep oğluna

Eller göçtü bu da bele biline
İnanılmaz kötülerin alına
Padişahım kıymaz böyle kuluna
Kıyma vezir kıyma Recep oğluna

Tor: Acemi, ham, işe koşulmamış.
Bozulamak: Deve için bağırma; insan için bağıra bağıra ağlama.
Gülbenk: Eskiden, tören gibi, Tekkelerdeki âyinler gibi, geçit resimleri gibi başkalarına açık yerlerde yüksek sesle okunan, özellikle hazırlanmış dualara denir.
Dolu: Kadeh, ya da kadeh dolusu içki. Aşk dolusu, ecel dolusu, olarak kullanılınca aşkın ve ölümün semboludur. Aşk dolusunu içen, onulmaz biçimde âşık olacaktır. Ecel dolusunu içenin ölmesini kimse önleyemeyecektir. Aşk bâdesi, aşk şarabı, aşk şerbeti gibi deyimler de aynı anlama kullanılır. Şiirde, Gülbenk'in ruha saldığı gizi kavrayan, savaşta ölüme hazır olan Gaziler anlamına kullanılıyor.

Karac'Oğlan eder bu dünya fâni
Hamza Pehlivana benzer nişânı
Serasker eylesin düşmana şunu
Kıyma vezir kıyma Recep oğluna

A. Cöngü, No. 2, s. 39 b.

Serasker: Başkomutan, Millî Savunma Bakanı.
Hamza Pehlivan: Peygamber Muhammed'in amcası, İslam pehlivanı.
Recep Oğlu, yahut Recep: Bir vezir tarafından öldürülen bu Recep, yahut Recep Oğlu'nun kim olduğunu bilmiyoruz.
Fani: Gelip geçici, süresiz, sonu tez gelen.

Ak kuğular sökün etti yurdundan
Koç yiğitler yatamıyor derdinden
Sabah namazında Belen ardından
Saydım altı güzel indi pınara

Üçü orta boylu gayetle güzel
Üçü uzun boylu gözlerin süzer
Dedim akça ceran çölde ne gezer
Al kınalı keklik indi pınara

Karac'Oğlan gene coştu kaynadı
İnip aşkın deryâsını boyladı
Güzel gitti diye pınar ağladı
Acıdı yüreğim yandı pınara

Al: Hiyle, tuzak.
Derya: Deniz. Aşk deryası: Ucu bucağı bulunmayan aşk denizi.
Ceran: Ceylan.
Belen: Dağ geçiti, iki dağı ya da tepeyi bağlayan bel yerler.

Sarı edik giymiş goncu kısağrak
Gidiyordu birim birim basarak
Anası mayadır kızı beserek
Emirler'den bir kız indi pınara

Sarı edik giymiş goncu dizinde
Arzumanım kaldı ela gözünde
Böyle güzel m'olur köylü kızında
Emirler'den bir kız indi pınara

Meles gömlek giymiş vücudu nazik
Kollarını sıkmış altın bilezik
Aşnası kötüdür cerana yazık
Emirler'den bir kız indi pınara

Karac'Oğlan der ki n'olup n'olmalı
Keten gömlek giymiş kolu salmalı
Anasın kandırıp kızın almalı
Emirler'den bir kız indi pınara

IR

Edik: Yumuşak köseleden yapılan bir ayakkabı.
Konç: Ayakkabının boğazı, yüzü.
Kısağrak: Kısa, kısaca.
Maya: Dişi deve.
Beserek: Yetişkin, olgun.
Arzumanı kalmak: Arzuman: (Farsça ârzu-mend'den bozma) bir şeye istekli olmak, bir şeyi diler, ister olmak. Arzumanı kalmak: Halk şiirimizde bir şeyi dileyip de ona kavuşamamak, sevgiliyi özler kalmak, ister kalmak anlamına kullanılır. «Arzumanım kaldı ala gözünde): ala gözlerine bakmaya doyamadım, gözlerini özler dururum.
Meles gömlek: Bir çeşit ince ipekten yapılmış gömlek.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Kokuya benzettim güller içinde
İnceciktir belin hilâldir kaşın
Selviye benzettim dallar içinde

Benim dostum gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Güzel seven yiğitler de bellidir
Melil mahzûn gezer iller içinde

Karşımızdan geçen acep yâr m'ola
Benim gibi yaralanmış zâr m'ola
Benim sevdiceğim güzel var m'ola
Hakkın yarattığı kullar içinde

Karac'Oğlan söyler biz de varalım
Kelpler rakip olmuş biz de görelim
Hâlin hatırını onun soralım
Götürüp giderler sallar içinde

SN

Hilal: Yeni doğmuş ay, yeni doğmuş ayın biçimi.
Melil mahzun: Acılı, boynu bükük.
Zâr: Ağlayan, inleyen.
Kelp: Köpek, it.
Rakip: Bir şeye ulaşmak, ya da bir kızı elde etmek için yarışan iki insandan biri.
Sal. Tabut.
Hâlin: Hâlini.

Bak:

Kokunu benzettim güller içinde.
M.E. Âşık Sait, s. 99.
Selviye benzettim, dallar içinde.
F.K. Kâtibi, s. 1.
Turnaya benzettim göller içinde.
Hüseyin. B.F., s. 91.

Ala gözlü benli dilber
Koma beni il yerine
Altın kemerin olayım
Dola beni bel yerine

Hicine gönlüm hicine
Yiğide, ölüm gecine
Al beni zülfün ucuna
Sallanayım tel yerine

Gel, kız karşımda dursana
Nedir şu hâlim sorsana
Saçından bir tel versene
Koklayayım gül yerine

Karac'Oğlan der n'olayım
Kolun boynuma dolayım
Nazlı yâr kölen olayım
Kabul eyle kul yerine

İB

Hicine: Uyak doldurmak için kullanılmış, başka bir anlamını bilmiyoruz.

İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdâl olmuş
Tozar Elif Elif diye

Elifin uğru nakışlı
Yavru balaban bakışlı
Yayla çiçeği kokuşlu
Kokar Elif Elif diye

Elif kaşlarını çatar
Gamzesi sineme batar
Ak elleri kalem tutar
Yazar Elif Elif diye

Evlerinin önü çardak
Elifin elinde bardak
Sanki yeşil başlı ördek
Yüzer Elif Elif diye

Karac'Oğlan eğmelerin
Gönül sevmez değmelerin
İliklenmiş düğmelerin
Çözer Elif Elif diye

BF

Abdâl: Yersiz yurtsuz, gezegen, aklını yitirmiş.
Uğru: Önü, elbisesinin önü, elbisesinin göğsü. Sözcüğün aslı uğurdur.
Balaban: Güzel gözlü, büyük başlı bir alıcı kuş, çakır doğan.
Eğme: Kara çadıra bitişik, bükülmüş dallardan yapılma, üzeri çullarla örtülü, hayvanlar için kurulmuş bir çadır.
Sine: Göğüs. Sineme batar: Kalbime batar karşılığı kullanılmış.

Ala gözlüm yıktın benim evimi
Eğlen şu diyârda kal diye diye
Virân ettin bahçem ile bağımı
Tomurcuk güllerim al diye diye

İnsan oğlu kurtulmuyor kazâdan
Yaralılar nasıl durur sızıdan
Akça ceran kurtulmuş da tazıdan
Kaldırmış başını çöl diye diye

Sabah seherinde uğradım sana
Görünce gül yüzlüm kaldım ben tâna
Gâfilken bir dolu sundun sen bana
İçirdin ağıyı bal diye diye

Karac'Oğlan der ki n'eyleyip n'etmek
Bir fikrim var şu sılayı terk etmek
Yıkıl git diyorsun kolay mı gitmek
Sen getirdin beni gel diye diye

IB

Ceran: Ceylan.
Tana kalmak: Şaşkınlığa düşmek, hayrette kalmak, şaşırıp kalmak.
Dolu: Bak. Sayfa 57 notlar.
Gâfil: Habersiz, bilmez, bilgisiz, hazırlıksız.

Bir gülceğiz istedim de vermedi
Çocuk kadar hatırımı görmedi
Bilmem garip sandı yoksa bilmedi
Kalsın sana top zülüfü burmalı

Evinizin önü çevre ağıl mı
Bu pahıllık güzellikten değil mi
Gülün kökü bahçenizde değil mi
Kalsın sana top zülüfü burmalı

Evinizin önü çevre kuyu mu
Bu pahıllık güzellerin soyu mu
Gülü verdiceğin benden iyi mi
Kalkıp gidip o yari bir görmeli

Evlerinin önü kerpiç aralık
Yine akşam oldu çöktü karanlık
Biz de aldık ondan beş on paralık
Top top edip güzellere vermeli

Has derdin de Karac'Oğlan has derdin
Aramızda acı poyraz estirdin
Bir gül için ben garibi küstürdün
Eni sonu canı cana sarmalı

S.N.

Pahıl: Nekes, cimri, eli sıkı. Pahıllık: Nekeslik, cimrilik. Şiirde, kızın kendisini, erkeklere göstermekten, onlara yakın varmaktan sakınmasını anlatmak için kullanılmış.
Gül vermek: Sevgiliye gül vermek, onu beğenmenin, onda gönlü olmanın işaretidir.
Hatırını görmek: İsteğini yerine getirmek, istediğini vererek gönlünü almak.
Has: Olgun, katıksız iyi.

Çok sevdiğim Hasan Dağı
Şu dumanın hâl'olmamı
Senin gibi yüce dağın
Eğlim eğlim yol'olma mı

Hasan Dağının eteği
Çevresi güller biteği
Koç yiğit aslan yatağı
Hiç bu dağın il'olma mı

Yükseği yalım kayalı
Kekliği şahin soyalı
İnce belli gök sayalı
Dilber seven del'olma mı

Yükseğinin karı tozar
Engininin köyü mezar
Göğs'alaca kaplan gezer
Avcı olup al olma mı

Hâl' olmamı: Hâli olmaz mı? Şu dumanın başından eksik olmaz mı, gitmez mi? Hâli: Boş, tenhâ, açıklık.
İl'olma mı?: İl: Aşiret, göçebe halk. İl'olma mı? İli, aşireti olmaz mı?
Saya: Üç etekli entari, entarilerin önüne yapıştırılan bezden kesme süsler.
Göğs'alaca: Göğsü alaca.
Soya: Kara tırnak, yırtıcı kuşların sivri tırnakları.

Eğlim eğlim yol olanın
Seferine kul olanın
Ak gerdanda ben'olanın
Yanakları bal olma mı

Deli gönül var günahın
Onun için geçmez âhın
Senin gibi pâdişâhın
Benim gibi kul'olma mı

Fari Karac'Oğlan fari
Ben çekerim âh ü zâri
Günde bağlanırsın sarı
Bu velenin al'olma mı

S.N.

Eğlim, eğlim: Eğriler biçiminde, düz olmayan.
Fari: Farimek: Yaşlanmak, ihtiyar olmak.
Vele: (Vala): Başa bağlanan örtü, baş örtüsü.
Al'olma mı?: Alı olmaz mı? Kırmızısı olmaz mı? Sarı gönül kırıklığının, yaralanmışlığın, dertliliğin işareti. Al, sevinç ve mutluluk belirler. Onun için, al giy de seni mutlu, neşeli görelim demek istiyor bize.

Ala gözlü nazlı dilber
Hâlimden haberin var mı
Seni iller alıyorlar
Zulümden haberin var mı

Güzeller yola düzüldü
Âşıkın bağrı ezildi
Yürü kemerin çözüldü
Belinden haberin var mı

Atlılar yurdu aşıyor
Bâdeler doldu taşıyor
Yavru turuncun düşüyor
Koynundan haberin var mı?

Karac'Oğlan budur hâlim
Neylemeli dünya malın
Binboğa'dır benim ilim
İlimden haberin var mı

S.N.

İl: Yabancı, başkası.
Bâde: Şarap, içki, içki kadehi.
Bak:
Elinden haberin var mı?
Alesger. Fikirler, Sayı 320, s. 12.

Annacımdan gelen güzel
Eğri bağlar başlarını
Küstünse gel barışalım
Sil gözünün yaşlarını

Evlerinin önü kuyu
Kuyudan alırlar suyu
Çok küçüksün daha büyü
Hesap ettim yaşlarını

Kara çalıda gül bitmez
Karga bülbül olup ötmez
Gündüz hayalimden gitmez
Gece girer düşlerime

Karac'Oğlan işlerini
Bağışlarım suçlarını
Kız gezecek yollarını
Ayıklarım taşlarını

S.N.

Annaç: Karşı, yamaç.

Yeşil başlı gövel ördek
Uçar gider göle karşı
Eğricesin tel tel etmiş
Döker gider yele karşı

Telli turnam sökün gelir
İnci mercan yükün gelir
Elvan elvan kokun gelir
Yâr oturmuş yele karşı

Şâhinim var bazlarım var
Tel'alışkın sazlarım var
Yâre gizli sözlerim var
Diyemiyom ele karşı

Kani Karac'Oğlan kani
Veren alır tatlı canı
Yakışmazsa öldür beni
Yeşil bağla ala karşı

S.N.

Eğrice: Turna teli. Donanmış, renk renk kadın başlığı.
Elvan elvan: (Arapça levn'in çoğuludur elvan) renk, çeşit anlamına gelir. Şiirde türlü çeşit kokun gelir anlamına kullanılıyor.
Baz: Şahin.
Tel'alışkın: Teli alışkın. Teli düzenli, ayarlanmış, iyi akord edilmiş.
Kani: Hani, nerede.
Bak:
Uçup gitme yele karşı.
Dertli. F.K., s. 692.
Uçup gitme yele karşı.
Dertli. Âşık Veysel'den derlenen türkü.

Yazın evvel baharında
Teferrüçte gör almayı
Yel esip yere düşmeden
Budağında kır elmayı

Elmanın budağı dağlar
Göz yaşı durmayıp çağlar
Beyler paşalar ağalar
Diz üstüne kor elmayı

Mevlam öğmüş de yaratmış
Mor menevşe boynun eğmiş
Yavrunun elleri değmiş
Al yüzüne sür elmayı

Perişan gönlüm perişan
Elmadır âşıka nişan
Elmasız yâre kavuşan
Ah eder anar elmayı

Karac'Oğlan kaynar coşar
Aşk dalgası boydan aşar
Bir kötüye yolu düşer
Kadrin bilmez yer elmayı

İ.B.

Teferrüç: Gezinti, seyre çıkma.
Kadr: Değer, kıymet. Kadrin bilmez: değerini bilmez.

Yüce dağ başında duran güzeller
Ne parlaşırsınız kar gibi gibi
Sizin sevdanıza düştüm düşeli
Yanıyor yüreğim kor gibi gibi

Ak eline al kınalar yakarsın
Mor beliği kuluncuna dökersin
Kaş altında melil melil bakarsın
Azıcık da gönlün var gibi gibi

Bülbülün figanı şol gonca güle
Sineme vurdular bir azgın yara
Çaldım tırnağımı getirdim ele
Çekinme sevdiğim tor gibi gibi

Belik: Saç örüğü.
Melil: Üzgün.
Figan: Ağlama, inleme.
Tor: Acemi, işine eğitilmemiş.
Sine: Bağır, göğüs.
Tırnak çalıp ele getirmek: El atıp tutmak, yakalamak.

Her gelip geçeni âşık sanırsın
Âşık olsan ateşime yanarsın
Her ne dersem yüzün öte dönersin
Bir başka sevdiğin var gibi gibi

Karac'Oğlan der de ya ben ne derim
İkrar verdim ikrarımı güderim
Sabah bir gün burda kalmaz giderim
Gel gitme sevdiğim der gibi gibi

S.N.

İkrar vermek: Bir din ulusuna bağlanmak, onun yolunda yürümeye söz vermek. Şiirde sevgiliye söz vermek anlamına kullanılmış. İkrar gütmek: sözünde durmak.

Ataşım yanmadan tütünüm tüter
Bulutun havaya ağdığı gibi
Yarin bahçesinde bülbüller öter
Ayın on dördünde doğduğu gibi

O yar bize yine name yollamış
Ârif olan sözlerinden anlamış
Al yanaklar domur domur terlemiş
Rahmetin güllere yağdığı gibi

Karac'Oğlan eydür başların tacı
Ayrılık şerbeti zehirden acı
Kıvrım kıvrım olmuş zülfünün ucu
Mor menevşe boyun eğdiği gibi

C.Ö.

Ağmak: Ağır ağır yükselmek.
Name: Mektup.
Eydür: Eder, söyler, der.
Ârif: Bak. sayfa 54, not.
Rahmet: Yağmur.

İlk akşamdan vardım kavil yerine
Oy ne gördüm kömür gözlüm gelmedi
Bilmem gaflet bastı yattı uyudu
Bilmem o yar bize küstü gelmedi

Benim yârim gide gide donandı
İkrar verdi câhil gönlüm inandı
Ay de geldi orta yeri dolandı
Seherin yelleri esti gelmedi

Unutu mu ahd ü amânı n'etti
Başın alıp gayri diyâra gitti
Benim mecbur olduğumu farketti
Zalım garaz etti kaçtı gelmedi

Karac'Oğlan der ki devranım döndü
Gönlüm yücedeydi engine indi
Seherin yelleri şafağın bendi
Hani usul boylu sunam gelmedi

İ.B.

Kavil yeri: Buluşmak için sözleşilen yer.
Gaflet: Dalgınlık, boş bulunma. Gaflet basmak: Dalgınlığa düşmek, boş bulunup unutmak.
İkrar vermek: Bak. Sayfa 74, not.
Ahd ü aman (Ahd ve aman): Sıkıca söz verme, yemin etme.
Gayri: Başka.
Devran: Zaman, devir. Devranım döndü: Zamanım döndü, iyi günüm kötüye döndü.
Bend: Bağ; Âşık, yeli şafağın yolunu bağlayan bir engel olarak görüyor.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Seni görmeyeli göresim geldi
Altın kemer sıkmış ince belini
Usul boylarını sarasım geldi

Küçücüksün güzel etme bu nazı
Ciğerime bastın ateşi közü
Başına sokmuşsun gülü nerkisi
Yüzünü yüzüme süresim geldi

Aladır gözlerin siyahtır kaşın
Aradım cihanı bulunmaz eşin
Yaylanın karından beyazdır döşün
Uzanıp üstüne ölesim geldi

Karac'Oğlan der ki bilirim seni
Adadım yoluna kurban bu canı
Koynunda beslenen ayvayı narı
Çözüp düğmelerin deresim geldi

S.N.

Dermek: Toplamak.

Adamak: (Kurban adamak): Yerine getirilen bir dilek için, her hangi bir din ulusuna ya da Tanrıya kurban kesmeye söz vermek. Kesilen kurbana da adak denir.

Bana kara diyen dilber
Kaşların kara değil mi
Yüzünü sevdiren gelin
Kaşların kara değil mi

Boyun uzun belin ince
Yanakların olmuş gonca
Salıverirsin kolunca
Beliğin kara değil mi

Utanırım akar terim
Güzellikte yok benzerin
En sevgili makbul yerin
Saçların kara değìl mi

Beni kara diye yerme
Mevlam yaratmış hor görme
Ala göze siyah sürme
Çekilir kara değil mi

Belik: Saç örüğü, örük.
Makbul: Değerli, kıymetli.
Yermek: Kötülemek.

Hintten Yemenden çekilir
Gelir Bağdada dökülür
Türlü taama ekilir
Biber de kara değil mi

Göllere konan kuğunun
Kanadı beyaz çoğunun
Çöldeki Arap beyinin
Çadırı kara değil mi

İller de konup göçerler
Lâle sünbülü biçerler
Ağalar beyler içerler
Kahve de kara değil mi

Evlerinde sular akar
Güzelleri göze bakar
Hûblar yanağına sokar
Sümbül de kara değil mi

Karac'Oğlan der maşallah
Bir gün görürüm inşallah
Kara donludur Beytullah
Örtüsü kara değil mi?

B.F.

Taam: Yemek.
Hûb: Güzel. Hûblar: Güzeller.
Beytullah: Tanrının evi, Kâbe.

Belli belli bağlarının boranı
Çift çift olmuş çöllerinin ceranı
Sana derim sana Munbuç viranı
Çarşında çağrışan tellallar hanı

Mumbuçun kapısı altın tokalı
Kimse yaptırmamış felek yıkalı
Ulu şadırvanlı çatal birkeli
Kastelinde âbdest alanlar hani

Gider gider yol üstünde dururum
Kara taş delerim su götürürüm
Bağ bahçe yetirip gül bitiririm
Tomurcuk gülünü derenler hani

Belli: Bel ile bellenmiş; belli belli: İyice bellenmiş (toprak), yahut uzaktan belli oluyor.
Boran: Sebze ekilmek için hazırlanmış toprak yastık.
Şadırvan: Üzeri kapalı, çevresindeki musluklardan su akan çeşme.
Birke: Büyük havuz.
Kastel: Pınar, çeşme.

Öğlenecek kalkmaz başımın pusu
Silindi kalmadı kalbimin pası
Kulağım duymuyor bir ezan sesi
Minareden salat verenler hani

Karac'Oğlan yavuz ata binerdi
Üstümüzde avcı kuşlar dönerdi
Ha deyince beşyüz atlı inerdi
Akça ceranları kovanlar hani

S.N.

Ha deyince: Çok kısa zamanda, ha! diyecek kadar geçen zamanda.

Pus: Duman.

Ala gözlü benli dilber
Sen d'olasın benim gibi
Zülfün sökük boynun bükük
Sen d'olasın benim gibi

Bahçende güller bitmesin
Dalında bülbül ötmesin
Kapından cerrah gitmesin
Sen d'olasın benim gibi

Gül yerine diken bitsin
Kuş yerine baykuş ötsün
Gözün yaşı sele gitsin
Sen d'olasın benim gibi

Karac'Oğlan der mert gibi
Yanar yüreğim od gibi
Bir ok yemiş boz kurt gibi
Sen d'olasın benim gibi

S.N.

Sen d'olasın: Sen de olasın.
Cerrah: Doktor.
Od: Ateş.

Kâdir Mevlâm senden zînet umarım
Yekindir dalgamı cûş eyle beni
Çok mal vermesen de murat alırım
Bir gök kır atınan baş eyle beni

Su akmayan yerden suyum yürüsün
Başıma bin yiğit birden derilsin
Herkesliye sevdiceği verilsin
Bir kaşı karaya eş eyle beni

Kapımızda boz sürüler sağılsa
Tatarlarım kol kol olsa dağılsa
Yedi yerden davulbazım döğülse
Yüğrük yumuşluynan baş eyle bein

Karac'Oğlan der ki darda kalmayım
Azdırıp yolumu karda kalmayım
Yitirip nâmusu arda kalmayım
Sazınan sözünen boş (hoş) eyle beni

I.B.

Kadir: Sonsuz güç sahibi, çok güçlü.
Zinet: Bezek, süs. Şiirde, gelir, servet anlamına.
Yekindirmek: Kaldırmak, yürütmek. Yekindir dalgamı: İşlerimi yoluna koy.

Cûş: Coşma. Cuş eyle: Coştur.
Derilmek: Toplanmak. Dermek: Toplamak.
Tatar: Haber ileten, haber götüren getiren.
Davulbaz: Aslı tabılbaz: Davul çalan, davulcu. Burada olduğu gibi çok defa büyük davul, cenk davulu anlamına kullanılıyor.
Yüğrük yumuşlu: Çok çabuk iş gören, kolayına işe koşulan, girişen adam.

Gök yüzünde tüten olsam
Yer yüzünde biten olsam
Al benekli keten olsam
Yâr boynuna sarsa beni

Yâr kolunda burma olsam
Yedikleri hurma olsam
Alçım alçım sürme olsam
Yâr kaşına sürse beni

Karac'Oğlan uşak olsam
Yâr belinde kuşak olsam
Bir atlastan döşek olsam
Yâr altına serse beni

S.N.

Burma: Altın bilezik çeşidi.
Alçım alçım: Çeşit çeşit.

Geliyor nazlımın göçü
Tel tel olmuş ipek saçı
Fındık fıstık bademim için
Çerez olmuş memeleri

Nideyim dünyada malı
Boyunca giyinmiş alı
Payas'ın da portakalı
Turunç olmuş memeleri

Cemâli gösteren beldir
İhsan eyle beni öldür
Biri reyhan biri güldür
Ne hoş kokar memeleri

Karac'Oğlan böyle demiş
Balınan kaymağın yemiş
Biri altın biri gümüş
Ne bahalı memeleri

S.N.

Cemal: Yüz, güzellik.
İhsan eylemek: Sunmak, cömertçe vermek.
Bahalı: Pahalı.

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Daha ne gelecek başıma benim
Eğer sevdiceğim benim olmazsa
Bakın şu gözümün yaşına benim

Yüküm kumaştandır satamaz oldum
Garip bülbül gibi ötemez oldum
Kınaman komşular yatamaz oldum
Giriyor sevdiğim düşüme benim

İkrar verdi ikrarını güderim
İkrarsız dilberi ya ben n'iderim
Başım alır diyar diyar giderim
Düşerse sevdiğim peşime benim

Karac'Oğlan yâri gördüm uzaktan
Gözlerim dolmuştur kan ağlamaktan
Korkarım sevdiğim zalım felekten
Bir gün ağu katar aşıma benim

S.N.

İkrar vermek: Bak. Sayfa 73, not.
Kınamak: Ayıplamak.
Ağu: Zehir.

Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeyi görülmeyi
Siyah zülfün halkalanmış
Örülmeyi örülmeyi

Bahçende gülün güllenmiş
Şeyda bülbülün dillenmiş
Koynunda memen kirlenmiş
Emilmeyi emilmeyi

Mendilim yudum arıttım
Gülün dalında kuruttum
Adım ne idi unuttum
Sorulmayı sorulmayı

Seğirttim ardından yettim
Eğildim yüzünden öptüm
Adın bilirdim unuttum
Çağırmayı çağırmayı

Şeyda bülbül: Aşk delisi, sevgi ile kendini yitirmiş bülbül.

Benim yârim bana küsmüş
Zülfünü gerdana dökmüş
Muhabbeti benden kesmiş
Sevilmeyi sevilmeyi

Çağır Karac'Oğlan çağır
Taş düştüğü yerde ağır
Yiğit sevdiğinden soğur
Sarılmayı sarılmayı

C.Ö.

Muhabbet: Sevgi, aşk.
Bak:
Görülmeyi görülmeyi.
Minhacı, K.B., s. 33.

Giden gelmez giden gelmez
Âşnâsın ağlatan gülmez
Giyim ile meydan olmaz
Vur kantara tart yiğidi

Derýalarda olur bahri
Yâr elinden içtim zehri
Sunam gurbet ilin kahrı
Yumşak eder sert yiğidi

Der Karac'Oğlan n'olurmuş
Derd Allahtan gelir imiş
İflah etmez öldürürmüş
Yürekteki dert yiğidi

S.N.

Aşnâ, âşinâ: Tanıdık, bildik, dost.
Derya: Deniz.
Bahri: Denizci.
İflah etmez: Kurtarmaz, iyi etmez (hastalık ve yara için), ondurmaz.

Deniz kenarında yerler hurmayı
Kılavuz gönderdim telli turnayı
Ak göğsün üstünde sandal düğmeyi
Çözüp gider bir gözleri sürmeli

Havayı hey deli gönül havayı
Ay doğmadan şavkı vurdu ovayı
Türkmen kızı kararlamış mayayı
Çekip gider bir gözleri sürmeli

Dört yanında Arap attan inerler
Yürü diye küheylana binerler
Güzellerin salağına konarlar
Konup göçer bir gözleri sürmeli

Sandal düğme: Sandal ağacından yapılma düğme.
Şavk (şevk): Parlaklık, aydınlık.
Maya: Dişi deve.
Salak: Küçük ova, düzlük.

Başın'almış bir incecik yemeni
Aramızdan kaldıralım gümanı
Ak topuk üstünde sandal tumanı
Boğup gider bir gözleri sürmeli

Karac'Oğlan der de lebin bal gibi
Giydiğin elbise sırma tel gibi
Reyhana elbise sırma tel gibi
Kokup gider bir gözleri sürmeli

S.N.

Başın'almış: Başına almış.
Yemeni: Baş örtüsü, yazma.
Güman: Şüphe.
Tuman: Şalvar, uzun paçalı iş donu.
Leb: Dudak.
Sandal tuman: Bir tür eski kumaştan renkli kadın şalvarı.
Sandal: Kumaş cinsi.

Garipçe garipçe öten ibicek
Bizim iller yaylasına göçtü mü
Doğru söyle beş yavrunun baş'için
Tuzak Kaya bellerinden aştı mı

Ulam ulam oldu kaldı yazılar
Ceylan kovar gök boncuklu tazılar
Arap at üstünde şahbaz gâziler
Alay kurup göç önüne düştü mü

Arap atı köstek ile tutarlar
Binerler üstüne cirit atarlar
Benli Cennet mayaların katarlar
Alay kurup göç önüne düştü mü

Biz de binerdik de Arap atlara
Mevlam sen uğrattın türlü dertlere
Ala karlı mor sünbüllü yurtlara
Benli Cennet mayaların çekti mi

S.N.

İbicek: İbibik kuşu.
Baş'için: Başı için.
Şahbaz: Eli çabuk, çevik.
Maya: Dişi deve.
Katarlamak: Katar etmek, sıraya dizmek.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Yurtlarınız çayır çimen pınar mı
Mevlâm güzelliği hep sana vermiş
Seni gören başkasına döner mi

Sallanı sallanı gelmiş pınara
Kadir Mevlâm işimizi onara
Gün doğmadan şavkın düşmüş pınara
Gün üstüne bir gün daha doğar mı

Kırmızı güllerden rengin almışsın
Güzellikte kemalini bulmuşsun
Sallanı sallanı suya gelmişsin
Güzel senin ziyaretin pınar mı

Karac'Oğlan der ermediler mi
Tomurcuk güllerin dermediler mi
Seni sevdiğine vermediler mi
Âşıkın ağlatan güzel güler mi

C.Ö.

Onarmak: Düzeltmek, iyiye çevirmek.
Şavk: Parlaklık.
Kemal: Olgunluk, en yüksek derece.

— Sallanı sallanı giden hey gelin
Beri dön söyleyim hallerimizi
Eğer güzel benim sözüm tutarsan
Geri döndürelim yollarımızı

— Oğlan sen kendini ileri atma
Gizli sırlarını yadlara satma
Bilip bilmediğin her yere gitme
Yabancı deremez güllerimizi

— Sallanı sallanı geri gelirsin
Aklımı başımdan alıp dursun
Kahraman yiğide hayran olursun
Bir kere göreydin illerimizi

— Oğlan sende m'oldun yüze gülücü
Acı sözün ciğerimi delici
Ben gök ördek olsam sen bir alıcı
Ölsen de alaman tellerimizi

— Karac'Oğlan der ki gelinde kızda
Gönlümüz kalıyor her vefâsızda
Âşıkız can bulur söz ağzımızda
Yaratan söyletir dillerimizi

İ.R.

Yad: Yabancı, il.
Alıcı: Bir yırtıcı kuş.

Her sabah her sabah çekilen göçler
Katarını çeker m'oldun küçücek
Yel gibi geldin de geçtin buradan
Irahvanlı Tatar m'oldun küçücek

Başına sokulmuş gülü lâlesi
Yaktı beni kaşlarının karesi
İli göçüp kendi burda kalası
Dağlarında melil kalan küçücek

Başına bürünmüş ibrişim bürümcek
Duramıyom yâr ben seni görücek
Dolanıp da hasta hâlim sorucak
Dillerimden düşer m'oldun küçücek

Karac'Oğlan der de yandım kül gibi
Gönlümün köprüsü ince kıl gibi
Yanağın açılmış gonca gül gibi
Burcu burcu kokar m'oldun küçücek

S.N.

Irahvanlı Tatar: Atı rahvan yürüyüşlü haberci, postacı.
Melil: Üzgün.
Çeker m'oldun: Çeker mi oldun.

Gurbette ömrüm geçecek
Bir daracık yerim de yok
Oturup derdim dökecek
Bir münâsip yârim de yok

Uçtu genç şahinim uçtu
Uçup da deryâyı geçti
Gönlüm bir güzele düştü
Sarfedecek malım da yok

Koyverin kuşu turnaya
Yârin durağın bulmaya
Soyundum derviş olmaya
Hırka ile şalım da yok

Dünya Karac'Oğlan fâni
Toprak emer tatlı canı
Hastalandım ilaç hani
Bir acısız ölüm de yok

İ.B.

Münâsip: Yakışan, uygun, denk.
Hırka - şal: Dervişlerin giydiği kaba kumaştan yapılmış giysi.
Soyunmak: Karar vermek, niyet etmek. Derviş elbiselerini giymek için kendi elbiselerini çıkarmak, soymak.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Her seher her sabah kalk da bize gel
Tara zülüflerin pek ver tımarı
Ak gerdan üstüne dök de bize gel

Benim yârim güzellerde beserek
Naz eylemiş sevdiğine küserek
Onbir ayak merdivene basarak
Sallanı sallanı çık da bize gel

Fânidir de Karac'Oğlan fânidir
Güzel sevmek koç yiğidin kârıdır
Kimse bilmez bugün bayram günüdür
Ağ ellere kına yak da bize gel

I.B.

Zülf: Yanağa dökülen saç.
Tımar vermek: Tarayıp düzeltmek, tuvalet yapmak.
Beserek: Yetişkin, olgun.
Fâni: Geçici, kalıcı değil. Öbür dünyanın kalıcılığına inananlar bu dünyayı geçici, kısa süreli saymışlardır.

Yaz gelip de beş'ayları doğunca
Açılmış bahçenin gülleri güzel
Yaktı beni Fadime'nin nazarı
Zülüften ayrılmış telleri güzel

Elif'i dersen de nazlıdır nazlı
Esme'yi dersen de seyf'elâ gözlü
Söyletme Şerfe'yi bülbül avazlı
Söylüyor Zelha'nın dilleri güzel

Beş'ayları: Beşe Ayları. Meşe ayları demek olan bu deyim, yazın meşeden başka yeşil kalmayan kuraklarında, beklenmeden yağan, çok şiddetli yağmur aylarına deniyor. O zaman çok kuru olan toprağın yüzünü yağmur hemen çamur ediyor, su derinlere inemiyor, büyük seller halini alıyor. Beşe seli deyimi de bu aylarda inen sellere deniyor.

Nazar: Bakış.

Seyf'elâ gözlü: Seyfî elâ gözlü. Seyfi gözleri çok güzel olan bir av kuşu.

Âvaz: Ses.

Elif, Esme, (Esma), Şerfe (Şerife), Zelha (Zeliha), Eşe (Ayşe), Hûri, Döner, Kamer, Cennet ve Meryem kadın adlarıdır.

Esme'yi dersen de inceden ince
Bağdad'ın Mısır'ın gülleri gonca
Eşe'nin kaşı da kalemden ince
Sevmeye Hûri'nin belleri güzel

Döner güzelliğin halka bildirir
Kamer pınardaŋ da kabın doldurur
Eşe yürüşünde beni öldürür
Sevmeli Cennet'in boyları güzel

Karadan da Karac'Oğlan karadan
Sürün çirkinleri çıksın aradan
Herkesi sevdiğine verse yaradan
Sevdiğim Meryem'in benleri güzel

S.N.

Ilgıt ılgıt esen seher yelleri
Esip esip yâre değmeli değil
Ak elleri elvan elvan kınalı
Karadır gözleri sürmeli değil

Yağdırır yağmuru yeli estirir
Kimini güldürür kimin küstürür
Kâdir Mevlâm kısmen ise gösterir
Sevmeli güzeli öğmeli değil

Turnalar katarla havada kışlar
Bak başıma geldi gördüğüm düşler
Size derim size yiğit yoldaşlar
Kavli yalan yâri sevmeli değil

Karac'Oğlan der ki konup göçmedim
Yâr elinden dolu bâde içmedim
Fırsat elde iken alıp kaçmadım
Öldürmeli beni döğmeli değil.

İ.R.

Elvan elvan: Çeşit çeşit renkli. Renkle bezenmiş.
Kâdir Mevla: Gücüne son olmayan Tanrı.
Kavli yalan yâr: Sözünde durmayan yâr, sevgili.
Bade: İçki, şarap.

Bak:

Yar gelip geçtikçe değmeli değil.
M.E., Toklumenli Âşık Sait, s. 86.

TÜRKMÂNİ, KARAC'OĞLAN

Gel gidelim kara gözlüm
Bu yer bizim yerler değil
Eğlencem yok eğlenemem
Bu yer bizim yerler değil

Beylerimiz Arab atlı
Dilberlerin dili tatlı
Kimi Şamlı kimi şarklı
Bu dil bizim diller değil

Bizim kızlar nazlı olur
Çoğu siyah gözlü olur
Dağları nerkisli olur
Bu dağ bizim dağlar değil

Aşalım Çamlıbelleri
Geçelim biz bu yolları
Terkedelim bu belleri
Bu bel bizim beller değil

Karac'Oğlan yayın yasar
Taşlar ile bağrın basar
Bizde garbi yeller eser
Bu yel bizim yeller değil.

A. Göncü, No. 13 s: 38 a

Yayını yasmak: Yayını gevşetmek, kurulu düzeni bozmak.
Bağrını basmak: Göğsünü döğmek.
Garbi yeli: Batı yeli; batıdan esen yel.

Bir ahçım olsa da doldursa kazı
Türlü nimetinen güldürse bizi
Öğlene eğe de akşama kuzu
Sabaha kaymaklı bal ister gönül

Beşyüz atlım olsa beş yüzü doru
Beş yüzü de öveyk bini de kırı
Binse etbalarım eylese hârı
Beş yüz yedeğine al ister gönül

Acep şu dünyada ne kadar mal var
Düşünce Mevlâ'ya Allah'a yalvar
Bir altın saatla bir çuha şalvar
Bir dahi lefirden şal ister gönül

Karac'Oğlan gönül ne ister bizden
Hiç gitmiyor gönül gelinden kızdan
Günde beş yüz sarım gelse faizden
Dünyada tükenmez mal ister gönül.

I.B.

Nimet: Yiyecek, içecek.
Eğe: Bud, kaburga etinden yemek.
Öveyk (Öveyik): Boz renkli, küçük bir kuş. Öveyik renkli.
Etba: Tâbiler; azap hizmetçi, yardımcı gibi bir insanın kapısında çalışanlar.
Har: At sürmek; atı rahvan yürüyüşe kaldırmak.
Lefir: Lahur'dan bozulma. Hint'ten gelen değerli bir kumaş.
Sarı: Sarı altın.

Sabahtan uğradım ben bir uşağa
Hayran oldum belindeki kuşağa
Döşeneli kutnu yüzlü döşeğe
Beğenmez yastığı kol ister gönül

Üğrüneyim ala beşik içinde
Görüneyim güzellerin göçünde
Kamalaklı kara ardıç içinde
Kırmızı önlüklü yâr ister gönül

Karlı karlı dağlarından aştığım
Soğuk soğuk sularını içtiğim
Elvan elvan düğmelerin çözdüğüm
Şimdi ince bele kol ister gönül

Bir selam gönderdim küçücek dosta
Yalınız yollasın gül deste deste
Kalmışım gurbette olmuşum hasta
Yârin yaylasında kar ister gönül

Karac'Oğlan der ki ben de akayım
Akayım da yâr bendini yıkayım
Eğil güzel al yanaktan öpeyim
Yanağı gamzeli yâr ister gönül

S.N.

Kutnu: Değerli bir kumaş.
Üğrünmek: Sallanmak.
Kamalak: Çamın, ardıcın kabuğu altındaki reçineli kısım; scymuk.
Elvan elvan: Çeşitli renkli.
Bend: Bağ. Bendini yıkmak: Bağlarını çözmek, bağlarını yıkmak. Su için, önünü kesen engeli yıkıp, akmak.

Çıktım yücesine ben de gezerken
Yitirdim çığırı yoldan ayrıldım
Oturdum da dertli dertli ağlarım
Alnı mor perçemli yârdan ayrıldım

Yücesine gider meşenin yolu
Enginlere dayanmaz yaylanın gülü
Elimden aldırdım bir selvi dalı
Tomurcuk memeli yârdan ayrıldım

Yatsam uyusam da yârin dizine
Uyandıkça baksam ala gözüne
Şekerden şerbetten şirin sözüne
Ağzı kaymak dili baldan ayrıldım

Karac'Oğlan der de dost bana bakar
Turunçları olmuş göğsünü kakar
Yazbahar ayında bir çiçek kokar
Kokusu ilkbahar yârdan ayrıldım

M.C.

Kakmak: İtmek, zorlamak.

Nedendir de kömür gözlüm nedendir
Benim şu geceler uyumadığım
Çetin derler ayrılığın derdini
Ayrılık derdine doyamadığım

Dostun bahçesine yâd iller dolmuş
Gülünü toplarken fidanın kırmış
Şurda bir kötünün koynuna girmiş
Şu benim sevmeğe kıyamadığım

Kömür gözlüm seni sevdim sakındım
İndim has bahçene güller sokundum
Bilmiyorum nereler'ne dokundum
Bir belli haberin alamadığım

Karac'Oğlan der ki yandım da öldüm
Her bir deliliği kendimde buldum
Dolanıp da kavil yerine geldim
Kavil yerlerinde bulamadığım

İ.B.

Kavil yeri: Buluşma yeri, buluşmak için sözleşilen yer.
Yâd iller: Yabancılar, yabancı kişiler.

Kalk gidelim atım harap haneden
Kısmetimiz versin Mevlam, Yaradan

Gece Eğrikol'da yatalım atım

Atıma bineyim edeyim sökün
Sağına soluna hamayıl takın
Ağyar ırak derler Kefendiz yakın
Gece Kefendiz'de yatalım atım

At ile Kırım'ı aştıktan geri
Dizgini boynuna düştükten geri
Aksu'yun köprüsün geçtikten geri
Bu gece Maraş'ta yatalım atım

Maraş'tan ötesi uzak bir yoldur
Tatar Deresi'nde dizginin kaldır
Öğle namazını Göksun'da kıldır
Bu gece Göksün'da yatalım atım

Hamayıl: Nüsha. Tılsımlı olduğuna inanılan takı.

İyi derler Elbistan'ın ovasın
Yaz getirir ılık ılık havasın
Koca Binboğa'da şahan yuvasın
Gece Binboğa'da yatalım atım

Atım Öğrek'te dokutam çulunu
Üç güzele ördüreyim yalını
Som gümüşten döktüreyim nalını
Bu gece Öğrek'te yatalım atım

Karac'Oğlan der ki yarin yar ise
Ağyar ile muhabbeti yoğ ise
Atım sende küheylanlık var ise
Gece yar koynunda yatalım atım.

M.C.

Yalı: Yele; atın boynuna dökülen uzun kıllar.
Ağyar: Düşman.
Küheylan: En iyi cins at.

Kalktı m'ola Koç Dağının dumanı
Bitti m'ola çayır ile çimeni
Gönlüm Şam arzular bir de Yemen'i
İkisin bir ara getiremedim

Nettim hey ağalar ağ'mı içirdim
Yapılmış yuvadan yavrum uçurdum
Avlanırken ben bazımı kaçırdım
Ün ettim ünüme getiremedim

Bana bir hal oldu beyler gaziler
Bir od düştü yüreciğim sızılar
Anasız kalmış da emlik kuzular
Anasız kuzuyu yatıramadım

Karac'Oğlan der ki yâr döne döne
Tükettim ömrümü kalmadı sene
Yükümün üstüne yük urdun gene
Ağırdır yüklerim götüremedim.

S.N.

Ağ'mı içirdim: Ağı mı içirdim, zehir mi içirdim.
Baz: Şahin.
Od: Ateş.
Emlik Kuzu: Daha anasını emen körpe kuzu.
Urdun: Vurdun. Yük vurdun: Yük yüklettin.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Göster cemâlini görmeye geldim
Şeftalini derde derman dediler
Gerçek mi sevdiğim sormaya geldim

Gündüz hayallerim gece düşlerim
Uyandıkça ağlamaya başlarım
Sevdiğim üstünde uçan kuşların
Tutup kanatların kırmaya geldim

Senin aşıkların gülmez dediler
Ağlayıp yaşını silmez dediler
Seni bir kez saran ölmez dediler
Gerçek mi efendim sarmaya geldim

Senin işin yeyip içmek dediler
Yaran ile konup göçmek dediler
Göğsün Cennet koynun Uçmak dediler
Hak nasip ederse görmeye geldim

Şeftali: Öpmek, öpüş yerine kullanılıyor.
Onmak: İyileşmek, dertten kurtulmak.
Bir kez: Bir defa, bir kere.
Uçmak: Cennet.

Mail oldum senin ince beline
Canım kurban olsun tatlı diline
Aşık olup senin hüsnün bağına
Kırmızı güllerin dermeye geldim

Karac'Oğlan der ki sözün doğrusu
Gökte Melek yerde hüma yavrusu
Söyleyim mi sana sözün doğrusu
Soyunup koynuna girmeye geldim.

C.Ö.

Mail olmak: Tutulmak, istekle bağlanmak.
Hüsn: Güzellik, iyilik.
Hüma, Hüma kuşu: Masallarda kimin başına konsa ona devlet ve zenginlik getiren kuş. Devlet kuşu.
Bak:
Sadettin Nüzhet, bu şiiri bazı cönklerde, Katibi'nin, Cevheri'nin, Kuloğlu'nun, Âşık Ömer'in olarak yazılı görmüş. S.N., s. 8.

Bu gün ben bir güzel gördüm
Ne öpüp ne kocabildim
Ne meclisinde oturdum
Ne dolusun içebildim

Sevmem güzelin ednasın
Gayrıya gönül vermesin
Ne çözebildim düğmesin
Ne ak göğsün açabildim

Bak şu dilberin boyuna
Ak gül doldurmuş koynuna
Geldi sarıldı boynuma
Ne şeftali alabildim

Karac'Oğlan gel kendine
Aldanma dilber fendine
Astı zülfünün bendine
Ne kaçıp kurtulabildim.

C.Ö.

Kocmak: Sarılmak, kucaklamak.
Edna: Düşkün, kötü.
Fend: Tuzak, hile, al.
Bend: Bağ.

Ağacın iyisi özünden olur
Yiğidin iyisi sözünden olur
İl için ağlayan gözünden olur
Ağlama hey gözün yaşın sevdiğim

Yavrı keklik gibi oynar eğlenir
Mis kokulu yağlar ile yağlanır
Sabah akşam türlü yazma bağlanır
Eğip geçer yeşil başın sevdiğim

Karac'Oğlan der ki hoşça salınsın
Dursun yol üstünde bacı alınsın
Çözüver düğmeni göğsün görünsün
Nokta nokta benli döşün sevdiğim.

C.Ö.

Bac: Geçiş vergisi. Güzellerden bac almak: Güzellerden geçiş hakkı olarak, diyelim bir öpücük filan almak.

Gönül ne gezersin sarp kayalarda
İniver aşağı yola gidelim
Bir güzel sevmeyle gönül eğlenmez
Güzeli çok olan ile gidelim

Koyuverin gitsin sefil baykuşu
Durmuyor akıyor gözümün yaşı
Kadir kıymet bilmez imiş her kişi
Kadir kıymet bilir ile gidelim

Şahini koyverin avını alsın
Yârenim yoldaşım yanıma gelsin
Şu garip illerde düşmanım kalsın
Emmili dayılı ile gidelim

Karac'Oğlan der ki yiyip içmeden
Güzeller usanmaz konup göçmeden
Muhanetin köprüsünden geçmeden
Düşelim denize sele gidelim

İ.B.D.

Muhanet: Malını ve varını kimse ile bölüşmek istemeyen kişi. Bencil.
Kadir, kıymet: Değer.
Bak:
Güzeli çok olan ile gidelim.
Âşık Ahmet (Gümüşhaneli), Halk Bilgisi Haberleri, C. I, Sayı 11, s. 2.

Elâ gözlüm benim ile gidersen
Eğlen meral eğlen bile gidelim
Dağlar almış ılkımını karını
Yollar çamur kurusun da gidelim

Erisin dağların karı erisin
İniş seli düz ovayı bürüsün
Türkmen ili yaylasına yürüsün
Ak kuzular melesin de gidelim

Methederler Karaman'ın ilini
Köprüsü yok geçemedim selini
Kervan yaylasını Perçem Belini
Lâle sünbül bürüsün de gidelim

Üç gün oldu bizim evler göçeli
Beş gün oldu Cihan Suyun geçeli
Önü al önlüklü yüzü peçeli
Hanım kızlar yürüsün de gidelim

Karac'Oğlan der ki amma ne fayda
Merhamet kalmamış yoksula bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
On bir ayın birisinde gidelim

İ.B.

Meral: Ceylan.
Ilkım: İnce kar tabakası.
Bay: Zengin.

Bir sofra isterim kimse sermedik
Bir yayla isterim kimse konmadık
Bir güzel isterim yâd el değmedik
Ellenmiş de bellenmişi n'eyleyim.

Severim güzeli nice olursa
Boyu uzun beli ince olursa
Severim kır atı dinççe olursa
Kovulmuş da yorulmuşu neyleyim.

Karac'Oğlan der ki kavl ü kararım
Yüce dağlar var mı size zararım
Ararsam pınarın gözün ararım
Bulanmış da durulmuşu n'eyleyim.

İ.B.

Yad el: Yabancı el. Yabancı eller değmedik.
Kovulmuş: At için: Koşturulmuş. Kova kova indirdiler dereye. Kova kova atı çatlatmış.
Kavl ü karar: Söz verip and içme. Söz vererek bir şeye bağlanma.
Pınarın gözü: Pınarın çıktığı yer, başı. Göze.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Uyuyup uykuya kanamaz oldum
Deli miyim Mecnum muyum ben neyim
Sırrımı yad ile veremez oldum

İnkâr m'oldu al yanaktan emdiğim
Gece gündüz sevdasına yeldiğim
Usul boyun ince belin sevdiğim
Öğrenmiş ellerim duramaz oldum

Karac'Oğlan der ki beyli paşalı
Aşkın dalgası da baştan aşalı
Burada bir kıza gönlüm düşeli
Sevdasın serimden atamaz oldum

S.N.

Mecnûn: İslâmdan evvel yaşamış Arap şairi. Leylâ'ya olan karasevdası yüzünden, aşka düşüp aklını yitirenlerin halini anlatmak için kullanılır. Kara sevdalı, aşk yüzünden aklını yitirmiş. Deli.
Ser: Baş.
Yelmek: Koşup durmak.

Şol salınıp giden dilber
Boyuna kurban olduğum
Eğlen burda tanışalım
Diline kurban olduğum

Sabahtan uğradım yâre
İşimden oldum avâre
Ayağın bastığın yere
Tozuna kurban olduğum

Soğuk sular akar dağda
Mor menevşe biter bağda
Sarılıp yatacak çağda
Nâzına kurban olduğum

Karac'Oğlan eder dâim
Yâr ile nic'olur hâlim
Anası bir katı zâlim
Kızına kurban olduğum

S.N.

Şol: Şu, o.
İşinden avâre olmak: Eli işe değmemek, işini yapamamak.
Dâim: Süreli, her zaman.

Hey ağalar bır onulmaz derdim var
Olur olmaz yâre açamıyorum
Bir yâr için çıktım gurbet illere
Terk edip sılaya geçemiyorum

Ay mıdır gün müdür cihanı tutan
Cemâlim görünce nurlara batan
Altın kafeslerde durmadan öten
Keklik mi turaç mı seçemiyorum

Her yiğidin devlet konmaz başına
Yâr ağlatan doyar m'ola yaşına
Göğsü nakış nakış tavus kuşuna
Benzettim yavruyu seçemiyorum

Atın eşkini de yiğidin kavi
Güzelin üstüne kurulur dâvi
Gökte gövel ördek şahinin avı
Açıp kanadımı uçamıyorum.

Karac'Oğlan der dünyanın ucu
Her kardeş diyene diyemem bacı
Ayrılık şerbeti zehirden acı
Şu dünya malına içemiyorum.

C.Ö.

Onulmaz: İyi olmaz, çaresi yok.
Turaç: Bir kuş.
Kavi: Kavisi, sağlam anlamına gelmeli.
Dâvi: Dava, çekişme.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Sana bir sözüm var diyemiyorum
Bilmem deli miyim mecnun gezerim
Sırrımı yadlara veremiyorum

Ak memenden emdiceğim azıktır
Tarama zülfünü gönlüm bozuktur.
Öksüzüm garibim bana yazıktır
Destursuz koynuna giremiyorum

He!âl olsun al yanaktan emdiğim
El uzatıp gonca gülün derdiğim
İnce belin usul boyun sardığım
Alışmış kollarım duramıyorum

Karac'Oğlan der ki Hasan Paşalı
Aşk sevdası gözümüzden aşalı
Sen gibi güzele gönlüm düşeli
Uyuyup uykuya kanamıyorum.

M.C.

Mecnûn: Bak. Sayfa 115, not.
Destursuz: İzinsiz, müsaadesiz.

Obasın seyran eyledim
Konup göçen ilin gördüm
Pazarın seyrana durdum
Antakya'nın şarın gördüm

Yanar yüreklerim yanar
Al çuhalı beyler iner
Uçar kazlar kumru konar
Kokar ağca gülün gördüm

Enginlerde gide gide
Ufacık meşeler buda
Kefendizde Börklü Dede
Onun acep sırrın gördüm

Oba: Yan yana kurulmuş üç-beş çadırdan oluşan göçebe gurubu.
Şar: Kent, şehir.
Acep: Tuhaf, akıl almaz.

Sevdiğimin adı Ayşe
Kâfir görünmüyor Eşe
Uğradım koca Maraş'a
Bedestenin şarın gördüm

Göksun'dur yaylanın hası
Silindi gönlümün pası
Mor sünbüllü, menevşesi
Katarlanmış ilin gördüm

Çağır Karac'Oğlan çağır
Taş düştüğü yerde ağır
Güzel sevmek günah değil
Dört kitapta yerin gördüm

S.N.

Bedesten: Pazar yeri. Değerli şeyler alıp satılan çarşı.

Yüce dağlar ne kararıp pusarsın
Aştı derler nazlı yâri başından
Oturmuş derdime dert mi katarsın
Âlem sele gitti gözüm yaşından

Balta değsin ormanların kurusun
Gazel olsun yaprakların çürüsün
Top top olsun geyiklerin yürüsün
Avcıların avın alsın peşinden

Sarp kayalarını taşçılar delsin
Tomurcuk güllerin yâd eller dersin
Yârin emaneti var senin olsun
Sakla dağlar boranından kışından

Fenâsın da Karac'Oğlan fenâsın
Od düşe de döne döne yanasın
Yüce dağlar sen de bana dönesin
Ayrılasın yâreninden eşinden

B.F.

Pusmak: Sise dumana bürünmek; büzülmek, saklanmak.
Yad eller: Yabancılar.
Od: Ateş.
Yâren: Arkadaş, dost, akran.
Gazel: Kuru yaprak.

Çıktım yücesine seyran eyledim
Dost ile gezdiğim yerler perişan
Bir başıma olsam gam çekmez idim
Bir ben değil bütün iller perişan

Başı pâre pâre dumanlı dağlar
Hastanın hâlinden ne bilir sağlar
Bozulmuş siyeci virâne dağlar
Bülbülün konduğu güller perişan

Ezel biz de binerdik Arap ata
Türlü nimet çekilirdi sumata
Terkettim sılayı çıktım gurbete
Altı arap atlı beyler perişan

Fenâdır dünyanın ötesi fenâ
Biz de erişmedik bir iyi güne
Terk etmiş ilini bir benli suna
Ördeği gelmeyen göller perişan

Karac'Oğlan der ki olaydı sözüm
Ayağın altına türaptır yüzüm
Kırıktır perdesi çalmıyor sazım
Sazlar düzen tutmaz teller perişan

B.F.

Siyeç: Bağ bahçe duvarı, çit.
Sumat: (Sımat'tan bozulma) Sofra.
Türap: Toprak.

Ak kolların sala sala yürüyen
Nasıl getireyim, seni ele ben
Ben bir şahin olsam sen bir balaban
Taksam cırnağıma düşsem yola ben

İlinizde yok mu idi kadılar
Ak ellerin altın tasta yudular
Seni bana gövel ördek dediler
Onun için dolaşırım göle ben

Yüklettim yedeğim dosta katarım
Yüküm kumaş ben alana satarım
İki bülbül bir kafeste öterim
Konmaz m'ıyım yen'açılmış güle ben

Hemene de Karac'Oğlan hemene
Çanlı kervan indirmişim Yemene
Sevdim işe gönlün ettim kime ne
N'ettim ola şu koğlaşan ile ben

İ.B.

Koğlaşmak: Dedikodu yapmak, birinin arkasından konuşmak, bir kimseyi kendisi yokken çekiştirmek.
N'ettim: Ne ettim.
Bak.
Nasıl getireyim seni ele ben.
M.E., Toklumenli Âşık Sait, s. 21.

Çıktım Kırklar Dağın seyran eyledim
Dolanarak gider yolu Hama'nın
Yel urdukça dertli dolap iniler
Burcu burcu kokar gülü Hamanın

Heves kaldım pınarının başına
Altın yağmış toprağına taşına
Ulu Camisinin kandil başına
Altın şamdanı da yanar Hama'nın

Kuduretten yapılmıştır yapısı
Kalem kaşlı güzellerin hepisi
Aldı beni çarşısının kokusu
Çarşılarda gülü kokar Hama'nın

Karac'Oğlan der ki kal benim yurdum
Terkettim sılayı burada buldum
Güzeli çok diye eğlendim kaldım
Kalem kaşlı güzelleri Hama'nın

S.N.

Kuduretten: Kudretten. Hak tarafından, Tanrı tarafından.
Urdukça: Vurdukça.
Dolap: Su dolabı.

Elâ gözlerini sevdiğim dilber
Yâr senin ahdına durmaz mı sandın
Hatırın hoş olsun birin bin olsun
Senden âlâsını bulmaz mı sandın

Doğru gelenlere doğru varayım
Halden bilenlere kurban olayım
Sen birin bulmuşsun ben de bulayım
Güzeller güzelin bulmaz mı sandın

Yavrunun yaylası sulaklı otlu
Söyle kömür gözlüm dilleri tatlı
Bir yanı ekinli bir yanı otlu
Şu dünyada murat almaz mı sandın

Karac'Oğlan der ki böyle olmasın
Arada engeller murad almasın
Sana senden olmuş benden olmasın
Herkes ettiğini bulmaz mı sandın

S.N.

Ahd: Söz verme, söz ile bağlanma, yemin etme. Ahdında durmak: Sözünde durma.
Doğru gelmek: Dürüst davranmak.
Birin: Birini. Sen başka birini sevmişsin.

Dün gece dün gece gördüm düşümde
Göçün çekmiş gider ili Zeyneb'in
İnci mercan gibi ufak dişinde
Tatlı tatlı söyler dili Zeyneb'in

Zeynep pek küçüktür halden bilmiyor
Ün eyledim hiç yanıma gelmiyor
Göz görüp de gönül karar kılmıyor
Aştı üstümüzden yolu Zeyneb'in

Yaz gelip de meyvaları yetmemiş
Şeyda bülbül konup figan etmemiş
Bahçesinde mor menevşe bitmemiş
Açılmış goncası gülü Zeyneb'in

Sabah olur seher yeli estirir
Siyah zülfü mah yüzünde gezdirir
Zalim engel yari bize küstürür
Dolansın boynuma kolu Zeyneb'in

Bahar olup seher yeli esti mi
Zeynep bizim ele kadem bastı mı
Acep bizden umudunu kesti mi
Karac'Oğlan olsun kulu Zeyneb'in

S.N.

Ün eylemek: Seslenmek, çağırmak.
Şeyda bülbül: Ağlayıp inleyen bülbül.
Figan eylemek: Ağlayıp inlemek.
Mah yüz: Mah: Ay. Mah yüzlü: Ay gibi güzel yüzlü.
Kadem: Ayak. Kadem basmak: Ayak basmak, gelmek.

Kömür gözlü yârdan ayrı düşeli
Her dikili ağaç dâr benim için
Aşam dedim aşamadım başından
Yağıyor dağlara kar benim için

Ücesine çıktım yayla yayladım
İndim enginine seyrân eyledim
Hey ağalar evvelce de söyledim
Deneyor yolları yâr benim için

Karac'Oğlan der ki yerim içerim
Ağır saltanatla konar göçerim
Ahdim olsun onu alır kaçarım
Ferman çıkarsınlar var benim için

S.N.

Dâr: Dâr ağacı, insan asmak için kullanılan üç ayaklı ağaç.
Ahdim olsun: Yemin ediyorum, söz veriyorum ki...
Ücesine: Yücesine, yükseğine.
Ferman: Padişah buyrultusu, emri.
Ağır saltanat: Büyük zenginlik, çok mal mülk.
Var: Bırak, varsın çıkarsınlar anlamına kullanılmış.

Sana derim allı gelin has gelin
Suya gider sağ elinde tas gelin
Yedi yıldır ben sevdana düşeli
Kerem eyle şu sevdamı kes gelin

Zâlim aşk elinden içmişim ağı
Senin için dolanırım bu bağı
Alam beliğine altın saç bağı
Tak saçına ince bele as gelin

Ben seni severim sen de seversen
İnsan olman il sözüne uyarsan
Çizme olam ayağına giyersen
Ökçesin de çamurlara bas gelin

Bir gül oldum zemheride açıldım
Açıldım da kız koynunda geçindim
Kumaş oldum terzilerde biçildim
Giyin sarıl ak tahtaya bas gelin

Karac'Oğlan der ki nic'olur halim
Yoluna dökülsün olanca malım
Giyin kutnu kumaş karşımda salın
Ko desinler şu yiğidin şu gelin

İ.B.

Kerem eylemek: Soyluluk göstermek, iyilik etmek.
Belik: Saç örüğü.
Zemheri: Kışın en soğuk ayı, aralık.
Ağı: Zehir.
Olanca: Bütün, hepsi.

Bak:
Ben olayım al eline tas gelin.
A. R., Âşık İsmail, C. 3, s. 66.

Nasıl metedeyim sultanım seni
Gürcistan İlini değer gözlerin
Bir bakışta eylen harap cihanı
Cezayir Tunus'u değer gözlerin

Darılma sevdiğim söylenen söze
Ne hoşça yakışmış benlerin yüze
Mısır Arap Arban'ı Yemen Anize
Belh'i Buhara'yı değer gözlerin

Eme idim ağzındaki dilini
Dere idim koynundaki gülünü
Bosna İstanbul'u Anadolu'yu
Bütün Rumeli'ni değer gözlerin

Ben seni severim ezel ezeli
Bana cefa etme dünya güzeli
Bağdad'ı Basra'yı Acem Şiraz'ı
Bütün Hindistan'ı değer gözlerin

Dermek: Toplamak.

Emsem yanakların kurtulsam yastan
Adam kemlik görmez sevdiği dosttan
Arnavut Çerkes'le Kürt Arabistan
Bütün Türkistan'ı değer gözlerin

Görmedim dünyada sen gibi cânân
Yoktur hey sevdiğim ben gibi yanan
İngiliz Fransız Moskof Alaman
Çin ile Maçin'i değer gözlerin

Karac'Oğlan der ki hoş etti methin
Al yanaktan buse olsa himmetin
Yüzbin şehir saysam değmez kıymetin
Hâsılı cihanı değer gözlerin.

S.N.

Canan: Sevgili.
Çin Maçin: Güney Doğu Asya ve Çin.
Kemlik: Kötülük.
Ezel ezeli: Çok eskidenberi.
Hâsılı: Kısası, özeti.

Bak:

Rumeli Bosna'yı değer gözlerin.
M.E., Toklumen'li Âşık Sait, s. 30.
İnciyi mercanı değer gözlerin.
Âşık Kerim, İçel Halkevi Dergisi, s. 22, s. 9.
İzmir'i Konya'yı değer gözlerin.
Gafuri, Raif Yelkenci Cöngü, No. 8, s. 9.
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin.
Kerem, Halk Bilg. Haberleri, C. 3, s. 29, s. 136, C. 4, s. 37, s. 39.
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin.
F.K., Ruhsati, s. 101.

Karac'Oğlan.

Suya giden allı gelin
Niçin böyle salınırsın
Gelin bir su ver içeyim
Gelin kimin gelinisin

Gelin:

Su değildir senin derdin
Görmek ise yeter gördün
Oğlan burda çokça durdun
Ağam gelir döğülürsün

Kar:

Döğülürsem döğüleyim
Söğülürsem söğüleyim
Gelin sana kul olayım
Ölürüm kanlım olursun

Gelin:

Yaylarlara göçmedin mi
Soğuk sular içmedin mi
Güzel görüp geçmedin mi
Beni görüp delirirsin

Kar:

Türlü yaylayı görünce
Soğuk suları içince
Kocayıp vaktin gelince
Taşlar alır döğünürsün

Gelin:

Evlerinin önü solgan
Ağamı görürsen korkan
Telli perçemlisin oğlan
Ne dedim ki darılırsın

Kar:

Karac'Oğlan sana vurgun
Döşlerin elmadan dolgun
Sevindirdin beni bugün
İnşallah Cennet görürsün.

C.Ö

Solgan: Solgan çiçeği.

Yürü bire yalan dünya
Sana konan göçer birgün
İnsan bir ekin misali
Seni eken biçer birgün

Ağalar içmesi hoştur
O da züğürtlere güçtür
Can kafeste duran kuştur
Elbet uçar gider birgün

Âşıklar der ki n'olacak
Bu dünya mâmur olacak
Haleb'i Osmanlı alacak
Dağı taşa katar birgün

Yerimi serin bucağa
Suyumu koyun ocağa
Kafamı alın kucağa
Garip anam ağlar birgün

Misali: Benzer, gibi. Ekin misali: Ekine benzer.
İçmesi hoştur: İçki içmesi hoştur.
Züğürt: Yoksul, fukara.

Yer üstünde yeşil yaprak
Yer altında kefen yırtmak
Yastığımız kara toprak
O da bizi atar birgün

Bindirirler cansız ata
İndirirler tuta tuta
Var dünyada yol ahrete
Coşkun gider salın birgün

Karac'Oğlan der nâşıma
Çok işler geldi başıma
Mezarımın taş başına
Baykuş konar öter birgün

C.Ö.

Cansız at: Tabut.
Naş: Kefenlenip tabuta konulmuş ölü.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Şu gelip geçtiğin yollar öğünsün
Kâdir Mevlâm seni öğmüş yaratmış
Kısmeti olduğun kullar öğünsün

Hûri melek var mı senin soyunda
Kız nazarım kaldı usul boyunda
Kadir gecesinde bayram ayında
Üstüne gölg'olan dallar öğünsün

Hûri kızlar sürmelemiş gözünü
İlin aşiretin çeksin nazını
Kaldır perçemini görem yüzünü
Yüzüne dökülen teller öğünsün

Karac'Oğlan der ki garibim garip
Garibin halinden ne bilsin tabip
Akşamdan soyunup koynuna girip
Boynuna dolanan kollar öğünsün.

İ.B.

Kâdir Mevlâ: Gücüne son olmayan Tanrı.
Nazarı kalmak: Gözü kalmak, bakmayı istemek.
Gölg'olan: Gölge olan.
Tabip: Doktor.

Başı al valalı sürmeli gelin
Seherden açılmış güle dönmüşsün
Başına takmışsın altın çelengi
Turnadan alınan tele dönmüşsün

Üce dağ başında sığınlar gezer
Derindir gölleri bahriler yüzer
Dilin şeker olmuş şerbetler ezer
Altın tas içinde bala dönmüşsün

Sarı çiçek savran kurmuş oturur
Türlü çiçeklere haber yetirir
Sümbüllü dağlardan koku getirir
Ilgıt ılgıt esen yele dönmüşsün

Karac'Oğlan der ki içtim bulandım
İçip içip aşkın meyinden yandım
Dünyalar başıma yıkıldı sandım
Dil ağız vermeyen kula dönmüşsün

İ.R.

Vala: Baş örtüsü, başa sarılan bir çeşit yazma.
Bahri: Denizci.
Savran: (Sarban'dan) Deve güden, kervancı. Şiirde, top top olmuş, bir araya toplanmış anlamına.
Mey: Şarap, içki.
Sığın: Yaban geyiği.
Dil ağız vermek: Konuşmak. Dil ağız vermeyen: Konuşmayan.

Yücesinde namlı namlı karın var
Seni yaylayacak zamanın dağlar
Başından aşmaya yoktur mecâlim
Kalmadı dizimde dermanım dağlar

Yağmur yağar mor sünbüller bitirir
Yel estikçe kokuların getirir
Sarı çiçek savran kurmuş oturur
Karışmış güllere çimenin dağlar

Sarı çiçek sallanıyor naz ile
Dem sürmedim on beşinde kız ile
Şimdi öksüz kaldım kırık saz ile
Ah ettikçe tüter dumanım dağlar

Yaz gelir illerin çözülür konar
Güzeller suyundan içip de kanar
Küpeler kulakta mum gibi yanar
Gördükçe artıyor imanım dağlar

Karac'Oğlan der ki çöktüm oturdum
Bağ bahçe diktim de meyve yetirdim
Alnı top perçemli yavru yitirdim
Bir köşende kaldı gümanım dağlar

S.N.

Savran: Bak. Sayfa 136, not.
Mecal: Güç, kuvvet, derman.
Dem sürmek: Hoşça vakit geçirmek, mutlu yaşamak.
Güman: Sanı, şüphe.

Çukurova bayramlığın giyerken
Çıplaklığın üzerinden soyarken
Şubat ayı kış yelini kovarken
Cennet dense size yakışır dağlar

Ağacınız yapraklarla donanır
Taşlarınız bir birliğe inanır
Hep çiçekler bağrınızda gönenir
Pınarınız çağlar akışır dağlar

Rüzgar eser dallarınız atışır
Kuşlarınız birbiriyle ötüşür
Ören yerler bu bayramda pek üşür
Sümbül niçin yaslı bakışır dağlar

Karac'Oğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar gövünür
Kımıldanır hep dertlerim devinir
Yas ile sevincim yıkışır dağlar

S.N.

Gönenmek: Sevinmek, mutlu olmak, boy atıp güzelce gelişmek.
Gövünmek: Ateş önünde gömgök olmak, yanmaya yüz tutmak.
Devinmek: Kımıl kımıl etmek, kımıldamak, hareket etmek.

Kızlar güzel amma nakış iş ile
Boynun donatırlar tel kumaş ile
Püsküllü boncuklu yüce baş ile
Al yeşil gerdeğe giresi kızlar

Kızlar güzel güzel aslı Huriden
Yer yüzünü lâle yeşil bürüden
Kasvetli gönlümün gamın eriden
Karanlık kalbimin çırası kızlar

Karac'Oğlan gam yükünü götürür
Her kötüyü yâd ellere yetirir
Kulağı küpeli oğlan yetirir
Babası evine giresi kızlar

S.N.

Kasvet: Sıkıntı, üzüntü, bunalım.
Çıra: Işık, aydınlık.
Yad eller: Yabancı yerler.

İzin ver hey ağam ben de gideyim
Ah çekip de arkam sıra ağlar var
Bakarım bakarım sılam görünmez
Aramızda yıkılası dağlar var

Coşkun sular gibi akıp durulma
Kuru gazel gibi esip savrulma
Nerde güzel görsen ona çevrilme
Bizim ilde cana kıyan beyler var

Karşıdan karşıya yanar bir ışık
Bunu söyleyenin dilleri âşık
Bir buğday benizli zülfü dolaşık
Gitme diye beni yolda eğler var

Karac'Oğlan der ki kendim öğeyim
Taşlar alıp kara bağrım döğeyim
Güzel sevme derler nasıl sevmeyim
Kaşlar arasında çifte benler var

İ.B.

Gazel: Yaprak.

LEYLEKLER DESTANI

Hele bakın şu leyleğin işine
Ağustosta uçar gider leylekler
Aden iskelesi sizin çölünüz
Orda kılavuzun seçer leylekler

Aden iskelesi Arap dağından
Hastalanmış ayrı düşmüş beyinden
Acem iskelesi Arap dağından
Ordan öte uçar gider leylekler

Bir millet vardır ki ağaçta biter
Kırk güne varışın vâdesi yeter
Deccal meccal o leyleğe ok atar
Ondan öte uçar gider leylekler

Bir millet vardır ki sâde çamurdan
Onların gününü saymam ömürden
Bir dağ var yarı demir yarı altından
Ondan öte uçar gider leylekler

Bir millet de tepesinde gözü var
Deve tabanına benzer izi var
Çakal derler bir incecik yazı var
Ondan öte uçar gider leylekler

Varışın: Varınca.
Deccal: İsa'nın yere inmesinden evvel ortaya çıkacağına inanılan yalancı peygamber.

Kuhi Kaf dağına varana kadar
Oradan yavruya kurbanlar adar
Sultan Süleymanı ziyaret eder
Orda göz yaşını döker leylekler

Kuhi Kaf dağının ardını aşar
Oraya varınca yolunu şaşar
Dünyanın öt'ucunda tuzağa düşer
Ordan öte uçar gider leylekler

Bir dağ vardır sade çakmak taşından
Bir dağ vardır hiç aşılmaz başından
Bir şehir var varan ölür dışından
Ondan öte uçar gider leylekler

Mestine de Karac'Oğlan mestine
Dostu olan gül alıyor destine
Bir şehir var yılan yağar üstüne
Onu yer de geri döner leylekler.

C.Ö.

Kuhi Kaf: Kaf Dağı.
Öt'ucu: Öte ucu, öteki ucu.
Vâdesi yetmek: Eceli yetmek, hayatının sonuna varmak.

On birinde bir yâr sevdim
Yeni açmış güle benzer
Onikide şeker şerbet
Günde sızmış bala benzer

On üçünde gözün süzer
Saçını gerdana düzer
Kargı kamış gibi uzar
Boyu şıvga dala benzer

On dördünde pek derbeder
Dostun ikrârını güder
Nere çeksen ora gider
Boynu toklu kula benzer

On beşinde yaşar yaşın
Örnek örnek bağlar başın
Gizli gizli arar eşin
Tez'alışkın tele benzer

Günde sızmış: Güneş altında kaldığı için erimiş.
Şıvga: İncecik, yeni süren dal.
İkrar: Söz verme, yemin etme. Dostun ikrarını güder: Dosta verdiği sözde durur.
Boynu toklu: Boynu tasmalı.
Tez'alışkın: (Taze alışkın) Yeni düzen verilmiş, tazece düzenlenmiş.

On altıda kurt bilekli
Yüreği Hakka dilekli
Sağrısı yeşil ördekli
Esen poyraz yele benzer

On sekizde geçer göçü
Kız oğlana bulur suçu
Gelinin ebrişim saçı
Kızın altın tele benzer

On dokuzda dokur kilim
Ağlar gözüm söyler dilim
Nerde anam babam ilim
Göç eylemiş ile benzer

Naçar Karac'Oğlan naçar
Aşkın kitabını açar
Yirmisinde vakti geçer
Geçmez akça pula benzer

I.R.

Naçar: Çaresiz kalmış, perişan.
Pul: Değersiz para.
Akça: Eski devir parası.

Sabahtan uğradım kıza
Boyu selvi dala benzer
Yanında bir gelin vardı
Al yanağı bala benzer

Gelin hörülerden hörü
Kızsa meleklerden biri
Gelin al çimenli koru
Kız domurcuk güle benzer

Kızdır görmemiştir gerdek
Gelin yeşil başlı ördek
Geziyor elinde bardak
Kız turnada tele benzer

Gelin güler için için
Kız geline bulur suçun
Gelin örselemiş saçın
Kızın saçı tele benzer

Hörü: Huri.
Örselemek: Dağıtmak, incitmek.

Gelinin lebleri beste
Kız eyledi beni hasta
Gelin şeker şerbet tasta
Kız petekte bala benzer

Gelin dedim aktır yüzün
Hiç menendi yoktur kızın
Karac'Oğlan ikinizin
Kapınızda kula benzer

C.Ö.

Leb: Dudak.
Beste: Bağlanmış, kapalı.
Menend (Manend): Benzer, eş.
Bak:
Boyu selvi dala benzer.
F.K., Âşık Ömer, s. 418.

Dağ salına konan kervan
Yağmur yağar gerilenir
Bir kötüye düşen dilber
Ölmez ama zârilenir

Bizim ilde bir gül biter
Vakti gelince tez yiter
Her kötü de bir söz atar
Bitmiş işim gerilenir

Ovalarda olur harman
Yanakların derde derman
Gönül dediğin değirmen
Ufalanır irilenir

Karac'Oğlan der ki eller
Bahçende açılmış güller
Koç yiğide düşen dilber
Al çiçekle korulanır.

C.Ö.

Zârilenmek: Devamlı inlemek, ağlamak.
Dağ salı: Dağ yamacı.

Her sabah her sabah salınan dilber
Ateşin bağrımı yakıp gidiyor
Yanağına sokunmuş tomurcuk güller
Yarim burcu burcu kokup gidiyor

Alnına bağlamış altundan akçe
Koltuğuna çalmış bir ipek bohça
Seherde kalkıp da gezerken bahçe
Sanırsın su gibi akıp gidiyor

Sevdiğim üstüne gelmesin hatâ
Yanağın güllerin rengine bata
Yârî bindirmişler bir yeğin ata
Elinde dizgini tartıp gidiyor

Karac'Oğlan der ki aradım buldum
Bir zaman yanında eğlendim kaldım
Tomurcuk gülüne elimi sundum
Algül diken olmuş batıp gidiyor.

S.N.

Koltuğuna çalmış: Koltuk altına kıstırmış, sıkıştırmış.
Yeğin at: İyi yürüyen, iyi koşan at.
Dizgin tartmak: Atın dizginini sıkı sıkıya tutmak.

Hazır ol vaktine Nemse kıralı
Yer götürmez asker ile geliyor
Patriklerin inmiş tahttan diyorlar
Bir Halife kalmış o da geliyor

Yetmiş bin var siyah postal giyecek
Seksen bin var Allah Allah diyecek
Doksan bin var tatlı cana kıyacak
Yüz bini de Tatar Handan geliyor

Gelen Ahmet Paşam kendidir kendi
Altmış bin dal kılıç küsuru Hindi
Kaçma kafir kaçma ölümün şimdi
Hacı Bektaş Veli kalkmış geliyor

Nemse: Avusturya.
Patrik: Ortodoks kilisesinin başı, piskoposu.
Tatar Han: Kırım Tatarlarının Hanı.
Küsur: Geri kalan.
Dal kılıç: Yalın kılıçlı.

Şevketli Efendim Sultan u Vezir
Altmış bin kılıçlı yanında hazır
Deryalar yüzünde Boz Atlı Hızır
Benli Boza binmiş o da geliyor

Karac'Oğlan der ki burda durulmaz
Güleç yüze tatlı söze doyulmaz
Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz
Yedi iklim dört köşeden geliyor

B.F.

Yedi iklim dört köşe: Dünyanın her tarafı.
Boz Atlı Hızır: Halk inanışı Hızır'ı boz bir at üstünde düşünür. Atın adı Benli Boz.

Erzurum dagından esen ürüzgar
Bağlama yolumu atım eşkindir
Söylemen yavruya dokunur bana
Yürek pâre pâre gönül coşkundur

Getirin atımı binem Aşkara
Âlem bilir sevdiğimi âşkâre
Tellallar çağırtsam günde beş kere
Satılmaz kumaşım gözden düşkündür

Gel beri gel beri de vereyim öğüt
Bir günüm ah geçer beş günüm ağıt
Dostun hatırına değmiş bir yiğit
Onun için dost gözümden düşkündür

Ak sevay giyinmiş boylu boyunca
İliklemiş düğmeleri giyince
Sevdim amma saramadım doyunca
Onun için dost gözümden düşkündür

Eşkin: Atın yürüyüşlerinden birine verilen ad. Ötekilere rahvan, tırıs, dört nal denir.
Aşkar: Müslüman-Türk destanlarından birinin baş kişisi olan Battal Ga'zinin atı.
Âşkâre: Açık, gizli olmayan. Âşikâre.
Hatırına değmek: Kalbini kırmak, incitmek.
Ak sevay: Ak ipek kumaş.

Atıma binip gideyim mazamaz
Her yiğit de sevdiğiyle gezemez
Sıfat kocar amma gönül kocamaz
Şimdi gönlüm bir yosmaya vurgundur

Ördeksiz göllerin avın avlama
Vefasız dilbere gönül bağlama
Ben yolcuyum beni yoldan eğleme
Ver bana bir öğüt aklım şaşkındır

Karac'Oğlan der ki ben de yanarım
Yâr yitirdim yana yana ararım
Üç güne koydumdu kavl ü kararım
Bugün yârdan ayrılalı beş gündür

İ.B.

Mazamaz: Usul usul, yavaş yavaş.
Sıfat: (Suret, surattan bozulma) Yüz.
Kavl ü karar: Söz verme, sözle bağlanma (üç gün sonra buluşmak için andlaşma).

İnsanoğlu yer yüzüne gelende
Kur'ağaçtan meyve bitmiş gib'olur
Kâmil olup onbeşine değende
Cevahirden yükün tutmuş gib'olur

Talana da deli gönül talana
Gide gele orta yeri dolana
Bir yiğit sevdiği yakın olana
Günde düğün bayram etmiş gib'olur

Bir yiğit yaslanıp dizine yatşa
Yârinin yağlığın yüzüne örtse
Her dem sevdiğinin sesin işitse
Gökyüzünde turna uçmuş gib'olur

Yüce dağ başında yayılan ceylan
Avcılar geliyor dört yanın dolan
Her olur olmaza sırrını diyen
Boz bulanık çaya akmış gib'olur

Kur'ağaç: Kuru ağaç.
Kâmil: Olgun.
Yağlık: Mendil.

Kolda götürürler şahanı bazı
Her dayim severler gelini kızı
Yiğidin ikrarı güzelin sözü
Taze yağı bala katmış gib'olur

Karac'Oğlan der ki bizi kayıran
İki canı birbirinden ayıran
Muhannet sofrasında karnın doyuran
İki elle zehir (içmiş) gib'olur.

M.C.

İkrar: Bak. Sayfa 73, not.

Sevda sevda derler behey erenler
Görmeyince bir acâyip hâl olur
Varıp bir kız on yaşına girince
Açılmadık bir tomurcuk gül olur

On birinde mâh yüzüne bakılır
On ikide kızın kahrı çekilir
On üçünde ak gül olur açılır
On dördünde her bir yeri bal olur

On beşinde sevda düşer başına
On altıda yadlar girer düşüne
On yedide gezer kendi başına
Çok sallanma zülüflerin tel olur

On sekizde gayet yüksekten uçar
On dokuzda gözlerinden kan saçar
Yirmisinde sevdiğinden vaz geçer
Son deminde bir kötüye kul olur

Karac'Oğlan der ki kaşları kara
Yüreğime urdun hançersiz yara
Çok varıp gelirsen olmaz her yere
Ya muhabbet kalkar ya bir hal olur

S.N.

Mah yüz: Ay gibi güzel yüz.
Kahır: Sıkıntı, dert.
Yad: Yabancı, iller.
Dem: Zaman.
Muhabbet: Sevgi.
Urdun: Vurdun. Yara urmak: Yara açmak.
Bezemek: Süslemek.

Bir güzele selam verdim
Selam almaz gülüp durur
Dedim yavrum sarılalım
Sen bilirsin deyip durur

Evlerinin önü harman
Pâdişahtan gelir ferman
Al yanağın derde derman
Em efendim deyip durur

İbrişim kuşak belinde
Cevahir kalem elinde
Süzülmüş bâde dilinde
İç efendim deyip durur

İbrişim kuşak kuşanır
Saçağı yere döşenir
Uçkur çözmeğe üşenir
Çöz efendim deyip durur

Karac'Oğlan der varalım
Hâlin hatırın soralım
Dedim dilber sarılalım
Sen bilirsin deyip durur

C.Ö.

Ferman: Padişah buyruğu.
Derman: Em, çare.
Bâde: Şarap, içki.

Baharın geldiği neden bellidir
Bir gül bitmiş yapracığı düzgündür
Esen sabâ zülüfünden tel alır
Deli gönlüm bir Yörüğe vurgundur

Dostumun yaylası derler bu dağı
Koynunda bitmiş de turuncu bağı
Yârim yaylamağa gelmiş otağı
Cânım sana bu yaylalar vurgundur

Dostumun yaylası kayalı taşlı
Bakamam gerdana gözlerim yaşlı
Bir topak perçemli bir hilâl kaşlı
Uyandırman kömür gözlüm yorgundur

Karac'Oğlan donatsalar donumu
Dosta doğru dönderseler yönümü
Bin yaşasam hesap etmem ölümü
Defter tutsam olancası bir gündür

İ.B.

Saba: Gün doğmadan esen yel, seher yeli.
Topak: Yuvarlak.
Donatmak: Bezemek, süslemek.
Don: Giysi, elbise.
Olancası: Topu, topu; olup olacağı.

Dinlen ağ'lar birim birim söyleyim
Ak yâr ile muhabbetim düzgündür
Değmiş m'ola bir kötünün elleri
Ak göğsünün düğmeleri çözgündür

Bir gider de bir ardına bakarsın
Her bakışta tâ canımı yakarsın
Al yanak üstüne sünbül takarsın
Saç bir yana zülüflerin bozgundur

Zâlim engel girdi aman araya
Kömür gözlüm ben varamam oraya
Devre merhem vurdun gene yaraya
Onun için yaralarım azgındır

Mestine hey Karac'Oğlan mestine
Dostu olan gül gönderir dostuna
Kızılırmak olsam akmam üstüne
Ataşından kara bağrım ezgindir

S.N.

Ağ'lar: Ağalar.
Birim birim: Birer birer.
Devre: Ters, yanlış.

Uyuma hey deli gönül uyuma
Yahyalı'dan aşan evler görünür
Sıvamış kolların hep samur giymiş
Maraş'ın arkası dağlar görünür

Talebi de deli gönül talebi
İnletiyor Adana'da dolabı
Koç yiğit eğlencesi Koç Çelebi
Çevresi reyhanlı bağlar görünür

Iliktır da Akdeniz'in kenarı
Orda belli koç yiğidin hüneri
Yavşanlı'da olan koca çınarı
Yel vurur yaprağı pürler görünür

Tunus Ovasına her gelen çöker
Yarın Çamurlu'ya yüz ordu konar
Höyüklü yüksektir bir duman döner
Başı pâre pâre karlar görünür

Talebi: Talep etmek, istemekten olacak. Uyak düşürmek için kullanılmış.
Koç Çelebi: Çevredeki bir yatır adı.
Bak:
Ağyara gidecek yollar görünür.
T.T., Dadaloğlu, s. 57.

Küheylanı tavlasında çatılı
Pohuru da köşeği de katılı
Çadırımız Şam ilinde tutulu
Ortalık çadırlık beyler görünür

Karac'Oğlan der ki zâtiden zâti
Yükletin de gitsin deveyi atı
Göçmek değil bizim ilin muradı
Yâr ile gittiğim yollar görünür

S.N.

Zatiden zati: İşin aslı, doğrusu.
Köşek: Deve yavrusu.

Arap at üstünde kaldı postumuz
İkrarından döndü m'ola dostumuz
Yarın birgün kara toprak üstümüz
Çürütür hey benli dilber çürütür

Yüksek olur Arap atın kaltağı
Issız kalmaz koç yiğidin yatağı
Yaklaşma kötüye değer eteği
Geri dur hey benli dilber geri dur

Yağmur yağdı yollarına sapayım
Dinin haktır dost dinine tapayım
Çeviriver al yanaktan öpeyim
Beri dur hey benli dilber beri dur

Şeşine de Karac'Oğlan şeşine
Kurban olam yarin ablak döşüne
Gök kır atınan da çakır kuşuna
Geri dur hey benli dilber geri dur

İ.B.

İkrâr: Bak: Şiir No. 18.
Kaltak: At eğerinin altındaki sert bölüm.
Ablak: Beyaz ve tonbul.

İsmail Bey yaylasından kalkınca
Soğuk sulu yaylalarım kal demiş
Vefa yok imiş de attan deveden
Derde derman olmaz imiş mal demiş

Hani benim emmim oğlu Ömer'im
Ciğerime bir od düştü yanarım
Diyarbakır Afşar benim tımarım
Bölge bölge tımarlarım kal demiş

Hani benim emmim oğlu Bücür'üm
Yüreğime bir od düştü acırım
Sarı Halil Oğlu çeksin ecirim
Bölge bölge tımarlarım kal demiş

Karac'Oğlan der ki kolu bağlıyım
Ciğerciği aşk oduyla dağlıyım
Mamalı'da ben bir Rıdvan Oğluyum
Kaplan postu geydiklerim kal demiş

S.N.

Tımar: Sultan buyruğu ile bir kişiye verilen arazi, dirlik.
Od: Ateş. Aşk odu: Aşk ateşi.
Dağlamak: Yakmak.

Bu şiirde geçen insan adlarının İsmail Bey denen bir tımar sahibi ile ilgili olduğu açık. Şiir, İsmail Bey adına yazılmış. Onun için, son dörtlükteki Mamalı'da ben bir Rıdvan Oğlu'yum dizesine bakarak, Karacoğlanın Mamalı'dan ve Rıdvanoğullarından olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Mamalı'dan olan, Rıdvanoğullarından olan İsmail Beydir. İsmail Beyin ise kim olduğunu bilmiyoruz.

Ecir: Sevap, mükâfat.

Akça ceyran çölden çıkıp kaçınca
Mayil oldum yâr göğsünü açınca
Vakti gelip âşiretler göçünce
Düzülür yollara il karma karış

Yüklendi barhânem çekildi göçüm
Kimseler bilmiyor kimsenin suçun
Taramış zülfünü eğdirmiş saçın
Dökmüş ince bele tel karma karış

Yaşını sorarsan on beş yaşında
Hile yoktur kirpiğinde kaşında
Yedi türlü çiçek vardır başında
Kokar reyhan ile gül karma karış

Karac'Oğlan der ki bu kimin nesi
Enginden yüceden geliyor sesi
Eğilmiş pınardan doldurur tası
İçene veriyor bal karma karış

M.C.

Ceyran: Ceylan, ahu.
Mayil olmak (Mail olmak): Gönlünü aldırmak, sevdalanmak.
Barhane: Ev yükü, ev eşyası.

Yalana da deli gönül yalana
Yedi iklim çâr köşeyi dolana
Soğuk sulu yaylalarda sulana
Meğer bu dünyanın sonu yoğimiş

Bayrak çekip padişahlık sürmedim
Gurbet ilde inim inim inledim
Kulak verdim dört köşeyi dinledim
Arkam sıra gıybet eden çoğimiş

Başına bağlamış ibrişim puşu
Her daim böyledir feleğin işi
Tırnağın var ise başını kaşı
Kardaştan kardaşa fayda yoğimiş

Karac'Oğlan der ki yorup yormadan
Usandım ben el işine yelmeden
Çok yaşayıp mihnet ile ölmeden
Az yaşayıp bir dem sürmek yeğimiş

S.N.

Çar: (Çihar'dan) Dört.
Gıybet etmek: Bir kimseyi arkasından koğlamak, çekiştirmek.
Puşu, poşu: Başa bağlanan bir örtü.
Yelmek: Koşmak. El işine yelmek: Başkalarının işi için koşup yorulmak.
Dem sürmek: Hoşça yaşamak, mutlu yaşamak.
Yeğ: Daha iyi.
Mihnet: Sıkıntı, dert.

Bak:

Arkam sıra gaybet eden çoğumuş.
Sümmani. N. Yağmurdereli, s. 162.
Az yaşayıp bir dem sürmek yeğ imiş.
Âşık Sait, M.E., s. 77.

İneyim gideyim Osman iline
Sevdaya düşenler yorulmaz imiş
Herkes sevdiğini almış yanına
Garibin hatırı sorulmaz imiş

Aştı gitti göremedim boyunu
Çene tutmuş kaşlarının yayını
Yeni belledim güzeller huyunu
Gel denmeyen yere varılmaz imiş

Yer değilim karış karış yarılam
Su değilim bunalam da durulam
Şu dünyada sevdiğine sarılan
Âhirette sual sorulmaz imiş

Karac'Oğlan geldi güzel kervanı
Ben olayım devesine sarvanı
Fırsat elde iken sürün devranı
Kocalıkta devran sürülmez imiş

S.N.

Çene tutmak: Sözcüğün çene değil Çine (Çiğn = arka, omuz) olması gerektiği kanısındayız. «Kaşlarının yayını omuzuna tutmuş».
Sarvan: Deveci, kervancı. (Sarban'dan bozulma).
Devran sürmek: Hoşça yaşamak, mutlu yaşamak.

İki ceran götürdüler bahçeye
Girdim o bahçenin gülleri bir hoş
Yağar yağmur serin serin bâd eser
Irganan selvinin dalları bir hoş

Yâr oturmuş kurulur nâz postuna
Hiç bakmıyor yârenine dostuna
Yaz gelince çayır çimen üstüne
Yar bâde doldurur elleri bir hoş

Çıkmış yücesine avını avlar
İnmiş enginine ceylan kovalar
Değmen şu ceylana beyler ağalar
Şirin şirin söyler dilleri bir hoş

Karac'Oğlan der ki âşıkım saza
Dayanılmaz sunam sendeki nâza
Elinde kadehi dudakta meze
Gerdana dökülen telleri bir hoş

İ.B.

Ceran: Ceylan, ahu.
Bâd: Yel, rüzgâr.
Irganmak, ırgalanmak: Yel vurdukça sallanmak.
Yâren: Bildik, arkadaş, dost.
Bâde: Şarap, içki.

Bak:

Üğrünen selvinin dalları bir hoş.

Kâtibi. Raif Yelkenci Cöngü, No. 6, yap. 40.

Ağlayı ağlayı düştüm yollara
Karışayım boz bulanık sellere
Adı sanı duyulmadık illere
Gitmeyince gönül yardan ayrılmaz

Âhım kaldı şu gelinin ahdında
Deremedim güllerini vaktında
Karanlık gecede kolum altında
Yatmayınca gönül yârdan ayrılmaz

Gözüm kaldı şu kaplanın postunda
Azrail de can almanın kastında
Döne döne teneşirin üstünde
Yatmayınca gönül yardan ayrılmaz

Hadini de Karac'Oğlan hadini
Aramazlar gurbet ile gideni
Ak göğsün üstünde çakır dikeni
Bitmeyince gönül yârdan ayrılmaz

S.N.

Ahı kalmak: İsteği kalmak, verdiği karış etkisiz kalmak.
Azrail: Ölüm meleği.
Kastında olmak: Peşinde olmak.
Teneşir: Üzerinde ölü yunan tahta.
Hadini: Anlamını iyi bilmiyoruz. Hâdisene, ne duruyorsun demek olabilir.

Gam gasavet çekme divâne gönül
Her zaman da dünya başa dar olmaz
Yıkılıp düşene gülme sakın sen
Yiğit düşüp kalkmayınca bell'olmaz

Avluda bağlıdır yiğidin atı
Her nere varırsan söylenir methi
Altına batırsan iy'olmaz kötü
Aslı ham demirden, gevherden olmaz

Yiğit olan yiğit biner atlanır
Kötüler de her cefâya katlanır
Yiğit gölgesinde yiğit saklanır
Namertlerde gölge olmaz ar olmaz

Karac'Oğlan melil mahzun oturur
Ağlamaktan kendi yaşın bitirir
Herkes ataşını burdan götürür
O dünyada ataş olmaz nâr olmaz

C.Ö.

Gam kasavet çekmek: Üzülmek, acı çekmek.
Namert: Korkak, kötü, merd olmayan.
Nâr: Ateş.
O dünya: Öteki dünya, ahiret.
Ar: Utanma.

İndim seyran ettim Firengistanı
İlleri var bizim ile benzemez
Levin tutmuş goncaları açılmış
Gülleri var bizim güle benzemez

Göllerinde kuğuları yüzüşür
Meşesinde sığırları böğrüşür
Güzelleri şarkı söyler çağrışır
Dilleri var bizim dile benzemez

Seyrédiben gelir Karadenizi
Kanları yok sarı sarı benizi
Öyün etmiş kara domuz etini
Dinleri var bizim dine benzemez

Firengistan: Karadeniz kıyısındaki Hıristiyan memleketlerden biri olmalı. Fransa olmadığı açık.
Levin tutmak: Renk tutmak, renklenmek.
Seyrediben: Seyrederek.

Akılları yoktur küfre uyarlar
İmanları yoktur cana kıyarlar
Başlarına siyah şapka giyerler
Beyleri var bizim beye benzemez

Karac'Oğlan eydür dosta varılmaz
Hasta oldum hatırcığım sorulmaz
Vatan tutup bu illerde kalınmaz
İlleri var bizim ile benzemez

S.N.

Küfr: Kafirlik. Karanlıkta kalmışlık.
Bak:
İlleri var bizim ile benzemez.
Köroğlu. Boratav, s. 85.
Eydür: Eder, söyler.

Kâdir Mevlâm bir dileğim var senden
Artır bizim şöhretimiz şanımız
Altmış kardaş olsak hep bir anadan
Bir sofraya el uzatsa varımız

On beşimiz avlığını avlasa
On beşimiz ireçberlik eylese
Otuzumuz ağa misli söylese
İçimizde serdar olsa birimiz

Bir yiğit de silkinip ata binince
Kılıcı da arşın arşın sününce
Bir kâfir de bir yiğide kıyınca
Bin kâfire kılınç çalsa birimiz

Karac'Oğlan der de edelim aman
Şol yüce dağları bürüdü duman
Dünyada Kur'an da ahrette iman
Sualsiz cennete girse varımız

İ.B.

Varımız: Hepimiz, olancamız.
İreçberlik (Rençberlik): Ekincilik, çiftçilik.
Misli: Gibi, benzeri. Ağa misli: Ağa gibi.
Serdar: Baş, başkan.
Sünmek: Uzamak.

Üce dağlar benim bir sualim var
Hani size konup göçen ilimiz
Arap ata binip cida silkenler
Görünmüyor gözü kanlı delimiz

Öterse de bozgun öter bağlama
Hançer alıp dertli bağrım dağlama
Gider oldum kömür gözlüm ağlama
Hakkın emri ayrı düştü yolumuz

Kahpe felek kıyma bana yazıktır
Ayrılık elinden bağrımız eziktir
Yıkılmış siyeçler bağlar bozuktur
Ayrılık gazelin döktü gülümüz

Üç beş kişi kalmış türkü diyenler
Al üstüne yeşil kaftan giyenler
Şu kara çadırda geçiyor günler
Onun için bozgun öter bağlama

Karac'Oğlan der ki yazsam bir satır
Kâdim Mevlâm işimizi sen bitir
Kısmet kanda ise çeker iletir
Kimse bilmez nerde kalır ölümüz

I.R.

Bozgun ötmek: Düzensiz ses vermek.
Bağlama: Sazın bir cinsi, küçük saz.
Cida: Kargı. Cida silkmek: Kargı fırlatmak, atmak.
Siyeç: Çit, bağ bahçe divarı.
Kanda ise: Nerde ise.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Korkarım ki sarpa düşer yolunuz
Kâdir Mevlâm tek saklasın nazardan
Zalım anan suya salmış yalınız

Gitticeğin bir incecik yol muydu
Sevdiceğin nerkis miydi gül müydü
Yediklerin şeker şerbet bal mıydı
Onun için ince düşmüş beliniz

Gidip şu güzelin ilin gezmeli
Kalem alıp kaşın gözün yazmalı
Kırmızı önlüklü sarı çizmeli
Hatun kızlar nerden gider yolunuz

Karac'Oğlan dost bağına varmalı
El uzatıp gonca gülün dermeli
Muhtaçlara bir şeftali vermeli
Cömertlikten kesilmesin eliniz

M.C.

Kâdir Mevlâ: Gücüne kuvvetine son olmayan Tanrı.
Nazar: Göz. Nazardan saklasın: Göz değmesinden saklasın.
Muhtaç: Bir şeyin yokluğunu çeken.
Şeftali vermek: Öpücük vermek.

Bir kız ile bir gelinin bahsi var
İkisinin cüdâ düşmüş arası
Kâdir Mevlâm hûb yaratmış onları
Hilâl hilâl kaşlarının arası

— Kız da der ki al çiçeğin moruyum
Yiğitlerin bedestende nûruyum
El değmedik bir tanecik arıyım
Peteklerim mühürlüdür bal ile

— Gelin der ki yaylaları yaylarsın
Çıkar yücelere seyran eylersin
Kuzum gelin niçin yalan söylersin
El değmemiş arıda bal olur mu

Bahs (bahis): Çekişme, iddia, iddialaşma, karşısındakinden geri kalmamak için söz yarıştırma.
Cüdâ: Ayrı, ayrı düşmüş. İkisinin cüdâ düşmüş arası: İkisinin araları açılmış.
Hilal: Yeni doğmuş ay, yeni doğmuş ayın biçimi. Hem halk edebiyatımızda, hem divan edebiyatında sevgilinin incecik kaşı, çokluk hilale benzetilir.
Bedesten: Değerli eşyaların satıldığı yer, çarşı. Şiirde yiğitlerin bol bulunduğu, (yiğitlerin harman olduğu) yerin ben nuruyum anlamına kullanılmış.
Seyran etmek: Gezinme, dolaşma, çevreye bakınma.
Hub: Güzel.

— Almanın eyisin yüke tutarlar
Çürük çarığın yabana atarlar
Kız ile gelini bir mi tutarlar
Yorma gelin yorma oğlan benimdir

— Gelin der ki kalk gidelim pazara
Uğratalım usul boyu nazara
Beş on türlü meyve gelir pazara
Yetkini mi alırlar yoksa hamı mı

— Kız da der ki sarı yıldız doğma mı
Doğup doğup orta yere gelme mi
Bir gecem de bin geceyi değme mi
Yorma gelin yorma oğlan benimdir

Alma: Elma.
Düş yormak: Görülen düşe anlam vermek. Düşü yoramam: Ben bu düşün ne demeye geldiğini bilemem.
Nazara uğratmak: Göze göstermek, bakışa sunmak. «Pazara gidelim, usul boylarımızı yiğitlerin bakışına sunalım.»
Mühürlü olmak: Deyim, eskiden mektupların ve değerli evrakın zarflara konup ağzını mumla yapıştırmak ve açılmamasını sağlamak için de mumun üzerine mühür vurmak âdetinden geliyor. Böylece içindeki yazıya kimsenin eli değmeyecek, kimse onu okumayacaktır. Harman savrulduktan sonra, yığılan çec gece harman yerinde kalırsa, çalınmaları anlayabilmek için çecin eteklerine de, tahtadan yapılmış özel mühürler vurulur, buğday çalınınca mühür bozulacağı için hırsızlık kolayca anlaşılır. Kızı mühürlü bir bal peteği gibi görmek, ona kimsenin elinin değmemiş olduğunu, kızlığının bozulmadığını göstermek için kullanılıyor.

— Gelin der ki allı pullu başım var
Ak alın altında hilal kaşım var
Hey kız senin bir gecelik işin var
İkincisi sen de bana dönersin

— Karac'Oğlan ben bu düşü yoramam
Amel defterini tutup düremem
Gelin eyi kıza kötü diyemem
İkiniz de benimsiniz sevdiğim

M.C.

Amel defteri: Halk müslümanlığına göre, insanın omuz başında, biri sağda biri solda iki melek bekler. Sağdaki, kişinin dünyada yaptığı iyilikleri, soldaki kötülükleri bir deftere yazarmış. Bunun adı amel defteridir. Öbür dünyada bu defterdeki kayıtlara göre bu defter ancak insan ölünce kapanacaktır. Karac'Oğlan bu dizede insanın amel defterini kapatarak, iyiliği ya da kötülüğü üzerinde son yargıyı ben veremem demek istiyor.

KARAC'OĞLAN'IN ŞİİRLERİNDEKİ YER ADLARI

(Yanında başka harfler olmayan rakamlar, Öztelli'nin kitabındaki sayfa numaralarıdır, diğerleri adı kısaltılarak verilen yazarların kitaplarındaki sayfa numaralarını gösterir. Kalın harflerle yazılan yerleri Karac'Oğlan görmüş olmalı. Altı çizili yerler için kesin bir yargıya varmak zor. Karac'-Oğlan oraları görmüş mü, görmemiş mi kestiremiyoruz. İnce harflerle dizilenleri görmemiştir kanısındayız.)

A.

Acem 172, Acem illeri 94.
Acem iskelesi SN. 345.
Aden iskelesi SN. 345.
Adana 304.
Adıyaman 97.
Ağyar 107.
Ahır Dağı 186.
Akçadeniz 270.
Akdağ 186.
Akkale SN. 194.
Aksu 107.
Alca Pınar SN. 157.
Anadolu 172.
Anize 172.
Antalya 270.
Antep İli.
Arap Dağı SN. 345. Yerel bir dağsa görebilir.
Araban İli 97, 124 (Yer ismi olmayabilir).
Arabistan 51.

Arkık 220.
Aydın İli 57; kazası 105.
Aynanoz Gölü.

B.

Bağdat 172, Çölü 330.
Balık Suyu 220.
Balkaman 237.
Bakıda 220.
Bayburt İlleri 54.
Belen 57 (Özel ad olmayabilir).
Belh SN. 162.
Berit 275.
Bertiz 186.
Beşdeli 220.
Beydağı 186.
Beyler Çınarı 99, SN. 80.
Bilal Özü 205, SN. 194.
Binboğa 151, 186, 249.
Bor 304.
Bosna 176.
Börklü Dede 270 (Ziyaret yeri).
Bulgar Dağı 186, 228, 248, 282.
Buhara SN. 162.
Bursa 327.

C, D.

Ceyhan Suyu, Cihan Suyu 126, SN. 119.
Cezayir 176.
Çamurlu 211.
Çınar SN. 174.
Çin 304.
Çukurova 273.
Dedebel SN. 260.
Diyarbekir 225, 303, 314.

E.

Eğbez SN. 174.
Eğri Dağı 107 (Bunun Ağrı Dağı olduğunu sanmıyorum, Güney'de küçük bir dağ adı olmalı).
Eğrikola 107.
Ekiz Kuyu 220.
Elbistan 107.
Engirek 186.
Erciyeş 186, 220.
Ergene Suyu 220.
Erzurum SN. 210.

F.

Firengistan SN. 232.
Firenk

G.

Gavurdağı 75.
Gedik 220.
Göğdeli 186.
Göksun 120, 270, 269, 304.
Gündeşli Ovası 197.
Gürün 304 (elması) 84.

H.

Hacıman İli SN. 405.
Haçın 78.
Halep 220.
Hama 309.
Hasan Dağı 305.

Hısnımansur 97 (Adıyaman'ın adı olarak veriliyor).
Hindistan, Hint 77, 192, 178.
Hotanlı.
Hoten, Cumhur 247.
Höyüklü 221.
Humus 309.

I, İ.

İçel 304.
İlbeyli 304.
İstanbul 176, 179.

K.

Kabaktepe 186.
Karadeniz 207, 234.
Karadağ 142.
Karaman 178.
Kargıcak 211.
Kayseri 303.
Kefendiz 275.
Kervan Yaylası 125.
Kılcan 219.
Kımnun Gediği 211.
Kırıkhan 99.
Kırklar Dağı 151.
Kırım 107.
Kızılöz SN. 249.
Kocadut 97.
Koç Çelebi 211.
Koç Dağı 121.
Koçhisar 305.
Konur Dağı 186.
Konya 303, 314.

Kozan Ovası 77, Pınarı SN. 174.
Kürt 304.

L.

Lâleli Dağı, Cumbur, 161.

M.

Mamalı 225.
Maraş 107, 186, 221.
Mardin 305.
Melekköy 220.
Menekşe Yaylası 125.
Meryemşil Beli SN. 174.
Mısır 176, 197.
Munbuç
Munbuç Ovası 77, Viranı 77.

N.

Nafak Pınarı 220.
Niğde 304.

O, Ö.

Osman Eli, SN. 218.
Öğrek (Everek?) 170.

P, R.

Perçem Beli 125.

Rakka 129.
Rasaf 219.
Rışvan 207.
Rumeli 176.

S.

Sacur Gölü 97.
Sargın 220.
Soğanlı 186.
Söğüt Ovası SN. 174.
Suboğaz Köyü 97.
Sultan Pazarı 79.
Sünbüllü 186.

Ş.

Şam 121, 133, 309, şam-ı şerif, SN. 125.
Şam İli 211.
Şiraz 176.

T.

Tatar Deresi 107.
Tebriz SN. 341.
Tecnis 320.
Tekir 304.
Tevcik Suyu 97.
Tıdık Deresi SN. 88.
Tilbaşar İli 220.
Tokat 304.
Trabulus 304.
Tuna 161, seli 140.
Tunus Ovası 221.

Türkistan 176.
Turgut İli 105.

U, Ü.

Urum

V, Y.

Van 124.
Yahyalı 221.
Yavşanlı 211.
Yemen 76, 77, 121, 149, 192.

D İ Z İ N

	Sahife
Yavrunun menendi güzel var m'ola	49
Acep gezsem mavi donlum var m'ola ..	51
Hatırdan gönülden geçici olma	54
Gamlanma gönül gamlanma	56
Kıyma vezir kıyma Recep Oğluna	57
Saydım altı güzel indi pınara	59
Emirlerden bir kız indi pınara	60
Kokuya benzettim güller içinde	61
Koma beni il yerine	62
Tozar Elif Elif diye	63
Eğlen bu diyarda kal diye diye	64
Kalsın sana top zülüfü burmalı	65
Şu dumanın hal'olma mı	66
Halimden haberin var mı	68
Eğri bağlar başlarını	69
Uçar gider göle karşı	70
Teferrüçte gör elmayı	71
Ne parlaşırsınız kor gibi gibi	72
Bulutun havaya ağdığı gibi	74

Sahife

Oy ne gördüm kömür gözlüm gelmedi .. 75
Seni görmeyeli göresim geldi 76
Kaşların kara değil mi 77
Çarşında çağrışan tellallar hanı 79
Sen d'olasın benim gibi 81
Yekindir dalgamı suç eyle beni 82
Yar boynuna sarsa beni 83
Çerez olmuş memeleri 84
Daha ne gelecek başıma benim 85
Görülmeyi görülmeyi 86
Aşnasın ağlatan gülmez 88
Çözüp gider bir gözleri sürmeli 89
Bizim iller yaylasına göçtü mü 91
Yurtlarınız çayır çimen pınar mı 92
Beri dön söyleyim hallerimizi 93
Katarını çeker m'oldun küçücek 94
Bir daracık yerim de yok 95
Her seher her sabah kalk da bize gel .. 96
Açılmış bahçenin gülleri güzel 97
Esip esip yare değmeli değil 99
Bu yer bizim yerler değil 100
Sabaha kaymaklı bal ister gönül 101
Beğenmez yastığı kol ister gönül 102
Yitirdim çığırı yoldan ayrıldım 103
Benim şu geceler uyumadığım 104
Gece Egrikol'da yatalım atım 105
İkisin bir ara getiremedim 107
Göster cemalini görmeğe geldim 108
Ne öpüp ne kocabildim 110
Ağlama hey gözün yaşın sevdiğim 111
İniver aşağı yola gidelim 112
Eğlen meral eğlen bile gidelim 113

Sahife

Ellenmiş de bellenmişi n'eyleyim 114
Uyuyup uykuya kanamaz oldum 115
Boyuna kurban olduğum 116
Olur olmaz yare açamıyorum 117
Sana bir sözüm var diyemiyorum 118
Konup göçen ilin gördüm 119
Aştı derler nazlı yari başından 121
Dost ile gezdiğim yerler perişan 122
Nasıl getireyim esni ele ban 123
Dolanarak gider yolu Hama'nın 124
Yar senin ahdına durmaz mı sandın 125
Göçün çekmiş gider ili Zeyneb'in 126
Her dikili ağaç dar benim için 127
Suya gider sağ elinde tas gelin 128
Gürcistan ilini değer gözlerin 129
Gelin kimin gelinisin 131
Sana konan göçer birgün 133
Şu gelip geçtiğin yollar öğünsün 135
Seherden açılmış güle dönmüşsün 136
Seni yaylayacak zamanın dağlar 137
Cennet dense sana yakışır dağlar 138
Al yeşil gerdeğe giresi kızlar 139
Ah çekip de arkam sıra ağlar var 140
Ağustosta uçar gider leylekler 141
Yeni açmış güle benzer 143
Boyu selvi dala benzer 145
Yağmur yağar gerilenir 147
Ateşin bağrımı yakıp gidiyor 148
Yer götürmez asker ile geliyor 149
Bağlama yolumu atım eşkindir 151
Kur'ağaçtan meyve bitmiş gib'olur 153
Görmeyince bir acaip hal olur 155

	Sahife
Selam almaz gülüp durur	156
Bir gül açmış yapracığı düzgündür	157
Ak yar ile muhabbetim düzgündür	158
Yahyalı'dan aşan evler görünür	159
Çürütür hey benli dilber çürütür	161
Soğuk sulu yaylalarım kal demiş	162
Düzülür yollara il karma karış	163
Meğer bu dünyanın sonu yoğimiş	164
Sevdaya düşenler yorulmaz imiş	165
Girdim o bahçenin gülleri bir hoş	166
Gitmeyince gönül yardan ayrılmaz	167
Her zaman bu dünya başa dar olmaz	168
İlleri var bizim ile benzemez	169
Artır bizim şöhretimiz şanımız	171
Hani sana konup göçen ilimiz	172
Korkarım ki sarpa düşer yolunuz	173
İkisinin cüda düşmüş arası	174

İÇİNDEKİLER

Kitabımız için 7

Kaynakların kısaltmaları 9

Karac'Oğlan geleneği 11

Karac'Oğlanlar için neler biliyoruz 28

Şiirler 49

Karac'Oğlan'ın şiirlerindeki yer adları 177

Dizin 185

EĞİTİM DİZİSİ

HOMEROS
Azra Erhat

PİR SULTAN ABDAL
Sabahattin Eyuboğlu

ORHAN VELİ
Asım Bezirci

NAMIK KEMAL
Şükran Kurdakul

SHAKESPEARE
Turan Oflazoğlu

ORHAN KEMAL
Asım Bezirci - Hikmet Altınkaynak

CEM YAYINEVİ

Aşıkız can bulur söz ağzımızda

. . . . . .

Bir buğday benizli zülfü dolaşık
Gitme diye beni yolda eğler var

. . . . . .

Gönül dediğin değirmen
Ufalanır irilenir

. . . . . .

CEM YAYINEVİ EĞİTİM DİZİSİ, şimdi Indiana Üniversitesinde Türk Folkloru Profesörü olan İlhan Başgöz'ün hazırladığı Karac'Oğlan'ı kıvançla sunar. Bir temel başvurma yapıtı olacağına inandığımız kitapta «Karac'Oğlan İçin», «Karac'Oğlan Geleneği», «Karac'Oğlan İçin Neler Biliyoruz?» başlıklı bölümlerle Şiirler, Şiir ve Yer İsimleri Dizini, Kaynakça yer alıyor.

İlhan Başgöz, Cumhuriyeti ilan eden davulların dövüldüğü yıl, Gemerek'te doğdu. Sivas Lisesinde, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde okudu. Türk Folkloru ve Halkedebiyatından doktorasını aldı. Folklor Kürsüsü Profesörü Pertev Boratav ile Fakültenin folklor programı politikanın kurbanı olunca, o da Tokat Lisesine edebiyat öğretmeni atandı. 1952'de asil öğretmenliğe geçmesi önlendiği gibi işine de son verildi. 1960'da Amerika'ya davet edilince Milli Eğitim Bakanlığına başvurup herhangi bir köy okulunda olsun öğretmenlik istedi. Verilmeyince de Amerika'nın yolunu tuttu. Çeşitli Amerikan Üniversitelerinde öğretim görevlisi olarak çalıştıktan sonra Indiana Üniversitesinde profesör oldu.

[redacted]

25 Lira